

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ

ΒΙΩΣΙΜΗ ΗΓΕΣΙΑ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ
ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΥ ΦΩΤΕΙΝΗ

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Πειραιώς ως μέρος των απαιτήσεων για την απόκτηση Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στην Οικονομική της Εκπαίδευσης και Διαχείριση Εκπαιδευτικών Μονάδων

Πειραιάς, Ιούνιος 2023

UNIVERSITY OF PIRAEUS
DEPARTMENT OF ECONOMICS

MASTER PROGRAM
IN ECONOMICS IN EDUCATION AND MANAGEMENT
OF EDUCATIONAL UNITS

SUSTAINABLE LEADERSHIP AND
SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE
MODERN SCHOOL

By

MITSOPOULOU FOTEINI

Master Thesis submitted to the Department of Economics of the University of Piraeus in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts in Economics in Education and Management of Educational Units (10pt)

Piraeus, Greece, June 2023

*Στον σύζυγό μου, την οικογένειά μου
και σε όσους μου μετέδωσαν γνώσεις και αξίες*

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Οικονομική της Εκπαίδευσης και Διαχείριση Εκπαιδευτικών Μονάδων» του Τμήματος Οικονομικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Πειραιώς.

Θα ήθελα, λοιπόν, να εκφράσω τις θερμές ευχαριστίες μου για όλη αυτή την πορεία έρευνας και κατάκτησης γνώσης στους καθηγητές μου που με ενέπνευσαν και μου άνοιξαν νέους δρόμους στη σκέψη μου, στον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Μάρκο Τσελεκούνη, για την πολύτιμη καθοδήγηση και την ανεκτίμητη αρωγή του στην υλοποίηση της εργασίας αυτής και στον Διευθυντή του προγράμματος κ. Μιχαήλ Χλέτσο για την αέναη διαθεσιμότητα και την αδιάλειπτη στήριξή του καθ' όλη τη διάρκεια του προγράμματος.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στόχος της παρούσας μελέτης είναι να διερευνήσει το επίπεδο της βιώσιμης ανάπτυξης και της βιώσιμης ηγεσίας εντός των σύγχρονων ελληνικών σχολικών μονάδων. Ειδικότερα, μέσω της εν λόγω έρευνας επιχειρείται η μελέτη του ρόλου των σχολικών ηγετών στην προώθηση των βιώσιμων πρακτικών, αλλά και στην επίτευξη θετικών περιβαλλοντικών, κοινωνικών και οικονομικών αποτελεσμάτων, ενώ επιδιώκεται, επίσης, να αναδειχθούν οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι σχολικοί ηγέτες στο συγκεκριμένο ζήτημα και να εντοπιστούν επιτυχημένες στρατηγικές που μπορούν να εφαρμοστούν με αποτελεσματικό τρόπο. Συγκεκριμένα, ο παραπάνω στόχος υλοποιήθηκε μέσω της ποσοτικής μεθοδολογίας, καθώς χρησιμοποιήθηκε το εργαλείο του ερωτηματολογίου σε 143 εκπαιδευτικούς, που αντιπροσωπεύουν διαφορετικές ομάδες από ποικίλα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Εν κατακλείδι, τα ευρήματα αποκαλύπτουν μια μικτή εικόνα σχετικά με την υιοθέτηση των αρχών της βιωσιμότητας στην καθημερινή ζωή, με περιορισμένη ευαισθητοποίηση και κατανόηση μεταξύ του γενικού πληθυσμού, ενώ η μελέτη τονίζει την ανάγκη για ολοκληρωμένες πολιτικές και συλλογική δράση για τη δημιουργία ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος για βιώσιμες πρακτικές. Ωστόσο, η μελέτη υποδεικνύει, ακόμη, την έλλειψη έμφασης στη βιώσιμη ανάπτυξη εντός του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, γεγονός που εγείρει ανησυχίες σχετικά με την προετοιμασία των μελλοντικών γενεών αναφορικά με την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προκλήσεων.

Λέξεις – Κλειδιά: *Βιώσιμη ανάπτυξη, βιώσιμη ηγεσία, πολιτικές, εκπαιδευτικό σύστημα, εκπαιδευτικοί, βιώσιμη κοινωνία, προκλήσεις.*

ABSTRACT

The aim of this research is to explore the level of sustainable development and sustainable leadership within modern Greek schools. Specifically, the study seeks to examine the role of school leaders in promoting sustainable practices and achieving positive environmental, social, and economic outcomes. It also aims to identify the challenges faced by school leaders in this regard and to identify successful strategies that can be effectively implemented. The research utilized a quantitative methodology, employing a questionnaire administered to 143 educators representing different groups from various educational institutions. In conclusion, the findings reveal a mixed picture regarding the adoption of sustainability principles in everyday life, with limited awareness and understanding among the general population. The study emphasizes the need for integrated policies and collective action to create a favorable environment for sustainable practices. However, it also indicates a lack of emphasis on sustainable development within the Greek education system, raising concerns about the preparedness of future generations in addressing environmental challenges.

Keywords: *Sustainable development, sustainable leadership, policies, education system, educators, sustainable society, challenges.*

Πίνακας περιεχομένων

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	iv
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	v
ABSTRACT	vi
Κατάλογος Πινάκων	ix
Κατάλογος Γραφημάτων	x
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	2
ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ «ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ»	2
1.1 Εισαγωγή	2
1.2 Εννοιολογική προσέγγιση & Χαρακτηριστικά της Βιώσιμης Ανάπτυξης	2
1.3 Πυλώνες βιώσιμης ανάπτυξης	7
1.4 Στόχοι της βιώσιμης ανάπτυξης.....	8
1.5 Σύνοψη	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	16
ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ/ ΒΙΩΣΙΜΟ ΑΕΙΦΟΡΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	16
2.1 Εισαγωγή	16
2.2 Βιώσιμη ανάπτυξη στην Εκπαίδευση – Περιβαλλοντική Εκπαίδευση	17
2.3 Βιώσιμο / Αειφόρο Σχολείο – Ορισμός	19
2.4 Χαρακτηριστικά βιώσιμου σχολείου	21
2.5 Προκλήσεις	23
2.6 Η κατάσταση που επικρατεί στην Ελλάδα	25
2.7 Σύνοψη	27
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	29
ΒΙΩΣΙΜΗ ΗΓΕΣΙΑ	29
3.1 Εισαγωγή	29
3.2 Προσέγγιση της έννοιας βιώσιμη ηγεσία	30
3.3 Μοντέλα βιώσιμης εκπαιδευτικής ηγεσίας	32

3.4 Σύνοψη	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4.....	40
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΕΡΕΥΝΩΝ.....	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5.....	44
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ	44
5.1 Ερευνητικός Στόχος	44
5.2 Ερευνητικά Ερωτήματα	44
5.3 Δείγμα.....	45
5.4 Μέθοδος Δειγματοληψίας	45
5.5 Ερευνητική Μέθοδος	45
5.6 Ερευνητικό Εργαλείο	47
5.7 Στατιστική Ανάλυση	48
5.8 Ερευνητικός Σχεδιασμός.....	49
5.9 Εγκυρότητα & Αξιοπιστία	50
5.10 Περιορισμοί έρευνας	51
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6.....	53
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	53
6.1 Εισαγωγή	53
6.2 Ανάλυση δεδομένων	54
6.3 Συμπεράσματα συσχετίσεων - Προτάσεις	76
6.4 Σύνοψη	79
ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	80
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	87
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι.....	95

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1: Κατά την άποψη σας ποιο/ -α από τα οκτώ σημεία της βιωσιμότητας πιστεύετε ότι είναι πιο σημαντικό/ -ά; (δυνατότητα μέχρι δύο επιλογές).....	66
Πίνακας 2: Ποια/ -ες θεωρείτε κύρια/ -ες δεξιότητα/ -ες του βιώσιμου ηγέτη; (δυνατότητα μέχρι δύο επιλογές).....	68
Πίνακας 3: Ποια χαρακτηριστικά της βιώσιμης ηγεσίας σε μια σχολική μονάδα θεωρείτε πιο σημαντικά; (δυνατότητα μέχρι δύο επιλογές).....	71
Πίνακας 4: Συσχέτιση Πίνακα 3 με την μεταβλητή του επιπέδου σπουδών.....	72
Πίνακας 5: Συσχέτιση Πίνακα 3 με την μεταβλητή των ετών προϋπηρεσίας.....	74
Πίνακας 6: Συσχέτιση Πίνακα 3 με την μεταβλητή της ηλικίας.....	75

Κατάλογος Γραφημάτων

Γράφημα 1: Φύλο.....	54
Γράφημα 2: Ηλικία.....	54
Γράφημα 3: Έτη προϋπηρεσίας.....	55
Γράφημα 4: Βαθμίδα εκπαίδευσης.....	56
Γράφημα 5: Επίπεδο σπουδών.....	56
Γράφημα 6: Χώρος εργασίας.....	57
Γράφημα 7: Σχέση εργασίας.....	57
Γράφημα 8: Κατά την άποψη σας υιοθετούνται από το κοινωνικό σύνολο οι αρχές της βιωσιμότητας στην καθημερινή ζωή;.....	58
Γράφημα 9: Σε ποιους τομείς πιστεύετε ότι αναγνωρίζει στενή συσχέτιση η στρατηγική της ΕΕ για τη βιώσιμη ή αειφόρο ανάπτυξη;.....	59
Γράφημα 10: Ποιοι πιστεύετε ότι έχουν αναλάβει δεσμεύσεις για την υλοποίηση των Στόχων της Βιώσιμης Ανάπτυξης;.....	60
Γράφημα 11: Θεωρείται ότι στην Ελλάδα έχει δοθεί έμφαση στην έννοια της Βιώσιμης Ανάπτυξης ή Αειφορίας στην εκπαίδευση;.....	61
Γράφημα 12: Ποια είναι η άποψη σας σχετικά με το πρόγραμμα σπουδών στο Αειφόρο Σχολείο;.....	61
Γράφημα 13: Κατά την άποψη σας, οι εκπαιδευόμενοι και οι εκπαιδευτικοί εφοδιάζονται με τις γνώσεις, τις δεξιότητες και τις συμπεριφορές που χρειάζονται για να ζήσουν, εργαστούν και συμβάλλουν στην επίτευξη της βιωσιμότητας;.....	62
Γράφημα 14: Θεωρείτε ότι το ελληνικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα στηρίζει την ενσωμάτωση της βιωσιμότητας στη διδασκαλία, στη μάθηση και σε άλλες πτυχές των δραστηριοτήτων των μαθητών;.....	63
Γράφημα 15: Θα σας ενδιέφερε να επιμορφωθείτε σχετικά με εκπαιδευτικά προγράμματα που καλλιεργούν στους μαθητές στάσεις που συμβάλλουν στη βιώσιμη ανάπτυξη;.....	64
Γράφημα 16: Κατά την άποψη σας ποιο/ -α από τα οκτώ σημεία της βιωσιμότητας πιστεύετε ότι είναι πιο σημαντικό/ -ά; (δυνατότητα μέχρι δύο επιλογές).....	65

Γράφημα 17: Ποια/ -ες θεωρείτε κύρια/ -ες δεξιότητα/ -ες του βιώσιμου ηγέτη; (δυνατότητα μέχρι δύο επιλογές).....67

Γράφημα 18: Ποια από τις παρακάτω ενέργειες, κατά τη γνώμη σας, πρέπει να εφαρμόσει μια σχολική μονάδα ως αποτέλεσμα καλής βιώσιμης ηγεσίας;.....69

Γράφημα 19: Ποιο στοιχείο, κυρίως, πιστεύετε ότι εμποδίζει τις προσπάθειες της σχολικής ηγεσίας για την επίτευξη της βιωσιμότητας;.....70

Γράφημα 20: Ποια χαρακτηριστικά της βιώσιμης ηγεσίας σε μια σχολική μονάδα θεωρείτε πιο σημαντικά; (δυνατότητα μέχρι δύο επιλογές).....71

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Καθώς η βιώσιμη / αειφόρος ανάπτυξη έχει μετατραπεί σε κύριο μέλημα των κοινωνιών σήμερα σε όλο τον κόσμο, ο τομέας της εκπαίδευσης έχει αναγνωριστεί ως ο κυριότερος παράγοντας προκειμένου να επιτευχθεί η προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης. Σε αυτό το πλαίσιο, η βιώσιμη ηγεσία έχει αναδειχθεί ως ένας από τους σημαντικότερους πυλώνες στην εκπαίδευση, με ένα αυξανόμενο σώμα έρευνας να μελετά τον αντίκτυπο των πρακτικών της βιώσιμης ηγεσίας στην ανάπτυξη των βιώσιμων σχολείων (Frumkin, 2018).

Σύμφωνα και με την παραπάνω τοποθέτηση, λοιπόν, στόχος της εν λόγω έρευνας είναι η διερεύνηση της βιώσιμης ανάπτυξης και της βιώσιμης ηγεσίας στο σύγχρονο σχολείο. Συγκεκριμένα, η έρευνα επικεντρώνεται στα χαρακτηριστικά της βιώσιμης ανάπτυξης, στην έννοια του αειφόρου σχολείου και στη σχέση μεταξύ αειφόρου ανάπτυξης και βιώσιμης ηγεσίας, ενώ επιπλέον παρουσιάζεται και μια ανασκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας για τη βιώσιμη ηγεσία και τον αντίκτυπο της στη βιώσιμη εκπαίδευση.

Αναλυτικότερα, το πρώτο κεφάλαιο παρέχει μια επισκόπηση της έννοιας της αειφόρου ανάπτυξης και των χαρακτηριστικών της, στο δεύτερο συζητείται η σημασία της βιώσιμης εκπαίδευσης και ο ρόλος των σχολείων στην προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης, ενώ στο τρίτο επιχειρείται η διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της βιώσιμης ανάπτυξης και της βιώσιμης ηγεσίας. Έπειτα, το τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζει μια ανασκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας για τη βιώσιμη ηγεσία και τον αντίκτυπο της στη βιώσιμη εκπαίδευση, ενώ το πέμπτο και το έκτο περιγράφουν τη μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε για τη διεξαγωγή της μελέτης και τα αποτελέσματα αντίστοιχα.

Εν κατακλείδι, αυτή η έρευνα έχει ως στόχο να συμβάλει στην κατανόηση της βιώσιμης ανάπτυξης και της βιώσιμης ηγεσίας στο σύγχρονο σχολείο, καθώς τα ευρήματά της θα παράσχουν πολύτιμες γνώσεις σχετικά με την αποτελεσματικότητα των πρακτικών της βιώσιμης ηγεσίας στην προώθηση της βιώσιμης εκπαίδευσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ «ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ»

1.1 Εισαγωγή

Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης γίνεται όλο και πιο σημαντική για τον σημερινό κόσμο, καθώς η κοινωνία αντιμετωπίζει πολύπλοκες προκλήσεις που σχετίζονται με την κλιματική αλλαγή, την εξάντληση των πόρων και την κοινωνική ανισότητα. Αυτό το κεφάλαιο παρέχει μια εις βάθος ανάλυση της βιώσιμης ανάπτυξης, διερευνώντας τα βασικά χαρακτηριστικά και τους στόχους της. Ξεκινά με τον ορισμό της βιώσιμης ανάπτυξης και την ανίχνευση της προέλευσής της, πριν εξετάσει τους τρεις πυλώνες της αειφόρου ανάπτυξης, δηλαδή, την περιβαλλοντική, την κοινωνική και την οικονομική βιωσιμότητα. Στη συνέχεια, το κεφάλαιο εμβαθύνει στους συγκεκριμένους στόχους της βιώσιμης ανάπτυξης, συμπεριλαμβανομένης της εξάλειψης της φτώχειας, της μείωσης των ανισοτήτων, της προώθησης της βιώσιμης κατανάλωσης και παραγωγής και της καταπολέμησης της κλιματικής αλλαγής. Τέλος, το κεφάλαιο ολοκληρώνεται τονίζοντας τη σημασία της βιώσιμης ανάπτυξης για την προώθηση ενός πιο δίκαιου μέλλοντος για όλους. Μέσω αυτής της περιεκτικής ανάλυσης, οι αναγνώστες θα αποκτήσουν μια εις βάθος κατανόηση της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης και του κρίσιμου ρόλου της στη διαμόρφωση ενός βιώσιμου και ευημερούντος μέλλοντος.

1.2 Εννοιολογική προσέγγιση & Χαρακτηριστικά της Βιώσιμης Ανάπτυξης

Αρχικά, η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης εμφανίστηκε τη δεκαετία του 1980, εξαιτίας της αύξησης της ανησυχίας που κυριαρχούσε αναφορικά με τον αντίκτυπο που επέφερε η οικονομική ανάπτυξη στο περιβάλλον και την κοινωνική ισότητα. Το 1983, τα Ηνωμένα Έθνη δημιούργησαν την *Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη*, η οποία το 1987 συνέταξε μια έκθεση με τίτλο «*Το κοινό μας μέλλον*», που ορίζει τη βιώσιμη ανάπτυξη ως την «*ανάπτυξη που ανταποκρίνεται στις ανάγκες του παρόντος χωρίς να διακυβεύεται η ικανότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες*». Αυτός ο ορισμός έγινε ευρέως αποδεκτός και οδήγησε στην

υιοθέτηση της βιώσιμης ανάπτυξης ως βασικής έννοιας στη χάραξη της παγκόσμιας πολιτικής. Έπειτα, η *Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη*, γνωστή και ως *Σύνοδος Κορυφής για τη Γη του Ρίο*, πραγματοποιήθηκε το 1992 και παρήγαγε τη *Διακήρυξη του Ρίο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη*, το *σχέδιο δράσης Ατζέντα 21* και τη *Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή*. Έκτοτε, οι *Αναπτυξιακοί Στόχοι της Χιλιετίας*, που εγκρίθηκαν από τα Ηνωμένα Έθνη το 2000, περιλαμβάνουν στόχους που σχετίζονται με την αειφόρο ανάπτυξη, όπως η μείωση της φτώχειας και η βελτίωση της ποιοτικής εκπαίδευσης, ενώ το 2015 τα Ηνωμένα Έθνη υιοθέτησαν τους *Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης*, ένα σύνολο, δηλαδή, 17 στόχων που πρέπει να επιτευχθούν έως το 2030 (Πολύζος, 2022).

Αναλυτικότερα, τα τελευταία χρόνια γίνεται ολοένα και μεγαλύτερη η αναγνώριση της ανάγκης για μια πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση της βιώσιμης ανάπτυξης, η οποία θα λαμβάνει υπόψη τις διασυνδέσεις μεταξύ των διαφορετικών πτυχών της βιωσιμότητας και της ανάγκης για συστημική αλλαγή, γεγονός που οδήγησε στην ανάπτυξη νέων εννοιών, όπως η κυκλική οικονομία, που στοχεύουν στη δημιουργία πιο βιώσιμων και δίκαιων οικονομικών συστημάτων. Σύμφωνα, λοιπόν, με την ερευνητική και επιστημονική κοινότητα η βιώσιμη (ή αειφόρος) ανάπτυξη αποτελεί μια έννοια που τα τελευταία χρόνια έχει λάβει ευρεία αναγνώριση ως τον κυριότερο τρόπο μέσω του οποίου μπορούν να επιλυθούν οι προκλήσεις που αντιμετωπίζει το περιβάλλον και η κοινωνία (Rogers et al., 2012). Ειδικότερα, αποτελεί μια σύνθετη έννοια που απαιτεί μια πολυδιάστατη προσέγγιση και η οποία συνδέεται με τους *Στόχους της Βιώσιμης Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών (ΣΒΑ)*, που παρέχουν ένα εξειδικευμένο πλαίσιο για τις χώρες και τους οργανισμούς στο ζήτημα της βιώσιμης ανάπτυξης.

Στον πυρήνα της, η βιώσιμη ανάπτυξη – όπως προαναφέρθηκε – αναφέρεται στην *κάλυψη των αναγκών του παρόντος χωρίς να διακυβεύεται η ικανότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες*. Αυτό σημαίνει την επίτευξη της εξισορρόπησης των οικονομικών, των κοινωνικών και των περιβαλλοντικών παραμέτρων με τέτοιο τρόπο που να είναι αμοιβαία ενισχυτικός και μακροπρόθεσμα βιώσιμος.

Γίνεται κατανοητό, επομένως, ότι μια από τις βασικές αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης είναι η ιδέα της ισότητας μεταξύ των γενεών, η οποία πρεσβεύει τη φιλοσοφία ότι στις ανάγκες των μελλοντικών γενεών πρέπει να δοθεί ίση βαρύτητα με αυτές της σημερινής. Αυτό απαιτεί α) μια μακροπρόθεσμη προοπτική για την

ανάπτυξη, αναγνωρίζοντας ότι οι αποφάσεις που λαμβάνονται σήμερα θα έχουν συνέπειες για πολλά ακόμη χρόνια, αλλά και β) την αναγνώριση του γεγονότος ότι η οικονομική ανάπτυξη δεν μπορεί να επιδιωχθεί εις βάρος του περιβάλλοντος ή της κοινωνικής ευημερίας, αλλά μάλλον πρέπει να ενσωματωθεί μαζί τους, με τρόπο που να τους ωφελεί όλους (Blewitt, 2014). Άρα, τα οφέλη αλλά και οι δυσχέρειες της ανάπτυξης πρέπει να κατανέμονται δίκαια στην κοινωνία και κατ' επέκταση η οικονομική ανάπτυξη πρέπει να λογίζεται χωρίς αποκλεισμούς και να δημιουργεί ευκαιρίες για όλα τα μέλη της κοινωνίας, ανεξάρτητα από το υπόβαθρο ή τα χαρακτηριστικά τους, ενώ θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ότι οι αυτόχθονες πληθυσμοί ή εκείνοι που ζουν σε συνθήκες φτώχειας, ενδέχεται να επηρεαστούν δυσανάλογα από την ανάπτυξη αυτή και επομένως να απαιτούν ιδιαίτερη προσοχή και προστασία (Silvestre & Tirca, 2019).

Ωστόσο, προκειμένου να κατανοηθεί πλήρως η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης, στη συνέχεια παρατίθενται οι κυριότεροι ορισμοί της εν λόγω έννοιας μετά από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση που διενεργήθηκε στα πλαίσια της παρούσας εργασίας:

→ Τα Ηνωμένα Έθνη (2015, σελ. 43) ορίζουν τη βιώσιμη ανάπτυξη ως την *«ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να διακυβεύεται η ικανότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες»*. Ο ορισμός των Ηνωμένων Εθνών για τη βιώσιμη ανάπτυξη, όπως διαφαίνεται και παραπάνω, βασίζεται στην ιδέα ότι η οικονομική και περιβαλλοντική ανάπτυξη πρέπει να επιδιωχθούν με τέτοιο τρόπο που να διατηρούνται οι φυσικοί πόροι και το περιβάλλον για τις μελλοντικές γενιές. Αυτό σημαίνει ότι η ανάπτυξη πρέπει να είναι κοινωνικά, οικονομικά και περιβαλλοντικά βιώσιμη, με έμφαση στην κάλυψη των αναγκών των σημερινών γενεών, διασφαλίζοντας παράλληλα την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ανταποκρίνονται στις δικές τους ανάγκες.

Η έκθεση Brundtland, η οποία εισήγαγε αυτόν τον ορισμό το 1987, υποστήριξε ότι η οικονομική ανάπτυξη και η προστασία του περιβάλλοντος δεν αλληλοαποκλείονται, αλλά αντίθετα μπορούν να επιτευχθούν μαζί μέσω της αειφόρου ανάπτυξης. Η συγκεκριμένη έκθεση τόνισε, επίσης, τη σημασία της κοινωνικής ισότητας και την ανάγκη για μια συμμετοχική προσέγγιση στην ανάπτυξη που να εμπλέκει όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη. Έκτοτε, τα Ηνωμένα Έθνη συνέχισαν να προωθούν την έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης μέσω διαφόρων πρωτοβουλιών, συμπεριλαμβανομένης της υιοθέτησης των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) το 2015. Οι ΣΒΑ – όπως θα αναλυθούν λεπτομερώς και παρακάτω – παρέχουν 17 στόχους

που καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών θεμάτων. Οι στόχοι έχουν σχεδιαστεί έτσι, ώστε να αλληλοσυνδέονται και να αλληλοενισχύονται, ενώ τα Ηνωμένα Έθνη αναγνωρίζουν ότι η επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης απαιτεί παγκόσμια συνεργασία και εταιρική υπευθυνότητα καθώς, όμως, και τη συμμετοχή του συνόλου της κοινωνίας. Συμπερασματικά, ο ορισμός των Ηνωμένων Εθνών για τη βιώσιμη ανάπτυξη υπογραμμίζει τη σημασία της εξισορρόπησης των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών παραμέτρων στη λήψη αποφάσεων για την ανάπτυξη ενός βιώσιμου μέλλοντος τόσο για τις σημερινές, όσο και για τις μελλοντικές γενιές.

→ *«Η βιώσιμη ανάπτυξη αποσαφηνίζεται ως μια διαδικασία αλλαγής στην οποία η εκμετάλλευση των πόρων, η κατεύθυνση των επενδύσεων, ο προσανατολισμός της τεχνολογικής ανάπτυξης και οι θεσμικές αλλαγές βρίσκονται σε αρμονία με αποτέλεσμα να ενισχύονται τόσο οι τρέχουσες, όσο και οι μελλοντικές δυνατότητες για την κάλυψη των ανθρώπινων αναγκών και φιλοδοξιών»*, ένας ακόμη ορισμός, ο οποίος τονίζει την ανάγκη για αρμονική ενσωμάτωση οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών παραγόντων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων για τη βιώσιμη ανάπτυξη (Lele, 2010, σελ. 291).

→ *«Η βιώσιμη ανάπτυξη είναι η διαχείριση και διατήρηση των φυσικών πόρων με τρόπο που να ανταποκρίνεται στις ανάγκες του παρόντος χωρίς να διακυβεύεται η ικανότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες, λαμβάνοντας υπόψη τις κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές διαστάσεις της ανάπτυξης»* (Borucke et al., 2013, σελ. 56).

→ *«Η βιώσιμη ανάπτυξη αποτελεί μια διαδικασία κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης που ανταποκρίνεται στις ανάγκες της τρέχουσας γενιάς διατηρώντας παράλληλα τη βάση των φυσικών πόρων για τις μελλοντικές γενιές»* (Larsson, 2015, σελ. 173).

→ Σύμφωνα με το *Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής* (2015)¹, η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης ορίζεται ως *«μια διαδικασία που συνδυάζει την οικονομική ανάπτυξη με τη διατήρηση των φυσικών πόρων και τον σεβασμό στην κοινωνία και το περιβάλλον, ενώ απαιτεί την αναγνώριση της συσχέτισης μεταξύ των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών παραμέτρων της ανάπτυξης αλλά και την ανάληψη δράσης που θα εξασφαλίσει την ικανοποίηση των σημερινών αναγκών*

¹ <https://www.eliamep.gr/topics/sustainability/>

χωρίς να απειλεί τη δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες».

Συνεχίζοντας, αξίζει να αναφερθεί ότι η βιώσιμη ανάπτυξη εστιάζει, επίσης, στη σημασία της περιβαλλοντικής διαχείρισης, αναγνωρίζοντας ότι τα φυσικά συστήματα από τα οποία εξαρτώνται οι άνθρωποι είναι πεπερασμένα και, άρα, πρέπει να αντιμετωπίζονται προσεκτικά. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να προωθηθεί η διατήρηση και η αειφόρος χρήση των φυσικών πόρων, όπως το νερό, η γη και η βιοποικιλότητα, αλλά και να μετριαστούν και να αναπροσαρμοστούν οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, η οποία αποτελεί σημαντική απειλή για τη βιωσιμότητα των ανθρώπινων κοινωνιών και των οικοσυστημάτων (Tomislav, 2018).

Για την επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης, λοιπόν, είναι απαραίτητο να υιοθετηθεί μια ολοκληρωμένη και ολιστική προσέγγιση που θα λαμβάνει ταυτόχρονα υπόψη το πλήθος των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών παραγόντων, κάτι το οποίο απαιτεί τη διάσπαση των παραδοσιακών σιλό μεταξύ των τομέων και την προώθηση της οριζόντιας συνεργασίας και συμμετοχής όλων των ενδιαφερομένων, συμπεριλαμβανομένων των κυβερνήσεων, της κοινωνίας των πολιτών, του ιδιωτικού τομέα και των τοπικών κοινοτήτων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και εφαρμογής.

Επιπροσθέτως, δεν θα πρέπει να παραλειφθεί από την παρούσα ενότητα το γεγονός ότι η βιώσιμη ανάπτυξη απαιτεί το στοιχείο της δέσμευσης αναφορικά με τη συνεχή μάθηση και βελτίωση μέσω της παρακολούθησης και της αξιολόγησης των επιπτώσεων των αναπτυξιακών δραστηριοτήτων και τη χρήση αυτών των πληροφοριών για την ενημέρωση της μελλοντικής λήψης αποφάσεων. Γίνεται κατανοητό, δηλαδή, ότι ο τομέας της έρευνας για τον εντοπισμό και την ανάπτυξη νέων λύσεων και προσεγγίσεων που μπορούν να προωθήσουν τη βιωσιμότητα μακροπρόθεσμα αποτελεί υψίστης σημασίας ζήτημα (Atkinson et al., 2014).

Εν κατακλείδι, η βιώσιμη ανάπτυξη απαιτεί την αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών των περιβαλλοντικών και κοινωνικών προβλημάτων μέσω της επίλυσης φαινομένων, όπως είναι για παράδειγμα η φτώχεια, η ανισότητα και ο κοινωνικός αποκλεισμός καθώς και τα μη βιώσιμα πρότυπα κατανάλωσης και παραγωγής, ενώ παράλληλα χρήζει άμεσης ανάγκης και η αντιμετώπιση των υποκείμενων παραγόντων της κλιματικής αλλαγής, όπως είναι η χρήση των ορυκτών καυσίμων, η αποψίλωση των δασών και οι μη βιώσιμες γεωργικές πρακτικές. Συμπερασματικά, η βιώσιμη ανάπτυξη προσεγγίζεται ως μια έννοια που τονίζει τη σημασία της εξισορρόπησης των οικονομικών, των κοινωνικών και των περιβαλλοντικών παραμέτρων με τρόπο που να

είναι αμοιβαία ενισχυόμενος και μακροπρόθεσμα βιώσιμος. Για την επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης, λοιπόν, είναι απαραίτητο να ακολουθηθεί μια ολοκληρωμένη και ολιστική προσέγγιση που θα λαμβάνει υπόψη της όλους τους παράγοντες μαζί και θα δεσμεύει όλους τους ενδιαφερόμενους στη διαδικασία (Beckerman, 2017). Άλλωστε, όπως επισημαίνουν στο έργο τους και οι Silvestre & Tirca (2019), η βιώσιμη ανάπτυξη αποτελεί ένα ιδιαίτερα πιεστικό ζήτημα που απαιτεί άμεση δράση και αλλαγές τόσο από τις κυβερνήσεις όσο και από τη βιομηχανία και την κοινωνία συνολικά.

1.3 Πυλώνες βιώσιμης ανάπτυξης

Ο πρώτος πυλώνας της βιώσιμης ανάπτυξης, η περιβαλλοντική βιωσιμότητα, αποτελεί ένα από τα κυριότερα στοιχεία για την προώθηση ενός πιο βιώσιμου μέλλοντος, καθώς αναγνωρίζει τη σημασία της προστασίας και της διατήρησης του φυσικού περιβάλλοντος, συμπεριλαμβανομένης της βιοποικιλότητας, των οικοσυστημάτων και των φυσικών πόρων προς όφελος των σημερινών και των μελλοντικών γενεών (Olabi, 2019). Ειδικότερα, η περιβαλλοντική βιωσιμότητα προσβλέπει στην άμβλυνση των αρνητικών επιπτώσεων των ανθρώπινων δραστηριοτήτων στο περιβάλλον, ενώ παράλληλα προωθεί την υπεύθυνη χρήση των φυσικών πόρων. Αυτό περιλαμβάνει τη μείωση της ρύπανσης και των αποβλήτων, την προώθηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και τη διατήρηση των φυσικών πόρων, ενώ εμπεριέχει, επίσης, την αναγνώριση της αλληλεξάρτησης μεταξύ του φυσικού κόσμου και της ανάγκης για προστασία της ευαίσθητης ισορροπίας των οικοσυστημάτων.

Η έννοια της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας, άλλωστε, έχει κερδίσει αυξανόμενη προσοχή τα τελευταία χρόνια, καθώς οι αρνητικές επιπτώσεις των ανθρώπινων δραστηριοτήτων στο περιβάλλον έχουν γίνει πιο εμφανείς. Η κλιματική αλλαγή, η αποψίλωση των δασών και η απώλεια της βιοποικιλότητας είναι μερικά μόνο παραδείγματα των περιβαλλοντικών προκλήσεων που αντιμετωπίζει σήμερα ο κόσμος, τα οποία για να αντιμετωπιστούν θα πρέπει να υιοθετηθούν πιο βιώσιμες πρακτικές και να προωθηθεί η περιβαλλοντική βιωσιμότητα. Ένα παράδειγμα πρωτοβουλίας που προωθεί την περιβαλλοντική βιωσιμότητα είναι οι *Στόχοι της Βιώσιμης Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών*, οι οποίοι αποβλέπουν στον τερματισμό της φτώχειας, την προστασία του πλανήτη και τη διασφάλιση της ευημερίας για όλους (Leal et al., 2018).

Έπειτα, ο δεύτερος πυλώνας της βιώσιμης ανάπτυξης είναι η οικονομική βιωσιμότητα που τονίζει τη σημασία της εξισορρόπησης της οικονομικής ανάπτυξης με την ανάγκη της διατήρησης των φυσικών πόρων και της προστασίας του περιβάλλοντος. Η οικονομική βιωσιμότητα απαιτεί ένα οικονομικό σύστημα που προωθεί τη μακροπρόθεσμη ανάπτυξη, λαμβάνοντας υπόψη την ευημερία των σημερινών και των μελλοντικών γενεών. Αυτός ο πυλώνας εστιάζει στη δημιουργία οικονομικών ευκαιριών για όλους τους ανθρώπους, στη μείωση της φτώχειας και στην προώθηση βιώσιμων μέσων διαβίωσης, ενώ τονίζει την ανάγκη προώθησης της καινοτομίας και της τεχνολογίας, με την ταυτόχρονη μείωση των αρνητικών περιβαλλοντικών επιπτώσεων (Liu et al., 2016).

Κλείνοντας, και σύμφωνα με την ερευνητική και επιστημονική κοινότητα, τρίτος πυλώνας της βιώσιμης ανάπτυξης είναι η κοινωνική βιωσιμότητα, η οποία εστιάζει στη διασφάλιση ότι οι κοινότητες είναι σε θέση να ευδοκιμήσουν και να διατηρήσουν υψηλή ποιότητα ζωής. Αυτός ο πυλώνας αναγνωρίζει ότι η οικονομική ανάπτυξη από μόνη της δεν επαρκεί για τη βιώσιμη ανάπτυξη και ότι πρέπει επίσης να ληφθούν υπόψη κοινωνικοί παράγοντες, όπως η υγεία, η εκπαίδευση και η κοινωνική δικαιοσύνη (Dillard et al., 2016). Η κοινωνική βιωσιμότητα είναι απαραίτητη για τη δημιουργία μιας δίκαιης και ισότιμης κοινωνίας, όπου όλοι έχουν πρόσβαση σε βασικές ανάγκες, ενώ προωθεί, παράλληλα, την κοινωνική συνοχή και σταθερότητα, καθώς και την αίσθηση του *ανήκειν* και της ταυτότητας. Η επίτευξή της απαιτεί μια σειρά από στρατηγικές και πολιτικές που προωθούν την κοινωνική ένταξη, μειώνουν τις ανισότητες και προστατεύουν τα ανθρώπινα δικαιώματα. Ωστόσο, η επίτευξη της κοινωνικής βιωσιμότητας έρχεται αντιμέτωπη με πολυάριθμες προκλήσεις, καθώς πολλά κοινωνικά ζητήματα, όπως τα φαινόμενα της φτώχειας και της ανισότητας, είναι βαθιά ριζωμένα και δύσκολο να αντιμετωπιστούν (Raworth, 2017).

1.4 Στόχοι της βιώσιμης ανάπτυξης

Οι *Στόχοι της Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ)*, γνωστοί και ως *Παγκόσμιοι Στόχοι*, αποτελούνται από ένα σύνολο 17 αλληλένδετων στόχων που εγκρίθηκαν από τη *Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών* το 2015 ως μέρος της *Ατζέντας 2030 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη*. Οι ΣΒΑ αποσκοπούν στην αντιμετώπιση των κυριότερων κοινωνικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών προκλήσεων που πλήττουν σήμερα τον κόσμο, όπως είναι για παράδειγμα η φτώχεια, η πείνα, η ανισότητα, η κλιματική αλλαγή και η

απώλεια της βιοποικιλότητας (Sachs et al., 2019). Ειδικότερα, οι 17, αυτοί, στόχοι αναλύονται ως εξής:

1. Μηδενική Φτώχεια. Ο Στόχος της Βιώσιμης Ανάπτυξης 1, γνωστός και ως ΣΒΑ 1, επιδιώκει την εξάλειψη της ακραίας φτώχειας, διασφαλίζοντας ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν πρόσβαση σε βασικές ανάγκες, όπως για παράδειγμα στην τροφή, το νερό, την υγειονομική περίθαλψη, την εκπαίδευση και τη στέγαση. Ειδικότερα, ο στόχος, αυτός, εστιάζει στους πιο ευάλωτους πληθυσμούς, συμπεριλαμβανομένων των γυναικών, των παιδιών, των ηλικιωμένων και των ατόμων με αναπηρία. Δηλαδή, βασική του επιδίωξη είναι να τερματιστεί η φτώχεια σε όλες τις μορφές της, γεγονός που ισοδυναμεί με τη μείωση του ποσοστού των ανθρώπων που ζουν κάτω από το όριο της φτώχειας, αλλά και να διασφαλιστεί ότι όλοι έχουν πρόσβαση στα συστήματα κοινωνικής προστασίας.

Για την επίτευξη του εν λόγω στόχου οι κυβερνήσεις, οι επιχειρήσεις και οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών πρέπει να συνεργαστούν, για να αντιμετωπίσουν τις βαθύτερες αιτίες της φτώχειας, οι οποίες περιλαμβάνουν παράγοντες όπως την έλλειψη πρόσβασης στην εκπαίδευση, την υγειονομική περίθαλψη, την απασχόληση και την κοινωνική προστασία. Πρέπει να επενδύσουν στη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη και να παρέχουν πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες για όλους, ανεξάρτητα από το επίπεδο του εισοδήματός τους. Αυτό απαιτεί την ψήφιση άμεσων και εξειδικευμένων πολιτικών που θα προωθούν την ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς, όπως για παράδειγμα την αύξηση του κατώτατου μισθού, την παροχή φορολογικών κινήτρων για τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις και την επένδυση σε υποδομές που υποστηρίζουν την οικονομική ανάπτυξη. Συνοπτικά, λοιπόν, ο ΣΒΑ 1 στοχεύει στην εξάλειψη της ακραίας φτώχειας και στη διασφάλιση της πρόσβασης όλων στις βασικές ανάγκες.

2. Μηδενική Πείνα. Ο ΣΒΑ 2 αποβλέπει στον τερματισμό της πείνας, στην επίτευξη μιας επισιτιστικής ασφάλειας και βελτιωμένης διατροφής αλλά και στην προώθηση της βιώσιμης γεωργίας. Ειδικότερα, και αυτός ο στόχος εστιάζει στους πιο ευάλωτους πληθυσμούς, συμπεριλαμβανομένων των παιδιών, των εγκύων και των θηλαζουσών γυναικών, αλλά και των ατόμων που ζουν σε συνθήκες φτώχειας, ενώ βασική του επιδίωξη είναι να διασφαλίσει ότι όλοι θα έχουν πρόσβαση σε επαρκή, ασφαλή και θρεπτικά τρόφιμα όλο το χρόνο. Αυτό σημαίνει την επίτευξη της μείωσης του αριθμού των ανθρώπων που υποφέρουν από πείνα, υποσιτισμό και καθυστερημένη ανάπτυξη.

Για την επίτευξη του εν λόγω στόχου, λοιπόν, θα πρέπει να αντιμετωπιστούν οι βαθύτερες αιτίες της πείνας, οι οποίες περιλαμβάνουν παράγοντες, όπως είναι η

φτώχεια, οι συγκρούσεις, η κλιματική αλλαγή και η έλλειψη πρόσβασης σε γη, νερό και άλλους πόρους. Ωστόσο, εκτός από την προώθηση της βιώσιμης γεωργίας, ο ΣΒΑ 2 εστιάζει, επίσης, στη βελτίωση της διατροφής, ειδικά για παιδιά, έγκυες και θηλάζουσες γυναίκες και άτομα που ζουν σε συνθήκες φτώχειας περιλαμβάνοντας υπό-στόχους για την προώθηση του θηλασμού, την παροχή της πρόσβασης σε ασφαλή και θρεπτικά τρόφιμα και την αντιμετώπιση των υποκείμενων αιτιών του υποσιτισμού, όπως είναι η έλλειψη πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη και στο καθαρό νερό.

3. Καλή Υγεία και Ευημερία. Ο ΣΒΑ 3 στοχεύει στη διασφάλιση της καλής υγείας και στην προώθηση της ευημερίας όλων των ατόμων, ανεξαρτήτως ηλικίας. Συγκεκριμένα, βασικός του στόχος είναι η βελτίωση της υγείας και της ευημερίας των ανθρώπων σε όλο τον κόσμο μέσω της μείωσης της μητρικής και παιδικής θνησιμότητας, της αντιμετώπισης των μεταδοτικών και μη ασθενειών, αλλά και της διασφάλισης της πρόσβασης σε βασικές υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης. Στόχος είναι να διασφαλιστεί ότι έως το 2030, όλοι θα έχουν πρόσβαση σε ποιοτικές υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης, βασικά φάρμακα και εμβόλια.

Για να επιτευχθούν, ωστόσο, όλα όσα προαναφέρθηκαν θα πρέπει, πρωτίστως, να αντιμετωπιστούν οι βαθύτερες αιτίες της κακής υγείας και ευημερίας, οι οποίες περιλαμβάνουν παράγοντες όπως η φτώχεια, η έλλειψη εκπαίδευσης, οι κακές συνθήκες διαβίωσης και η ανεπαρκής πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη. Κατ' επέκταση το σύνολο των εμπλεκόμενων φορέων πρέπει να επενδύσει σε συστήματα υγείας που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες του πληθυσμού, να παρέχουν πρόσβαση σε βασικά φάρμακα και εμβόλια και να αντιμετωπίζουν τους κοινωνικούς καθοριστικούς παράγοντες της υγείας, όπως η πρόσβαση σε καθαρό νερό και αποχέτευση, ενώ περιλαμβάνει, επίσης, την ενίσχυση των συστημάτων υγείας για την πρόληψη και τη θεραπεία ασθενειών, όπως ο HIV/ AIDS, η ελονοσία και η φυματίωση.

4. Ποιοτική Εκπαίδευση. Ο βασικός στόχος του ΣΒΑ 4 είναι να παρέχει σε όλα τα παιδιά, τους νέους και τους ενήλικες πρόσβαση σε μια ποιοτικής μορφής εκπαίδευση που θα τους επιτρέπει να αποκτήσουν τις γνώσεις και τις δεξιότητες που απαιτούνται, για να συμμετέχουν πλήρως στην κοινωνία και να συμβάλλουν στη διαμόρφωση της βιώσιμης ανάπτυξης. Στόχος, δηλαδή, είναι να διασφαλιστεί ότι έως το 2030 όλα τα κορίτσια και τα αγόρια θα έχουν πρόσβαση σε δωρεάν, δίκαιη και ποιοτική πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Για την επίτευξη του εν λόγω στόχου, ωστόσο, θα πρέπει να αντιμετωπιστούν τα εμπόδια που δυσχεραίνουν τα παιδιά και τους νέους να έχουν πρόσβαση στην

ποιοτική εκπαίδευση, όπως για παράδειγμα είναι η φτώχεια, οι διακρίσεις και οι συγκρούσεις, ενώ θα πρέπει να δημιουργηθούν και εκπαιδευτικά συστήματα δίκαια και υψηλής ποιότητας που παρέχουν ευκαιρίες δια βίου μάθησης σε όλους. Εκτός από την προώθηση της πρόσβασης στην εκπαίδευση, λοιπόν, ο ΣΒΑ 4 εστιάζει, επίσης, και στη βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης, συμπεριλαμβανομένης της διασφάλισης ότι τα εκπαιδευτικά συστήματα ανταποκρίνονται στις ανάγκες των μαθητών και παρέχουν σχετικές και πρακτικές δεξιότητες στο εργατικό δυναμικό. Αυτό περιλαμβάνει την επιμόρφωση/κατάρτιση και την επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών καθώς και την προώθηση της χρήσης της τεχνολογίας στην εκπαίδευση.

5. Ισότητα των φύλων. Η βασική επιδίωξη του ΣΒΑ 5 είναι η εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων και βίας κατά των γυναικών και των κοριτσιών, η προώθηση της πλήρους και ισότιμης συμμετοχής τους στην πολιτική, οικονομική και κοινωνική ζωή, αλλά και η διασφάλιση της πρόσβασής τους στην αναπαραγωγική υγεία και τα δικαιώματά τους. Γίνεται κατανοητό, επομένως, ότι ο συγκεκριμένος στόχος επιχειρεί να εξαλείψει όλες τις μορφές βίας κατά των γυναικών και των κοριτσιών, διασφαλίζοντας την αποτελεσματική συμμετοχή τους στην ηγεσία και τη λήψη αποφάσεων.

Για την επίτευξη του ΣΒΑ 5, οι κυβερνήσεις και οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών πρέπει να συνεργαστούν, για να αντιμετωπίσουν τις βαθύτερες αιτίες της ανισότητας των φύλων και να προωθήσουν τη χειραφέτηση των γυναικών. Αυτό περιλαμβάνει τον τερματισμό των διακρίσεων και της βίας λόγω φύλου, την προώθηση της οικονομικής ενδυνάμωσης των γυναικών και τη διασφάλιση της πλήρους και ισότιμης συμμετοχής τους στην πολιτική και κοινωνική ζωή. Εκτός, όμως, από την προώθηση της ισότητας των φύλων, ο ΣΒΑ 5 εστιάζει, επίσης, στη διασφάλιση της πρόσβασης στα δικαιώματα όσον αφορά στη σεξουαλική και αναπαραγωγική υγεία των γυναικών. Αυτό περιλαμβάνει τη διασφάλιση της πρόσβασης σε υπηρεσίες οικογενειακού προγραμματισμού, τη μείωση της μητρικής θνησιμότητας και την αντιμετώπιση των αιτιών και των συνεπειών των μη ασφαλών αμβλώσεων.

6. Καθαρό Νερό και Αποχέτευση. Συνοπτικά, ο ΣΒΑ 6 στοχεύει στην εξασφάλιση της διαθεσιμότητας και της βιώσιμης διαχείρισης του νερού και της αποχέτευσης. Αυτό, για να επιτευχθεί, απαιτεί τη συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων φορέων προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι προκλήσεις που σχετίζονται με το νερό και την αποχέτευση, και κατ' επέκταση να δημιουργηθούν υποδομές νερού, να προωθηθεί η

διατήρηση και επαναχρησιμοποίηση του νερού και να διασφαλιστεί η βιώσιμη διαχείριση των υδάτινων πόρων.

7. Φτηνή και Καθαρή Ενέργεια. Ο βασικός στόχος του ΣΒΑ 7 είναι η παροχή πρόσβασης σε καθαρές και σύγχρονες πηγές ενέργειας, η αύξηση του μεριδίου των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στο παγκόσμιο ενεργειακό μείγμα και η βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης. Στόχος, επομένως, είναι να διασφαλιστεί ότι έως το 2030 όλοι θα έχουν πρόσβαση σε προσιτές, αξιόπιστες, βιώσιμες και σύγχρονες ενεργειακές υπηρεσίες. Ωστόσο, για την αποτελεσματική επίτευξη του εν λόγω στόχου θα πρέπει να αυξηθούν οι επενδύσεις σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, όπως στην ηλιακή, την αιολική και την υδροηλεκτρική ενέργεια, και να βελτιωθεί η ενεργειακή απόδοση στα κτήρια, τις μεταφορές και τις βιομηχανικές διαδικασίες.

8. Αξιοπρεπής Εργασία και Οικονομική Ανάπτυξη. Συνεχίζοντας, ο ΣΒΑ 8 επισημαίνει την ανάγκη για δημιουργία οικονομικών ευκαιριών και αξιοπρεπούς εργασίας για όλους - ιδιαίτερα για τους νέους και τις γυναίκες - αλλά και για προώθηση μιας βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς οικονομικής ανάπτυξης. Στόχος είναι η επίτευξη υψηλότερων επιπέδων οικονομικής παραγωγικότητας μέσω της διαφοροποίησης, της τεχνολογικής αναβάθμισης και της καινοτομίας, ενώ εκτός από την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης και της αξιοπρεπούς εργασίας, ο ΣΒΑ 8 εστιάζει, επίσης, στη μείωση της άτυπης απασχόλησης, στη βελτίωση των συνθηκών εργασίας, στην προώθηση του βιώσιμου τουρισμού και στην αύξηση της συμμετοχής των αναπτυσσόμενων χωρών στο παγκόσμιο εμπόριο.

9. Βιομηχανία, Καινοτομία και Υποδομές. Ο ΣΒΑ 9 στοχεύει στη δημιουργία ανθεκτικών υποδομών, στην ενίσχυση της καινοτομίας, αλλά και στην προώθηση μιας βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς εκβιομηχάνισης. Για να επιτευχθεί αυτό, οι κυβερνήσεις θα πρέπει να επενδύσουν σε υποδομές, να προωθήσουν βιώσιμους βιομηχανικούς τομείς, να ενισχύσουν την καινοτομία και τη μεταφορά της τεχνολογίας, αλλά και να αυξήσουν την πρόσβαση στη χρηματοδότηση για τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις.

10. Λιγότερες Ανισότητες. Ο βασικός στόχος του ΣΒΑ 10 είναι η προώθηση της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής ένταξης αλλά και η μείωση των ανισοτήτων με βάση το εισόδημα, το φύλο, την ηλικία, την αναπηρία, τη φυλή, την εθνικότητα, την καταγωγή, τη θρησκεία κ.λπ. Στόχος, δηλαδή, είναι να διασφαλιστεί ότι έως το 2030 όλοι οι άνθρωποι, ιδιαίτερα οι φτωχότεροι και οι πιο ευάλωτοι, θα έχουν ίση πρόσβαση σε οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές ευκαιρίες. Για την επίτευξη του ΣΒΑ 10, οι

κυβερνήσεις θα πρέπει να προωθήσουν πολιτικές και προγράμματα που εστιάζουν στη μείωση της ανισότητας και στην προαγωγή της κοινωνικής ένταξης, ενώ ταυτόχρονα θα πρέπει να εφαρμόσουν πολιτικές που προωθούν την καθολική πρόσβαση στα συστήματα κοινωνικής προστασίας και στις δημόσιες υπηρεσίες, όπως είναι για παράδειγμα η υγειονομική περίθαλψη και η εκπαίδευση. Εκτός από την προώθηση της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής ένταξης, ο συγκεκριμένος στόχος εστιάζει, επίσης, στην προώθηση της μεταφοράς της τεχνολογίας και των οικονομικών πόρων στις αναπτυσσόμενες χώρες.

11. Βιώσιμες πόλεις και κοινότητες. Συνοπτικά, ο ΣΒΑ 11 επιχειρεί να μετατρέψει τις πόλεις σε ασφαλείς, ανθεκτικούς και βιώσιμους ανθρώπινους οικισμούς. Για να επιτευχθεί αυτό, θα πρέπει οι υπεύθυνοι να προωθήσουν τη βιώσιμη αστικοποίηση και να ενισχύσουν την ανθεκτικότητα των πόλεων απέναντι στις καταστροφές, να επενδύσουν σε βιώσιμες αστικές υποδομές και υπηρεσίες, να προστατεύσουν και να διατηρήσουν την πολιτιστική και φυσική κληρονομιά, αλλά και να θεσπίσουν νόμους προκειμένου να επέλθει η μείωση των δυσμενών περιβαλλοντικών επιπτώσεων της αστικοποίησης.

12. Υπεύθυνη Κατανάλωση και Παραγωγή. Ο ΣΒΑ 12 στοχεύει να εξασφαλίσει βιώσιμα πρότυπα κατανάλωσης και παραγωγής. Για να επιτευχθεί αυτό θα πρέπει να μειωθούν τα απόβλητα και η ρύπανση, να αυξηθεί η αποδοτικότητα των πόρων και να προωθηθεί η χρήση βιώσιμων τεχνολογιών και πρακτικών.

13. Δράση για το κλίμα. Βασικός στόχος του ΣΒΑ 13 είναι η μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και η αύξηση της ανθεκτικότητας στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, όπως σε περιπτώσεις ανόδου της στάθμης της θάλασσας, ξηρασίας, πλημμυρών και ακραίων καιρικών φαινομένων. Στόχος είναι να ενισχυθεί η ικανότητα των χωρών να αντιμετωπίζουν τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, όπως η ενσωμάτωση μέτρων για την κλιματική αλλαγή στις εθνικές πολιτικές, και να βελτιωθεί η εκπαίδευση και η ευαισθητοποίηση σχετικά με τον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής, την προσαρμογή, τη μείωση των επιπτώσεων και την έγκαιρη προειδοποίηση. Για την επίτευξη του συγκεκριμένου στόχου θα πρέπει όλοι οι εμπλεκόμενοι να συνεργαστούν για τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και την προώθηση βιώσιμων πρακτικών, όπως είναι η αύξηση της χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, η βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης, η προώθηση βιώσιμων μεταφορών και η μείωση της αποψίλωσης και υποβάθμισης των δασών.

14. Ζωή στο νερό. Εν ολίγοις, ο ΣΒΑ 14 στοχεύει στη διατήρηση και τη βιώσιμη χρήση των ωκεανών και των θαλασσών. Για να επιτευχθεί αυτό, οι κυβερνήσεις, οι επιχειρήσεις και οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών θα πρέπει να συνεργαστούν για τη μείωση της θαλάσσιας ρύπανσης, τη βελτίωση της διατήρησης της θάλασσας, την αύξηση των βιώσιμων αλιευτικών πρακτικών, την προώθηση του βιώσιμου τουρισμού και την οικοδόμηση της επιστημονικής γνώσης και ικανότητας για την αειφόρο διαχείριση των ωκεανών και των θαλάσσιων πόρων.

15. Ζωή στη στεριά. Ο ΣΒΑ 15 στοχεύει στην προστασία, την αποκατάσταση και την προώθηση της βιώσιμης χρήσης των χερσαίων οικοσυστημάτων, τη βιώσιμη διαχείριση των δασών, την καταπολέμηση της ερημοποίησης, την ανάσχεση και την αναστροφή της υποβάθμισης της γης και την ανάσχεση της απώλειας της βιοποικιλότητας.

16. Ειρήνη, δικαιοσύνη και ισχυροί θεσμοί. Ο βασικός στόχος του ΣΒΑ 16 είναι η προώθηση της ειρήνης, της δικαιοσύνης και των ισχυρών θεσμών, προκειμένου να μειωθεί η βία, η διαφθορά και η ανισότητα. Στόχος, δηλαδή, είναι να μειωθούν όλες οι μορφές βίας και να εξασφαλιστεί η ίση πρόσβαση στη δικαιοσύνη. Για την επίτευξη του ΣΒΑ 16, θα πρέπει να αμβλυνθούν τα φαινόμενα βίας και να υλοποιηθεί η πρόσβαση στη δικαιοσύνη για όλους και ιδιαίτερα για τις περιθωριοποιημένες ομάδες. Αυτό περιλαμβάνει την προώθηση του κράτους δικαίου, την ενίσχυση των νομικών πλαισίων και την οικοδόμηση ικανοτήτων για την πρόληψη και την επίλυση συγκρούσεων. Εκτός από την ειρήνη και τη δικαιοσύνη, ο συγκεκριμένος στόχος εστιάζει, επίσης, στην οικοδόμηση αποτελεσματικών, υπεύθυνων και χωρίς αποκλεισμούς θεσμών σε όλα τα επίπεδα, συμπεριλαμβανομένων των κυβερνητικών θεσμών, των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών και των φορέων του ιδιωτικού τομέα.

17. Συνεργασίες για τους Στόχους. Ο βασικός στόχος του ΣΒΑ 17 είναι να υποστηρίξει την επίτευξη των άλλων 16 στόχων βιώσιμης ανάπτυξης που αναλύθηκαν παραπάνω, παρέχοντας τα απαραίτητα μέσα υλοποίησης, όπως τη χρηματοδότηση, την τεχνολογία, την ανάπτυξη ικανοτήτων και τις συνεργασίες. Αυτό περιλαμβάνει την προώθηση της διεθνούς συνεργασίας, τη βελτίωση της κινητοποίησης των εγχώριων πόρων και τη διευκόλυνση της πρόσβασης στην τεχνολογία και την καινοτομία. (Le Blanc, 2018; Frumkin, 2018; Nilsson et al., 2016; Lele, 2018).

Σύμφωνα και με όλα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, λοιπόν, κατανοεί κανείς ότι οι ΣΒΑ έχουν σχεδιαστεί για να ενσωματώνονται και να αλληλοενισχύονται. Η

επίτευξη ενός στόχου μπορεί να βοηθήσει στην επίτευξη των άλλων και η πρόοδος προς έναν στόχο μπορεί να βοηθήσει να ξεπεραστούν τα εμπόδια για την πρόοδο προς έναν άλλο. Ειδικότερα, όπως διαφαίνεται και από τη βιβλιογραφία, οι στόχοι αυτοί χαρακτηρίζονται ως φιλόδοξοι και απαιτούν δράση και συνεργασία από όλους τους τομείς της κοινωνίας, συμπεριλαμβανομένων των κυβερνήσεων, των επιχειρήσεων, των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών και των ατόμων, ενώ αναγνωρίζουν ότι η βιώσιμη ανάπτυξη είναι κοινή ευθύνη (Stevance & Nahman, 2017). Συμπερασματικά, οι *Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης* αντιπροσωπεύουν ένα κρίσιμο πλαίσιο για την επίτευξη ενός βιώσιμου μέλλοντος. Εξάλλου, η αλληλοσυνδεόμενη φύση των στόχων και η έμφαση στη συνεργασία και τη σύμπραξη αντικατοπτρίζουν την πολυπλοκότητα των σημερινών προκλήσεων και την ανάγκη για μια ολιστική προσέγγιση της βιώσιμης ανάπτυξης (Mochizuki & Eisenhardt, 2019).

1.5 Σύνοψη

Συμπερασματικά, αυτό το κεφάλαιο παρέχει μια λεπτομερή ανάλυση της έννοιας, των χαρακτηριστικών και των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης. Συγκεκριμένα, καθόρισε τη βιώσιμη ανάπτυξη, διερεύνησε τους τρεις πυλώνες της και ανέλυσε τους βασικούς στόχους της. Μέσω αυτής της ανάλυσης, κατέστη σαφές ότι η βιώσιμη ανάπτυξη είναι ζωτικής σημασίας για την προώθηση ενός πιο δίκαιου μέλλοντος για όλους. Ενσωματώνοντας την περιβαλλοντική, κοινωνική και οικονομική βιωσιμότητα, λοιπόν, μπορεί να δημιουργηθεί ένας πιο βιώσιμος κόσμος για τις μελλοντικές γενιές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ/ ΒΙΩΣΙΜΟ ΑΕΙΦΟΡΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

2.1 Εισαγωγή

Η περιβαλλοντική εκπαίδευση και η αειφορία αποτελούν δύο αλληλένδετες έννοιες που τα τελευταία χρόνια τοποθετούνται στον πυρήνα της ερευνητικής και εκπαιδευτικής κοινότητας. Με την αυξανόμενη συνειδητοποίηση των αρνητικών επιπτώσεων των ανθρώπινων δραστηριοτήτων στο περιβάλλον και την επείγουσα ανάγκη αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής, τα σχολεία κατέχουν έναν από τους σημαντικότερους ρόλους, προκειμένου να επιτευχθεί η προώθηση της περιβαλλοντικής συνείδησης, της βιωσιμότητας και της υπεύθυνης συμπεριφοράς μεταξύ των μαθητών. Αυτό το κεφάλαιο, λοιπόν, θα διερευνήσει την έννοια της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, τα χαρακτηριστικά του βιώσιμου σχολείου, αλλά και τις προκλήσεις με τις οποίες έρχονται αντιμέτωπα σήμερα.

Αρχικά, θα αποσαφηνιστεί η έννοια της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και θα αναλυθούν οι στόχοι και τα οφέλη της, ενώ θα διερευνηθεί και ο τρόπος βάσει του οποίου η περιβαλλοντική εκπαίδευση μπορεί να βοηθήσει τους μαθητές να αναπτύξουν δεξιότητες κριτικής σκέψης, να προωθήσουν την κοινωνική ευθύνη και να δημιουργήσουν μια αίσθηση ενσυναίσθησης προς τον φυσικό κόσμο. Στη συνέχεια, θα αναφερθούν τα χαρακτηριστικά του βιώσιμου/αειφόρου σχολείου, συμπεριλαμβανομένου του φυσικού περιβάλλοντος, του προγράμματος σπουδών και της κουλτούρας του σχολείου, ενώ θα συζητηθεί και το πώς τα αειφόρα σχολεία μπορούν να προωθήσουν την περιβαλλοντική διαχείριση μέσω των πρακτικών και των πολιτικών τους και πώς μπορούν να λειτουργήσουν ως πρότυπα για τις κοινότητες τους.

Τέλος, θα γίνει λόγος για τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν σήμερα τα βιώσιμα σχολεία, συμπεριλαμβανομένης της περιορισμένης χρηματοδότησης και της έλλειψης πολιτικής υποστήριξης, θα προταθούν ενδεχόμενες στρατηγικές που μπορούν να υιοθετηθούν για την υπέρβαση αυτών των προκλήσεων, όπως είναι για παράδειγμα η συνεργασία με κοινοτικούς οργανισμούς, η αξιοποίηση της τεχνολογίας, η εμπλοκή

των μαθητών και των γονέων αλλά και ο ρόλος της πολιτικής και της νομοθεσίας στην υποστήριξη των βιώσιμων σχολείων και θα συμπεριληφθεί και η κατάσταση της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα.

2.2 Βιώσιμη ανάπτυξη στην Εκπαίδευση – Περιβαλλοντική Εκπαίδευση

Η περιβαλλοντική εκπαίδευση αποσαφηνίζεται ως μια διαδικασία μέσω της οποίας οι μαθητές επιμορφώνονται σε ζητήματα σχετικά με το περιβάλλον και τις συναφείς προκλήσεις που αυτό αντιμετωπίζει. Κατ' επέκταση, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί σε αυτό το σημείο της εργασίας ο ορισμός που αποδίδουν οι Παρασκευόπουλος & Κορφιάτης (2017) στην περιβαλλοντική εκπαίδευση, οι οποίοι υποστηρίζουν ότι αυτή αποτελεί έναν διαδικαστικό τρόπο μάθησης που στοχεύει στην ανάπτυξη της βιώσιμης συνείδησης και των γνώσεων των μαθητών αναφορικά με την προστασία του περιβάλλοντος και την αειφορία. (Armitage & Bene, 2012). Δηλαδή, επιχειρεί να διδάξει στα άτομα την αλληλοεξαρτώμενη σχέση μεταξύ των ανθρώπων και του περιβάλλοντος αλλά και το πώς οι ανθρώπινες δραστηριότητες επηρεάζουν τον φυσικό κόσμο. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η περιβαλλοντική εκπαίδευση προσπαθεί να δώσει στα άτομα τη δυνατότητα να αναλάβουν δράση για την προστασία του πλανήτη για τις μελλοντικές γενιές (Kelemen & Hillman, 2016).

Αναλυτικότερα, ένας από τους πρωταρχικούς στόχους της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης που προαναφέρθηκε, είναι η ευαισθητοποίηση των μαθητών για τα περιβαλλοντικά ζητήματα. Όπως επισημαίνεται και στη βιβλιογραφία, πολλά άτομα δεν γνωρίζουν τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει το περιβάλλον και δεν κατανοούν τον αντίκτυπο που έχουν οι ανθρώπινες δραστηριότητες στον φυσικό κόσμο. Κατ' επέκταση, μέσω της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης αυξάνεται η ευαισθητοποίηση του κοινού παρέχοντάς τους πληροφορίες σχετικά με τις περιβαλλοντικές προκλήσεις και τονίζοντας τη σημασία της προστασίας των φυσικών πόρων, ενώ δημιουργείται ένα πιο ενημερωμένο και αφοσιωμένο σύνολο που είναι καλύτερα εξοπλισμένο για να λάβει αποφάσεις σχετικά με τον τρόπο προστασίας του περιβάλλοντος (Leal et al., 2018).

Συνεχίζοντας, ένας ακόμη στόχος της εν λόγω εκπαίδευσης είναι η προώθηση της περιβαλλοντικής διαχείρισης, η οποία αναφέρεται στην υπεύθυνη διαχείριση και προστασία των φυσικών πόρων. Η περιβαλλοντική εκπαίδευση, δηλαδή, έχει καθήκον της να διδάξει στα άτομα τη σημασία της διαχείρισης και να τα ενθαρρύνει να

αναλάβουν δράση, ενώ με την προώθηση της διαχείρισης στοχεύει, επίσης, στη δημιουργία μιας κοινωνίας που είναι πιο περιβαλλοντικά υπεύθυνη (Rickinson et al., 2012).

Επιπροσθέτως, και σύμφωνα με τις ήδη διενεργηθείσες έρευνες η περιβαλλοντική εκπαίδευση επιφέρει μια σειρά από οφέλη. Συγκεκριμένα, η υιοθέτηση της εν λόγω φιλοσοφίας μπορεί να οδηγήσει στην υιοθέτηση πιο βιώσιμων πρακτικών, όπως στην ανακύκλωση, την κομποστοποίηση και την εξοικονόμηση ενέργειας, ενώ μπορεί να βοηθήσει να οικοδομηθεί μια κοινωνία που είναι πλήρως εξοπλισμένη για να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις της κλιματικής αλλαγής και άλλων περιβαλλοντικών ζητημάτων (Stibbe, 2015).

Ακόμη, ένα άλλο όφελος της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης είναι η βελτίωση της δημόσιας υγείας. Πολλά περιβαλλοντικά ζητήματα, όπως η ρύπανση του αέρα και των υδάτων, έχουν άμεσο αντίκτυπο στη δημόσια υγεία και επομένως μέσω της εκπαίδευσης των ατόμων σχετικά με αυτά τα θέματα ενισχύεται η ευαισθητοποίηση των μαθητών σχετικά με τη σημασία της προστασίας των φυσικών πόρων για τη δημόσια υγεία. Κατ' επέκταση, με την προώθηση του υγιούς περιβάλλοντος η περιβαλλοντική εκπαίδευση μπορεί να συμβάλει στη δημιουργία μιας κοινωνίας που είναι πιο υγιής και ανθεκτική (Wals, 2012).

Ωστόσο, δεν θα πρέπει να παραλειφθεί και το γεγονός ότι η περιβαλλοντική εκπαίδευση έχει και οικονομικά οφέλη, καθώς με την προώθηση βιώσιμων πρακτικών και την υπεύθυνη χρήση των φυσικών πόρων μπορεί να συμβάλει στη δημιουργία μιας πιο βιώσιμης οικονομίας. Αυτό μπορεί να οδηγήσει στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας στις πράσινες βιομηχανίες, ενώ ταυτόχρονα μπορεί να συμβάλει στη μείωση των οικονομικών επιπτώσεων των περιβαλλοντικών καταστροφών. Η βιώσιμη οικονομία, άλλωστε, έχει τη δυνατότητα να δημιουργήσει μια κοινωνία ανθεκτική και καλύτερα εξοπλισμένη, προκειμένου να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις του 21^{ου} αιώνα (Pedretti, 2012).

Συμπερασματικά, η περιβαλλοντική εκπαίδευση αποτελεί μια ζωτικής σημασίας διαδικασία που στοχεύει στην αύξηση της ευαισθητοποίησης και της γνώσης των μαθητών γύρω από το περιβάλλον. Ως εκ τούτου, η περιβαλλοντική εκπαίδευση είναι ένα ουσιαστικό εργαλείο για την αντιμετώπιση των προκλήσεων του 21^{ου} αιώνα, αλλά και για τη δημιουργία ενός βιώσιμου μέλλοντος για όλους (Giroux, 2012).

2.3 Βιώσιμο / Αειφόρο Σχολείο – Ορισμός

Με υπόβαθρο όλα όσα αναπτύχθηκαν στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας διπλωματικής εργασίας η έννοια του βιώσιμου / αειφόρου σχολείου αποσαφηνίζεται ως ένα εκπαιδευτικό ίδρυμα που πρεσβεύει και υιοθετεί τη φιλοσοφία της βιώσιμης ανάπτυξης μέσω του προγράμματος σπουδών, των λειτουργιών και της συνεργασίας του με την ευρύτερη κοινότητα, ενώ λειτουργεί κατ' αυτόν τον τρόπο, ώστε να μειώνει τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις, να υποστηρίζει την κοινωνική και οικονομική βιωσιμότητα και να ενθαρρύνει τους μαθητές και το προσωπικό να γίνουν υπεύθυνοι πολίτες του κόσμου (Littledyke et al., 2016). Αυτό το κεφάλαιο, λοιπόν, θα διερευνήσει τον ορισμό του βιώσιμου σχολείου, τα βασικά του χαρακτηριστικά και τα οφέλη που μπορεί να επιφέρει. Ενδεικτικά παρακάτω διατυπώνονται κάποιοι από τους κυριότερους ορισμούς που κυριαρχούν στη σύγχρονη βιβλιογραφία:

⇒ Σύμφωνα με τους Hesselbarth & Schaltegger (2015), τα αειφόρα σχολεία έχουν μια ολοκληρωμένη προσέγγιση της αειφορίας που περιλαμβάνει όχι μόνο περιβαλλοντικές αλλά και κοινωνικές και οικονομικές διαστάσεις.

⇒ Όπως αναφέρεται από τους Littledyke et al. (2016), ένα βιώσιμο σχολείο είναι ένα μέρος όπου οι μαθητές μπορούν να μάθουν για τη βιωσιμότητα μέσα από πρακτικές εμπειρίες που τους συνδέουν με τον φυσικό κόσμο και τους βοηθούν να αναπτύξουν μια αίσθηση διαχείρισης.

⇒ Σύμφωνα με τους Soto-Silva & de la Parra-Pérez (2017), τα αειφόρα σχολεία χαρακτηρίζονται από τη συμμετοχική τους προσέγγιση, η οποία εμπλέκει μαθητές και άλλους ενδιαφερόμενους στη λήψη αποφάσεων και ενθαρρύνει την αίσθηση της ευθύνης και της ενσυναίσθησης.

⇒ Ένα βιώσιμο σχολείο είναι αυτό που προωθεί μια κουλτούρα βιωσιμότητας και προετοιμάζει τους μαθητές να είναι υπεύθυνοι πολίτες του κόσμου. Όπως ορίζεται από τους O'Connor et al. (2018), αποτελεί ένα μέρος όπου η βιωσιμότητα είναι ενσωματωμένη στην κουλτούρα, τις αξίες και τις καθημερινές πρακτικές του σχολείου και όπου οι μαθητές διαθέτουν τις γνώσεις, τις δεξιότητες και τις στάσεις που απαιτούνται για την αντιμετώπιση των προκλήσεων της αειφορίας στη μελλοντική ζωή και σταδιοδρομία τους.

Ειδικότερα, λοιπόν, το βιώσιμο σχολείο προσεγγίζεται από τη σύγχρονη βιβλιογραφία ως ένας θεσμός που προωθεί τη βιωσιμότητα σε όλες τις πτυχές των λειτουργιών του και περιλαμβάνει τη μείωση του αποτυπώματος άνθρακα, την

ελαχιστοποίηση των αποβλήτων και την προώθηση της βιώσιμης χρήσης των πόρων, ενώ παράλληλα, το πρόγραμμα σπουδών του σχολείου ενσωματώνει τις αρχές της βιωσιμότητας στη διαδικασία της μάθησης, της διδασκαλίας και της αξιολόγησης εντός της σχολικής κοινότητας, με αποτέλεσμα να ενθαρρύνει τους μαθητές να αναπτύξουν μια εις βάθος κατανόηση των θεμάτων της αειφορίας (Khan & Breslin, 2016).

Ακόμη, ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά του βιώσιμου σχολείου, όπως προαναφέρθηκε, είναι η ενσωμάτωση των αρχών της βιωσιμότητας στο πρόγραμμα σπουδών του. Αυτό σημαίνει ότι η βιωσιμότητα δεν είναι απλώς ένα θέμα που καλύπτεται σε ένα μόνο μάθημα, αλλά ενσωματώνεται σε όλα τα θέματα και τις δραστηριότητες. Αποτέλεσμα αυτού είναι τα εν λόγω σχολεία να ενθαρρύνουν τους μαθητές να σκέφτονται με κριτικό τρόπο για τα θέματα της αειφορίας, βοηθώντας τους να αναπτύξουν μια βαθύτερη κατανόηση της διασύνδεσης των οικονομικών, των κοινωνικών και των περιβαλλοντικών συστημάτων (Yannick & Janssen, 2020).

Εκτός από το πρόγραμμα σπουδών, όμως, τα βιώσιμα σχολεία εστιάζουν, επίσης, και στη μείωση των περιβαλλοντικών τους επιπτώσεων. Αυτή η στρατηγική περιλαμβάνει τη μείωση των απορριμμάτων, την εξοικονόμηση ενέργειας και την ελαχιστοποίηση της χρήσης του νερού, ενώ χρησιμοποιούν, ταυτόχρονα, υλικά και εξοπλισμό φιλικά προς το περιβάλλον ενθαρρύνοντας το προσωπικό και τους μαθητές να υιοθετήσουν αυτές τις βιώσιμες πρακτικές (Chatterton & Fuller, 2015).

Ένα άλλο βασικό χαρακτηριστικό των βιώσιμων σχολείων είναι η συνεργασία τους με την ευρύτερη κοινότητα. Αυτό περιλαμβάνει τη συνεργασία με τοπικούς οργανισμούς, επιχειρήσεις και άλλους ενδιαφερόμενους φορείς, προκειμένου να προωθηθεί η βιώσιμη ανάπτυξη, ενώ αξίζει να επισημανθεί ότι λειτουργούν και ως πρότυπα για την ευρύτερη κοινότητα, επιδεικνύοντας βιώσιμες πρακτικές και ενθαρρύνοντας και άλλους να τις υιοθετήσουν. Με την προώθηση, επομένως, της βιώσιμης ανάπτυξης, τα βιώσιμα σχολεία συμβάλλουν στη δημιουργία ενός πιο βιώσιμου μέλλοντος για όλους, καθώς παρέχουν ένα ασφαλές και υγιές περιβάλλον μάθησης, το οποίο μπορεί να βοηθήσει στη βελτίωση των αποτελεσμάτων των μαθητών, στην εξοικονόμηση χρημάτων κ.λπ., μέσω της υιοθέτησης βιώσιμων πρακτικών (Mulcahy & Gray, 2018).

Συμπερασματικά, το βιώσιμο σχολείο αποτελεί ένα εκπαιδευτικό ίδρυμα που δεσμεύεται να προάγει τη βιωσιμότητα σε όλες τις πτυχές των λειτουργιών του, μέσω της προώθησης της βιώσιμης ανάπτυξης και της εμπλοκής τους με την ευρύτερη κοινότητα. Τα βασικά χαρακτηριστικά των βιώσιμων σχολείων περιλαμβάνουν την

ενσωμάτωση των αρχών της αειφορίας, ενώ παρέχουν πολυάριθμα και πολυδιάστατα οφέλη, συμπεριλαμβανομένων των βελτιωμένων αποτελεσμάτων των μαθητών, της εξοικονόμησης του κόστους και εν τέλει της δημιουργίας ενός πιο βιώσιμου μέλλοντος (Shiel & Kogut, 2019).

2.4 Χαρακτηριστικά βιώσιμου σχολείου

Όπως αναφέρθηκε, ήδη, και παραπάνω ένα βιώσιμο σχολείο είναι αυτό που λαμβάνει υπόψη του τις περιβαλλοντικές, κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις των λειτουργιών και των δραστηριοτήτων του προκειμένου να δημιουργήσει ένα υγιές, ασφαλές και ευνοϊκό περιβάλλον μάθησης, ενώ παράλληλα μειώνει το αποτύπωμα άνθρακα και προωθεί βιώσιμες πρακτικές (Davies & Dierking, 2018). Κατ' επέκταση, κρίνεται σημαντικό παρακάτω να αναλυθούν τα βασικά στοιχεία που συγκροτούν και συνθέτουν σήμερα ένα βιώσιμο/αειφόρο σχολείο.

Ένα από τα κυριότερα στοιχεία, λοιπόν, που συγκροτούν το βιώσιμο σχολείο είναι η *ενεργειακή απόδοση*. Τα σχολεία καταναλώνουν σημαντική ποσότητα ενέργειας και οι ενεργειακά αποδοτικές πρακτικές μπορούν να συμβάλουν στη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και στην εξοικονόμηση χρημάτων στο ενεργειακό κόστος. Επομένως, το βιώσιμο σχολείο στοχεύει στη μείωση της ενεργειακής του κατανάλωσης με την εφαρμογή ενεργειακά αποδοτικών συστημάτων φωτισμού, θέρμανσης και ψύξης, ενώ επίσης εξετάζει το ενδεχόμενο εγκατάστασης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, όπως ηλιακούς συλλέκτες ή ανεμογεννήτριες για την παραγωγή καθαρής ενέργειας επιτόπου (Sorrel et al., 2018).

Έπειτα, ένα ακόμη στοιχείο που αξίζει να επισημανθεί είναι η *εξοικονόμηση του νερού*. Τα σχολεία μπορούν να χρησιμοποιήσουν σημαντική ποσότητα νερού για δραστηριότητες όπως ο καθαρισμός, το πότισμα και η καθαριότητα των τουαλετών. Ωστόσο, το βιώσιμο σχολείο εφαρμόζει πρακτικές εξοικονόμησης νερού, όπως συσκευές χαμηλής ροής, συλλογή βρόχινου νερού και συστήματα γκρίζου νερού, ενώ εκπαιδεύει τους μαθητές του σχετικά με τη σημασία της εξοικονόμησης και της υπεύθυνης χρήσης του νερού (Shaffer & Sunal, 2015).

Συνεχίζοντας, δεν θα πρέπει να παραλειφθεί και το *στοιχείο της μείωσης και της ανακύκλωσης των απορριμμάτων*. Τα σχολεία παράγουν σημαντική ποσότητα απορριμμάτων από δραστηριότητες όπως η χρήση χαρτιού, τα απόβλητα τροφίμων και τα ηλεκτρονικά απόβλητα. Το βιώσιμο σχολείο, όμως, εφαρμόζει ένα ολοκληρωμένο

πρόγραμμα μείωσης και ανακύκλωσης απορριμμάτων που περιλαμβάνει την κομποστοποίηση, την ανακύκλωση και τη μείωση των ειδών μιας χρήσης, ενώ προωθεί παράλληλα πρακτικές υπεύθυνης διαχείρισης απορριμμάτων (Huang et al., 2020).

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο είναι οι *βιώσιμες μεταφορές*. Τα σχολεία μπορούν να συμβάλουν στην ατμοσφαιρική ρύπανση και στην κυκλοφοριακή συμφόρηση μέσω των μεταφορικών δραστηριοτήτων, όπως για παράδειγμα μέσω της μεταφοράς των μαθητών με λεωφορεία και αυτοκίνητα. Αντίθετα, το βιώσιμο σχολείο προωθεί και υιοθετεί βιώσιμες πρακτικές μεταφοράς, όπως το περπάτημα, η ποδηλασία και τα μέσα μαζικής μεταφοράς. Μπορεί, επίσης, να παρέχει ασφαλείς εγκαταστάσεις αποθήκευσης ποδηλάτων και να δώσει κίνητρα για την ομαδική χρήση αυτοκινήτου προκειμένου να μειωθεί το αποτύπωμα άνθρακα της μεταφοράς (Kaiser et al., 2019).

Επιπροσθέτως, ένα ακόμη στοιχείο που συνθέτει το βιώσιμο σχολείο είναι οι *βιώσιμες πρακτικές τροφίμων*. Τα σχολεία μπορούν να συντελέσουν στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος μέσω της χρήσης μη βιώσιμων πηγών τροφίμων, των υπερβολικών συσκευασιών και της σπατάλης τροφίμων, ενώ το βιώσιμο σχολείο εφαρμόζει βιώσιμες πρακτικές τροφίμων, όπως να σερβίρει τοπικά, βιολογικά και εποχιακά τρόφιμα, αλλά και να εφαρμόζει προγράμματα κομποστοποίησης και ανάκτησης τροφίμων (McEachern & McClean, 2015).

Επίσης, άξιο αναφοράς είναι και το στοιχείο *της ενσωμάτωσης της βιωσιμότητας στο πρόγραμμα σπουδών*. Το βιώσιμο σχολείο ενσωματώνει τη βιωσιμότητα στο πρόγραμμα σπουδών, ώστε οι μαθητές να μπορούν να μάθουν για την περιβαλλοντική, κοινωνική και οικονομική βιωσιμότητα, ενώ παρέχει την ευκαιρία στους μαθητές να συμμετάσχουν σε έργα και δραστηριότητες που σχετίζονται με τη βιωσιμότητα, όπως είναι για παράδειγμα οι κοινοτικοί κήποι, οι ενεργειακοί έλεγχοι και οι εκστρατείες μείωσης των απορριμμάτων. Με την ενσωμάτωση της βιωσιμότητας στο πρόγραμμα σπουδών, ένα βιώσιμο σχολείο μπορεί να προωθήσει τον περιβαλλοντικό γραμματισμό και να ενδυναμώσει τους μαθητές στο να είναι ενεργοί παράγοντες αλλαγής στις κοινότητές τους (Bouillion & Gomez, 2015).

Στα βασικά στοιχεία, επίσης, συγκαταλέγεται και η *προώθηση βιώσιμων πολιτικών και πρακτικών*. Το βιώσιμο σχολείο έχει μια ολοκληρωμένη πολιτική βιωσιμότητας που καθοδηγεί τις λειτουργίες και τις δραστηριότητές του, προωθεί βιώσιμες πρακτικές, όπως τη μείωση της χρήσης χαρτιού, τη χρήση φιλικών προς το περιβάλλον προϊόντων καθαρισμού και τη μείωση της κατανάλωσης ενέργειας μέσω

συστημάτων φωτισμού, θέρμανσης και ψύξης και δημιουργεί μια κουλτούρα βιωσιμότητας που εκτείνεται πέρα από τη σχολική κοινότητα.

Τέλος, σημαντικό να επισημανθεί στη συγκεκριμένη ενότητα είναι και το στοιχείο της συμμετοχής της σχολικής κοινότητας σε πρωτοβουλίες αειφορίας, εφόσον το βιώσιμο σχολείο εμπλέκει μαθητές, προσωπικό και γονείς σε πρωτοβουλίες αειφορίας, όπως ενεργειακούς ελέγχους, εκστρατείες μείωσης των απορριμμάτων και κοινοτικούς κήπους, ενώ μπορεί επίσης να συνεργαστεί με την ευρύτερη κοινότητα μέσω πρωτοβουλιών προβολής και εκπαίδευσης, όπως είναι οι δημόσιες παρουσιάσεις και οι εκθέσεις βιωσιμότητας.

Εν κατακλείδι, ένα βιώσιμο σχολείο είναι αυτό που λαμβάνει υπόψη του τις περιβαλλοντικές, κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις των λειτουργιών και των δραστηριοτήτων του. Εφαρμόζοντας ενεργειακά αποδοτικές πρακτικές, προγράμματα εξοικονόμησης νερού, μείωσης απορριμμάτων και ανακύκλωσης, πρακτικές βιώσιμης μεταφοράς, πρακτικές βιώσιμων τροφίμων, αλλά και ενσωματώνοντας τη βιωσιμότητα στο πρόγραμμα σπουδών, προωθώντας βιώσιμες πολιτικές και πρακτικές και εμπλέκοντας τη σχολική κοινότητα σε πρωτοβουλίες αειφορίας, το βιώσιμο σχολείο μπορεί να δημιουργήσει ένα υγιές, ασφαλές και ενθαρρυντικό περιβάλλον μάθησης (Gough & Scott, 2017).

2.5 Προκλήσεις

Αν και κάθε χρόνο ολοένα και περισσότερα σχολεία προσπαθούν να μετατραπούν σε βιώσιμα ιδρύματα, εξακολουθούν να υφίστανται αρκετές προκλήσεις που δυσκολεύουν την πλήρη επίτευξη των στόχων τους. Σε αυτή την ενότητα, λοιπόν, θα επισημανθούν μερικές από τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν σήμερα τα αειφόρα σχολεία, αλλά και ενδεχόμενες στρατηγικές που μπορούν να εφαρμοστούν για να τις διαχειριστούν.

Η πρώτη πρόκληση, λοιπόν, που αντιμετωπίζουν τα βιώσιμα σχολεία είναι η έλλειψη χρηματοδότησης. Η εφαρμογή βιώσιμων πρακτικών, συχνά, απαιτεί σημαντικό αρχικό κόστος, το οποίο μπορεί να είναι δύσκολο για σχολεία με περιορισμένους πόρους. Για παράδειγμα, η εγκατάσταση ηλιακών συλλεκτών ή η αναβάθμιση στα ενεργειακά αποδοτικά συστήματα φωτισμού και HVAC μπορεί να απαιτεί υψηλές επενδύσεις. Για την αντιμετώπιση αυτής της πρόκλησης, τα σχολεία μπορούν να αναζητήσουν επιχορηγήσεις και ευκαιρίες χρηματοδότησης για βιώσιμες

πρωτοβουλίες, να συνεργαστούν με τοπικές επιχειρήσεις και οργανισμούς και να συνεργαστούν για να αυξήσουν τη συμμετοχή και την υποστήριξη της κοινότητας (Dyer et al., 2017).

Η δεύτερη πρόκληση είναι η έλλειψη γνώσης και κατάρτισης του προσωπικού του σχολείου. Οι βιώσιμες πρακτικές απαιτούν συχνά εξειδικευμένες γνώσεις και κατάρτιση, και πολλά μέλη του προσωπικού μπορεί να μην έχουν την τεχνογνωσία που απαιτείται για την εφαρμογή και τη διατήρηση αυτών των βιώσιμων πρωτοβουλιών. Για την αντιμετώπιση αυτής της πρόκλησης, τα σχολεία μπορούν να παρέχουν ευκαιρίες κατάρτισης και επαγγελματικής ανάπτυξης στα μέλη του προσωπικού για να αυξήσουν τις γνώσεις και τις δεξιότητές τους σε τομείς που σχετίζονται με τη βιωσιμότητα, ενώ μπορούν, επίσης, να συνεργαστούν για να δημιουργήσουν μια κουλτούρα βιωσιμότητας στο σχολείο, όπου τα μέλη του προσωπικού θα ενθαρρύνονται να μοιράζονται τις γνώσεις και την εμπειρία τους μεταξύ τους (Littleddyke & Eames, 2015).

Η τρίτη πρόκληση είναι η έλλειψη συμμετοχής των μαθητών και της κοινότητας. Οι βιώσιμες πρακτικές απαιτούν συχνά τη συμμετοχή και τη συνεργασία των μαθητών και της ευρύτερης κοινότητας. Ωστόσο, η συμμετοχή των μαθητών και της κοινότητας μπορεί να είναι δύσκολη, ειδικά εάν δεν κατανοούν πλήρως τη σημασία της βιωσιμότητας. Για την αντιμετώπιση αυτής της πρόκλησης, τα σχολεία μπορούν να συνεργαστούν για να αυξήσουν την εκπαίδευση και την ευαισθητοποίηση σχετικά με ζητήματα που σχετίζονται με τη βιωσιμότητα, να εμπλέξουν τους μαθητές και την κοινότητα σε πρωτοβουλίες αειφορίας και να παρέχουν ευκαιρίες στους μαθητές και την κοινότητα προκειμένου να οικειοποιηθούν τις προσπάθειες της αειφορίας (O'Brien & Rice, 2019).

Η τέταρτη πρόκληση είναι η δυσκολία μέτρησης και αξιολόγησης του αντίκτυπου των βιώσιμων πρωτοβουλιών, καθώς είναι δύσκολο να παρακολουθείται η πρόοδος και ο αντίκτυπος των πρωτοβουλιών βιωσιμότητας, ειδικά εάν τα σχολεία δεν διαθέτουν τα απαραίτητα εργαλεία ή τις μετρήσεις για να το κάνουν. Για την αντιμετώπιση αυτής της πρόκλησης, τα σχολεία πρέπει να αναπτύξουν σαφείς στόχους και μετρήσεις για πρωτοβουλίες που σχετίζονται με τη βιωσιμότητα, να χρησιμοποιήσουν εργαλεία, όπως ενεργειακούς ελέγχους και αξιολογήσεις αποβλήτων για την παρακολούθηση της προόδου και να μοιραστούν τα αποτελέσματα και τα ευρήματα τους με την ευρύτερη κοινότητα (Sterling & Thomas).

Έπειτα, η πέμπτη πρόκληση είναι η έλλειψη υποστήριξης από φορείς χάραξης πολιτικής και κυβερνητικούς αξιωματούχους. Χωρίς την υποστήριξη αυτών είναι δύσκολο τα σχολεία να εφαρμόσουν βιώσιμες πρακτικές σε μεγαλύτερη κλίμακα. Για την αντιμετώπιση αυτής της πρόκλησης, τα σχολεία πρέπει να οικοδομήσουν σχέσεις με υπεύθυνους χάραξης πολιτικής και κυβερνητικούς αξιωματούχους, να υποστηρίξουν πολιτικές και προγράμματα που υποστηρίζουν τη βιωσιμότητα και να συνεργαστούν με άλλα σχολεία και οργανισμούς, για να αυξήσουν τον συλλογικό τους αντίκτυπο (O'Brien & Rice, 2019).

Η έκτη πρόκληση είναι η ανάγκη για διαρκή συντήρηση και διατήρηση βιώσιμων πρωτοβουλιών. Οι βιώσιμες πρακτικές απαιτούν συχνά συνεχή συντήρηση για να εξασφαλιστεί ότι θα συνεχίσουν να είναι αποτελεσματικές και αποδοτικές. Χωρίς την κατάλληλη συντήρηση, οι βιώσιμες πρωτοβουλίες μπορούν γρήγορα να γίνουν ξεπερασμένες ή αναποτελεσματικές. Για την αντιμετώπιση αυτής της πρόκλησης, τα σχολεία μπορούν να εργαστούν για να αναπτύξουν σχέδια συντήρησης για βιώσιμες πρωτοβουλίες, να διαθέσουν πόρους και χρόνο προσωπικού για συνεχή συντήρηση και να παρέχουν εκπαίδευση και υποστήριξη στα μέλη του προσωπικού που είναι υπεύθυνα σε αυτόν τον τομέα (Fien & Tilbury, 2014).

Συμπερασματικά, υπάρχουν πολλές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα βιώσιμα σχολεία σήμερα, συμπεριλαμβανομένης της έλλειψης χρηματοδότησης, γνώσης και κατάρτισης του προσωπικού, της συμμετοχής των μαθητών και της κοινότητας, της μέτρησης και της αξιολόγησης του αντίκτυπου, της έλλειψης υποστήριξης από τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής και της συνεχούς συντήρησης. Ωστόσο, με την αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων και την εφαρμογή κατάλληλων στρατηγικών, τα αειφόρα σχολεία μπορούν να συνεχίσουν να σημειώνουν πρόοδο προς τους στόχους τους για τη δημιουργία υγιών, ασφαλών και καλλιεργητικών περιβαλλόντων μάθησης, ενώ παράλληλα προάγουν την περιβαλλοντική, κοινωνική και οικονομική βιωσιμότητα (Armitage & Bene, 2012).

2.6 Η κατάσταση που επικρατεί στην Ελλάδα

Όπως, ήδη, προαναφέρθηκε η βιώσιμη ανάπτυξη στην εκπαίδευση αποτελεί ένα υψίστης σημασίας παγκόσμιο ζήτημα που, αν και στην Ελλάδα έχουν διενεργηθεί πολυάριθμες προσπάθειες υιοθέτησης της εν λόγω φιλοσοφίας εντός των σχολικών συστημάτων, υφίσταται ακόμη μεγάλο κενό που επείγει να καλυφθεί. Ειδικότερα, ένας

από τους κυριότερους τρόπους με τους οποίους η Ελλάδα έχει προωθήσει τη βιώσιμη ανάπτυξη στον τομέα της εκπαίδευσης είναι μέσω της ενσωμάτωσης των αρχών της αειφορίας στο εθνικό πρόγραμμα σπουδών (Tsantoroulos & Skanavis, 2018). Το 2002, ψηφίστηκε νόμος που απαιτούσε από όλα τα σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης να εντάξουν την περιβαλλοντική εκπαίδευση στο πρόγραμμα σπουδών τους. Νόμος που αποτελεί ένα σημαντικό βήμα προς την αειφόρο ανάπτυξη στην εκπαίδευση, καθώς εξασφάλιζε ότι οι Έλληνες μαθητές θα λάβουν ολοκληρωμένη εκπαίδευση σε θέματα περιβάλλοντος και αειφορίας.

Ωστόσο, εκτός από την ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στο εθνικό πρόγραμμα σπουδών, η χώρα έχει επίσης λάβει μέτρα για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης και στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, καθώς το *Υπουργείο Παιδείας* έχει εφαρμόσει μια πολιτική βιωσιμότητας για τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης μέσω της οποίας ενθαρρύνει τα πανεπιστήμια και τα κολέγια να ενσωματώσουν τις αρχές της βιωσιμότητας στη διδασκαλία, την έρευνα και τις λειτουργίες τους, ενώ η πολιτική αυτή ενθαρρύνει, επίσης, τα πανεπιστήμια και τα κολέγια να συνεργαστούν με τις τοπικές κοινότητες για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης (Tzilivakis et al., 2014).

Ακόμη, δεν θα πρέπει να παραλειφθεί το γεγονός ότι έχουν εφαρμοστεί προγράμματα που προάγουν τη βιώσιμη ανάπτυξη στην εκπαίδευση εκτός του παραδοσιακού περιβάλλοντος της τάξης. Ένα τέτοιο πρόγραμμα είναι το πρόγραμμα *Eco-Schools*, το οποίο αποτελεί μια παγκόσμια πρωτοβουλία που προωθεί τη βιώσιμη ανάπτυξη στα σχολεία και ενθαρρύνει τα σχολεία να ενσωματώσουν βιώσιμες πρακτικές στις καθημερινές τους λειτουργίες, προκειμένου οι μαθητές να εκπαιδευτούν σε θέματα αειφορίας. Άξιο αναφοράς σε αυτό το σημείο είναι ότι το εν λόγω πρόγραμμα στην Ελλάδα έχει εφαρμοστεί σε περισσότερα από 1.000 σχολεία με σημαντικό αντίκτυπο στην προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης στην εκπαίδευση.

Ένας άλλος τρόπος με τον οποίο η Ελλάδα έχει προωθήσει τη βιώσιμη ανάπτυξη εντός της εκπαίδευσης είναι μέσω των συνεργασιών της με διεθνείς οργανισμούς. Ειδικότερα, έχει συνεργαστεί με οργανισμούς, όπως το *Αναπτυξιακό Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών* και την *Ευρωπαϊκή Ένωση* προκειμένου να αποκτήσει πρόσβαση σε πόρους και τεχνογνωσία που ήταν καθοριστικής σημασίας για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης (Kostakis & Kanellopoulos, 2018).

Ωστόσο, παρά την πρόοδο που έχει σημειωθεί, εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικές προκλήσεις στη χώρα. Μια από τις σημαντικότερες είναι η έλλειψη

χρηματοδότησης που αφορά πρωτοβουλίες βιωσιμότητας. Πολυάριθμα, άλλωστε, είναι τα σχολεία και τα πανεπιστήμια στην Ελλάδα που δε διαθέτουν τους οικονομικούς πόρους που απαιτούνται για να εφαρμόσουν βιώσιμες πρακτικές ή να ενσωματώσουν τις αρχές της βιωσιμότητας στη διδασκαλία τους, ενώ μια άλλη πρόκληση για την αειφόρο ανάπτυξη στην Ελλάδα είναι η έλλειψη ευαισθητοποίησης και συνεργασίας μεταξύ των μαθητών και της ευρύτερης κοινότητας. Ακόμα και αν η αειφορία αποτελεί ένα βασικό ζήτημα για την εκάστοτε ανθρώπινη οντότητα, εξακολουθεί να υπάρχει σημαντική έλλειψη κατανόησης μεταξύ του γενικού πληθυσμού σχετικά με τα θέματα αειφορίας και τις επιπτώσεις τους στο περιβάλλον και την κοινωνία (Skanavis & Kostakis, 2016).

Συμπερασματικά, η ενσωμάτωση των αρχών της βιωσιμότητας στο εθνικό πρόγραμμα σπουδών, η εφαρμογή προγραμμάτων, όπως το πρόγραμμα *Eco-Schools*, οι συνεργασίες με διεθνείς οργανισμούς αλλά και η υπ' αριθμ. 66152/ΓΔ4 απόφαση που πάρθηκε το 2022² και επισημαίνει την ένταξη της θεματικής «Περιβάλλον και Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη» στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, έχουν συμβάλει καθοριστικά στην προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης στην εκπαίδευση στην Ελλάδα. Ωστόσο, προκλήσεις όπως η έλλειψη χρηματοδότησης και ευαισθητοποίησης παραμένουν σημαντικά εμπόδια, με αποτέλεσμα η αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων να θεωρείται κρίσιμη, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι η Ελλάδα θα συνεχίσει να σημειώνει πρόοδο προς ένα πιο βιώσιμο μέλλον (Papagiannis, 2015).

2.7 Σύνοψη

Το εν λόγω κεφάλαιο εστιάζει στη σημασία της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και τον ρόλο των βιώσιμων σχολείων στην προώθηση της αειφορίας. Αναλύει τα βασικά στοιχεία των βιώσιμων σχολείων, συμπεριλαμβανομένης της ενεργειακής απόδοσης, της εξοικονόμησης νερού, της ανακύκλωσης απορριμμάτων, των βιώσιμων μεταφορών, των βιώσιμων πρακτικών τροφίμων και της ενσωμάτωσης της βιωσιμότητας στο πρόγραμμα σπουδών, ενώ εξετάζει επίσης τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα αειφόρα σχολεία σε κάθε έναν από αυτούς τους τομείς, όπως η έλλειψη πόρων, τεχνογνωσίας και χρηματοδότησης, καθώς και τα πολιτιστικά και

² https://www.esos.gr/sites/default/files/articles-legacy/fek-2022-tefxos_b-02820-downloaded_-08_06_2022.pdf

κοινωνικά εμπόδια που προκύπτουν. Ακόμη, γίνεται λόγος και για την κατάσταση που επικρατεί σήμερα στην Ελλάδα, όσον αφορά στο υπό μελέτη αντικείμενο. Εν κατακλείδι, το εν λόγω κεφάλαιο υπογραμμίζει τη σημασία των βιώσιμων σχολείων για την προώθηση μιας πιο βιώσιμης και δίκαιης κοινωνίας, ενώ υποστηρίζει ότι τα αειφόρα σχολεία διαδραματίζουν έναν ιδιαίτερα κρίσιμο ρόλο στην εκπαίδευση των μελλοντικών γενεών σχετικά με τη σημασία της βιωσιμότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΒΙΩΣΙΜΗ ΗΓΕΣΙΑ

3.1 Εισαγωγή

Καθώς η εκπαίδευση αποτελεί μια κρίσιμη πτυχή της ανθρώπινης ανάπτυξης και έναν βασικό και καθοριστικό παράγοντα για το μέλλον των κοινωνιών και των εθνών, έχει παρατηρηθεί πως τα τελευταία χρόνια υφίσταται μια αυξανόμενη ανησυχία α) για τον αντίκτυπο των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων στο περιβάλλον, αλλά και β) για την ανάγκη προώθησης των βιώσιμων πρακτικών στα σχολεία. Η βιώσιμη σχολική ηγεσία, λοιπόν, έχει αναδειχθεί ως μια από τις σημαντικότερες έννοιες σε αυτό το πλαίσιο, καθώς αναφέρεται στην υιοθέτηση πρακτικών ηγεσίας που προάγουν τη βιωσιμότητα στην εκπαίδευση.

Με υπόβαθρο τις παραπάνω τοποθετήσεις, λοιπόν, αυτό το κεφάλαιο στοχεύει τόσο στην αποσαφήνιση της έννοιας «βιώσιμη σχολική ηγεσία» όσο και στην ανάλυση και σύγκριση των διαφορετικών μοντέλων βιώσιμης σχολικής ηγεσίας που έχουν προταθεί στη βιβλιογραφία. Ειδικότερα, το κεφάλαιο θα επικεντρωθεί σε πέντε μοντέλα, δηλαδή το *μετασχηματιστικό*, το *διανεμητικό*, το *οικολογικό*, το *ηθικό* και το *αυθεντικό*.

Το μετασχηματιστικό μοντέλο τονίζει τη σημασία ενός οραματιστή και χαρισματικού ηγέτη που εμπνέει και παρακινεί τη σχολική κοινότητα να υιοθετήσει βιώσιμες πρακτικές, το διανεμητικό μοντέλο, από την άλλη πλευρά, εστιάζει στην κατανομή των ευθυνών ηγεσίας μεταξύ των ενδιαφερομένων μερών, το οικολογικό μοντέλο αναδεικνύει τη διασύνδεση του σχολείου με το περιβάλλον και προωθεί πρακτικές που ελαχιστοποιούν τις αρνητικές επιπτώσεις του σχολείου στο περιβάλλον, το ηθικό μοντέλο τονίζει τη σημασία των ηθικών αξιών στις ηγετικές πρακτικές ενός σχολικού ηγέτη και τέλος, το αυθεντικό μοντέλο εστιάζει στη σημασία ενός ηγέτη που είναι πιστός στις αξίες και τα πιστεύω του, ενώ εμπνέει τους άλλους να ακολουθήσουν το παράδειγμά του.

Συνοπτικά, η ανάλυση αυτών των διαφορετικών μοντέλων βιώσιμης σχολικής ηγεσίας παρέχει πληροφορίες για τους διάφορους τρόπους με τους οποίους οι ηγέτες των σχολείων μπορούν να προωθήσουν την αειφορία στην εκπαίδευση και να συμβάλουν στην ανάπτυξη ενός πιο βιώσιμου μέλλοντος. Υιοθετώντας αυτά τα μοντέλα και ενσωματώνοντας τη βιωσιμότητα στις βασικές αξίες και πρακτικές των

σχολείων τους, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα μπορούν να δημιουργήσουν θετικό αντίκτυπο στο περιβάλλον και στην κοινωνία γενικότερα.

3.2 Προσέγγιση της έννοιας βιώσιμη ηγεσία

Η βιώσιμη εκπαιδευτική ηγεσία αποτελεί μια έννοια που απευθύνεται στους σχολικούς ηγέτες και αναφέρεται στην ανάγκη υιοθέτησης πρακτικών και στρατηγικών που προάγουν τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Άλλωστε, όπως αναφέρουν και οι Gur & Yildiz (2021), οι σχολικοί ηγέτες διαδραματίζουν έναν από τους κυριότερους ρόλους στη διαμόρφωση του μέλλοντος των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και κατ' επέκταση η έννοια της βιώσιμης εκπαιδευτικής ηγεσίας αναγνωρίζει τη σημασία της λήψης αποφάσεων που υποστηρίζουν τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα αυτών των ιδρυμάτων (Yavuz, 2021). Σε αυτό το κεφάλαιο, λοιπόν, θα διερευνηθεί η έννοια της βιώσιμης εκπαιδευτικής ηγεσίας, ενώ θα αναλυθούν, επιπροσθέτως, και τα οφέλη που επιφέρει η υιοθέτηση αυτής της προσέγγισης.

Στον πυρήνα της, η βιώσιμη εκπαιδευτική ηγεσία αναφέρεται στη δημιουργία εκπαιδευτικών συστημάτων που μπορούν να αντέξουν στο χρόνο. Αυτό απαιτεί μια μακροπρόθεσμη άποψη της λήψης αποφάσεων, η οποία δίνει προτεραιότητα στις ανάγκες των μελλοντικών γενεών παράλληλα με την παρούσα. Δηλαδή, σημαίνει λήψη μέτρων προκειμένου να διασφαλιστεί ότι τα εκπαιδευτικά ιδρύματα έχουν τη δυνατότητα να αντιμετωπίζουν τις αλλαγές που επιφέρει ο τομέας της πολιτικής, τα συνεχώς μεταβαλλόμενα δημογραφικά στοιχεία αλλά και η εξέλιξη της τεχνολογίας, ενώ ταυτόχρονα θα παρέχουν υψηλής ποιότητας εκπαίδευση απέναντι σε αυτές τις προαναφερθείσες προκλήσεις.

Άξιο αναφοράς είναι ότι ένα από τα βασικά οφέλη της βιώσιμης εκπαιδευτικής ηγεσίας είναι η ενθάρρυνση μιας κουλτούρας καινοτομίας και προσαρμογής, καθώς οι ηγέτες που υιοθετούν αυτήν την προσέγγιση αναγνωρίζουν ότι η αλλαγή είναι αναπόφευκτη και ότι είναι σημαντικό να είναι προορατικοί για να ανταποκριθούν σε αυτήν. Προάγοντας μια κουλτούρα καινοτομίας και πειραματισμού, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα μπορούν να αναπτύξουν νέες προσεγγίσεις στη διδασκαλία και τη μάθηση, που ταιριάζουν καλύτερα στις ανάγκες των μαθητών και στις απαιτήσεις της ευρύτερης κοινωνίας (Nguni & Killinc, 2018).

Ένα άλλο πλεονέκτημα της βιώσιμης εκπαιδευτικής ηγεσίας είναι η προώθηση της συνεργασίας και της κοινής λήψης αποφάσεων. Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα είναι πολύπλοκοι οργανισμοί που εμπλέκουν πολλούς ενδιαφερόμενους φορείς, συμπεριλαμβανομένων των εκπαιδευτικών, των μαθητών, του προσωπικού και των γονέων. Με τη συμμετοχή αυτών των ομάδων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, οι ηγέτες μπορούν να διασφαλίσουν ότι λαμβάνονται υπόψη οι ανάγκες και οι προοπτικές όλων των ενδιαφερομένων. Αυτό βοηθάει στη δημιουργία ενός αισθήματος ιδιοκτησίας και κοινής ευθύνης, που μπορεί να οδηγήσει σε μεγαλύτερη δέσμευση μεταξύ όλων των μελών της εκπαιδευτικής κοινότητας.

Επιπλέον, η βιώσιμη εκπαιδευτική ηγεσία μπορεί να βοηθήσει στη δημιουργία ενός πιο δίκαιου και χωρίς αποκλεισμούς εκπαιδευτικού συστήματος. Υιοθετώντας πρακτικές και στρατηγικές που υποστηρίζουν τη διαφορετικότητα και την ένταξη, οι ηγέτες μπορούν να βοηθήσουν να διασφαλιστεί ότι όλοι οι μαθητές θα έχουν πρόσβαση σε εκπαίδευση υψηλής ποιότητας, ανεξάρτητα από το υπόβαθρο ή τα χαρακτηριστικά τους, με αποτέλεσμα να μειωθούν οι ανισότητες στα εκπαιδευτικά αποτελέσματα και να κυριαρχήσει η κοινωνική κινητικότητα (Perez-Gonzales et al., 2020).

Τέλος, η βιώσιμη εκπαιδευτική ηγεσία μπορεί να βοηθήσει στη δημιουργία ενός πιο βιώσιμου μέλλοντος για τον πλανήτη. Υιοθετώντας πρακτικές και στρατηγικές που δίνουν προτεραιότητα στην περιβαλλοντική βιωσιμότητα, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα μπορούν να μειώσουν το αποτύπωμα άνθρακα και να συμβάλουν στην παγκόσμια προσπάθεια για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει μέτρα, όπως η μείωση της κατανάλωσης ενέργειας, η προώθηση της ανακύκλωσης και της μείωσης των απορριμμάτων και η ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στο πρόγραμμα σπουδών (Edalat & Hosseini, 2021).

Εν κατακλείδι, λαμβάνοντας μια μακροπρόθεσμη άποψη για τη λήψη αποφάσεων, καλλιεργώντας μια κουλτούρα καινοτομίας και προσαρμογής, προωθώντας τη συνεργασία και την κοινή λήψη αποφάσεων, δημιουργώντας ένα πιο δίκαιο και χωρίς αποκλεισμούς εκπαιδευτικό σύστημα και δίνοντας προτεραιότητα στην περιβαλλοντική βιωσιμότητα, οι ηγέτες μπορούν να βοηθήσουν στη δημιουργία εκπαιδευτικών ιδρυμάτων που είναι εξοπλισμένα, προκειμένου να ανταποκριθούν στις ανάγκες των μελλοντικών γενεών, καθώς με την υιοθέτηση αυτής της προσέγγισης, μπορεί να διασφαλιστεί ότι τα εκπαιδευτικά ιδρύματα είναι σε θέση να αντεπεξέλθουν στις προκλήσεις του μέλλοντος και να συνεχίσουν να παρέχουν εκπαίδευση υψηλής ποιότητας για όλους.

3.3 Μοντέλα βιώσιμης εκπαιδευτικής ηγεσίας

Όπως προαναφέρθηκε, ήδη, στην προηγούμενη ενότητα, η βιώσιμη ηγεσία αναφέρεται σε πρακτικές ηγεσίας που δίνουν προτεραιότητα στην περιβαλλοντική, κοινωνική και οικονομική βιωσιμότητα εντός των εκπαιδευτικών περιβαλλόντων. Ωστόσο αν και υπάρχουν πολυάριθμα και πολυδιάστατα μοντέλα βιώσιμης εκπαιδευτικής ηγεσίας, σε αυτήν την ενότητα, θα αναλυθούν αυτά που υπερισχύουν σήμερα στην παγκόσμια βιβλιογραφία (Merga, 2019). Ειδικότερα:

Μετασχηματιστικό Μοντέλο. Το μετασχηματιστικό μοντέλο βιώσιμης σχολικής ηγεσίας βασίζεται στην ιδέα ότι οι ηγέτες πρέπει να εμπνέουν και να παρακινούν τους εκπαιδευτικούς της μονάδας τους, προκειμένου να εργαστούν για την επίτευξη ενός βιώσιμου μέλλοντος (Shields & Edwards, 2017). Δηλαδή, οι ηγέτες που χρησιμοποιούν αυτό το μοντέλο παρέχουν ένα σαφές όραμα βιωσιμότητας και εμπνέουν τα μέλη της ομάδας τους να εργαστούν προς αυτό, ενώ δημιουργούν, επίσης, μια κουλτούρα βιωσιμότητας στους οργανισμούς τους, διαμορφώνοντας βιώσιμες συμπεριφορές και ενθαρρύνοντας εκπαιδευτικούς και μαθητές να κάνουν το ίδιο.

Αυτό το μοντέλο τονίζει τη σημασία της προσωπικής και οργανωτικής αλλαγής και δίνει έμφαση στην ικανότητα του ηγέτη να εμπνέει και να παρακινεί τα ενδιαφερόμενα μέλη προς έναν κοινό στόχο, ενώ στο πλαίσιο της βιώσιμης σχολικής ηγεσίας, αυτή η προσέγγιση περιλαμβάνει τη δημιουργία ενός κοινού οράματος για τη βιωσιμότητα και την ενδυνάμωση άλλων να αναλάβουν την ευθύνη της ατζέντας για την αειφορία (Wong & Wong, 2018).

Συγκεκριμένα, το μοντέλο της μετασχηματιστικής βιώσιμης σχολικής ηγεσίας βασίζεται στην πεποίθηση ότι η βιωσιμότητα απαιτεί συλλογική προσπάθεια και ότι οι ηγέτες κατέχουν σημαντικό ρόλο στη δημιουργία συνθηκών που υποστηρίζουν της πρακτικές της αειφορίας. Για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος, οι μετασχηματιστικοί ηγέτες πρέπει να είναι σε θέση να διαμορφώσουν ένα συναρπαστικό όραμα βιωσιμότητας που έχει απήχηση στους άλλους, ενώ παράλληλα πρέπει να είναι σε θέση να εμπνεύσουν και να παρακινήσουν τους εκπαιδευτικούς να εργαστούν προς αυτό το όραμα.

Μια βασική πτυχή της μετασχηματιστικής βιώσιμης σχολικής ηγεσίας είναι η *ικανότητα ενδυνάμωσης των άλλων*. Αυτό περιλαμβάνει την ανάθεση ευθύνης για τη βιωσιμότητα σε διάφορους ενδιαφερόμενους φορείς, συμπεριλαμβανομένων των

εκπαιδευτικών, των μαθητών, των γονέων και των μελών της κοινότητας. Με τη συμμετοχή και τη συνεργασία αυτών στην ατζέντα της βιωσιμότητας, οι μετασχηματιστικοί ηγέτες μπορούν να βοηθήσουν στην οικοδόμηση μιας αίσθησης συνεργασίας και σεβασμού προς τη βιωσιμότητα σε όλη τη σχολική κοινότητα (Kim & Chun, 2019).

Επιπροσθέτως, μια άλλη σημαντική πτυχή της μετασχηματιστικής βιώσιμης σχολικής ηγεσίας είναι η ικανότητα *μοντελοποίησης της βιώσιμης συμπεριφοράς*. Οι μετασχηματιστικοί ηγέτες πρέπει να είναι πρόθυμοι να μεταδώσουν το παράδειγμα και να αναδείξουν τη δέσμευσή τους για την αειφορία μέσω των δικών τους ενεργειών. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει απλές ενέργειες, όπως για παράδειγμα τη χρήση επαναχρησιμοποιούμενων φιαλών νερού ή την εφαρμογή προγραμμάτων ανακύκλωσης, αλλά και πιο περίπλοκες πρωτοβουλίες, όπως την επένδυση σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας ή την προώθηση βιώσιμων επιλογών μεταφοράς (Koirala, 2021).

Με τη διαμόρφωση της εν λόγω βιώσιμης συμπεριφοράς, οι μετασχηματιστικοί ηγέτες μπορούν να βοηθήσουν στη δημιουργία μιας κουλτούρας βιωσιμότητας που είναι ενσωματωμένη στις αξίες και τις πρακτικές του σχολείου. Ωστόσο, εκτός από την ενδυνάμωση των άλλων και τη διαμόρφωση μιας βιώσιμης συμπεριφοράς, οι μετασχηματιστικοί βιώσιμοι σχολικοί ηγέτες πρέπει, επίσης, να είναι σε θέση να παρέχουν υποστήριξη και πόρους. Αυτό περιλαμβάνει τη δημιουργία ενός υποστηρικτικού περιβάλλοντος που επιτρέπει στα μέλη της σχολικής κοινότητας να πειραματιστούν με νέες ιδέες και προσεγγίσεις για την αειφορία (Chatterton & Halpin, 2020).

Ακόμη, δεν πρέπει να παραλειφθεί και το γεγονός ότι οι μετασχηματιστικοί ηγέτες είναι πρόθυμοι να ακούσουν τις ανησυχίες και τις ιδέες των άλλων, ενώ παρέχουν την απαραίτητη υποστήριξη για να τους βοηθήσουν να εφαρμόσουν βιώσιμες πρακτικές (Koirala, 2021). Συμπερασματικά, λοιπόν, το μοντέλο της μετασχηματιστικής βιώσιμης σχολικής ηγεσίας προσφέρει ένα ισχυρό πλαίσιο για την προώθηση βιώσιμων πρακτικών στα σχολεία, δημιουργώντας ένα κοινό όραμα, ενδυναμώνοντας τους άλλους, διαμορφώνοντας μια βιώσιμη μορφή συμπεριφορά και παρέχοντας υποστήριξη και πόρους (Kim & Chun, 2019).

Διανεμητικό ή Κατανεμητικό Μοντέλο. Το διανεμητικό μοντέλο της βιώσιμης σχολικής ηγεσίας εστιάζει στη δίκαιη κατανομή των πόρων και των ευκαιριών. Οι ηγέτες που χρησιμοποιούν αυτό το μοντέλο αναγνωρίζουν ότι η βιωσιμότητα απαιτεί

πρόσβαση σε πόρους και κατ' επέκταση εργάζονται προκειμένου, α) να διασφαλιστεί ότι αυτοί οι πόροι κατανέμονται δίκαια μεταξύ των μελών της ομάδας τους και β) να μειωθούν οι ανισότητες δημιουργώντας περιβάλλοντα μάθησης χωρίς αποκλεισμούς που υποστηρίζουν όλους τους μαθητές, ανεξάρτητα από το υπόβαθρό τους.

Αυτό το μοντέλο υπογραμμίζει τη σημασία της κοινωνικής δικαιοσύνης στη δημιουργία ενός βιώσιμου μέλλοντος, ενώ τονίζει τη σημασία της κοινής ηγεσίας και της συλλογικής λήψης αποφάσεων για την προώθηση της βιωσιμότητας στα σχολεία (Harris et al., 2017). Στον πυρήνα, λοιπόν, του διανεμητικού μοντέλου βρίσκεται η έννοια της κατανεμημένης ηγεσίας. Αυτό σημαίνει ότι η ηγεσία μοιράζεται μεταξύ όλων των μελών της σχολικής κοινότητας, συμπεριλαμβανομένων των εκπαιδευτικών, του προσωπικού, των μαθητών και των γονέων. Μέσω της κατανομής της ηγεσίας, τα σχολεία μπορούν να αξιοποιήσουν τις γνώσεις, τις δεξιότητες και την τεχνογνωσία όλων των μελών και να προωθήσουν μια πιο συνεργατική και χωρίς αποκλεισμούς προσέγγιση στη λήψη αποφάσεων (Lozano & Poulson, 2017).

Συνεχίζοντας, το διανεμητικό μοντέλο βιώσιμης σχολικής ηγεσίας τονίζει, επίσης, τη σημασία της *οικοδόμησης των συνεργασιών* με εξωτερικούς ενδιαφερόμενους φορείς, όπως κοινοτικούς οργανισμούς, επιχειρήσεις και κυβερνητικούς φορείς. Συνεργαζόμενοι με αυτούς τους ενδιαφερόμενους, τα σχολεία μπορούν να αξιοποιήσουν εξωτερικούς πόρους και τεχνογνωσία, για να υποστηρίξουν βιώσιμες πρακτικές και να οικοδομήσουν ένα κοινό όραμα εντός της ευρύτερης κοινότητας (Hargreaves & Fink, 2019).

Μια άλλη βασική πτυχή του διανεμητικού μοντέλου βιώσιμης σχολικής ηγεσίας είναι η *εστίαση στη λήψη αποφάσεων με γνώμονα τα δεδομένα*. Τα σχολεία πρέπει να συλλέγουν και να αναλύουν δεδομένα σχετικά με τις πρακτικές της αειφορίας για να εντοπίσουν τομείς προς βελτίωση και να λάβουν αποφάσεις βάσει στοιχείων σχετικά με τον τρόπο προώθησης των βιώσιμων πρακτικών στα σχολεία. Αυτό απαιτεί δέσμευση για συλλογή και ανάλυση δεδομένων καθώς και προθυμία να χρησιμοποιηθούν δεδομένα για την ενημέρωση της λήψης αποφάσεων (Harris & Spillane, 2017). Το διανεμητικό μοντέλο, επομένως, τονίζει τη σημασία της επαγγελματικής ανάπτυξης των εκπαιδευτικών, ενώ παράλληλα, αναγνωρίζει τη σημασία της οικοδόμησης μιας κουλτούρας βιωσιμότητας στη σχολική κοινότητα. Αυτό σημαίνει ότι τα σχολεία πρέπει να δημιουργήσουν ένα κοινό όραμα για τη βιωσιμότητα μεταξύ όλων των μελών της σχολικής κοινότητας. Χτίζοντας μια κουλτούρα βιωσιμότητας, τα σχολεία μπορούν να προωθήσουν βιώσιμες πρακτικές σε

όλους τους τομείς των σχολικών λειτουργιών και να δημιουργήσουν μια διαρκή κληρονομιά αειφορίας στη σχολική κοινότητα.

Συμπερασματικά, το διανεμητικό μοντέλο της βιώσιμης σχολικής ηγεσίας παρέχει ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο για την προώθηση της βιωσιμότητας στα σχολεία. Δίνοντας έμφαση στη σημασία της κοινής ηγεσίας και της οικοδόμησης συνεργασιών, αλλά και λαμβάνοντας μια προσέγγιση βάσει δεδομένων στη λήψη αποφάσεων και επενδύοντας στην επαγγελματική ανάπτυξη μπορούν να δημιουργήσουν ένα πιο βιώσιμο περιβάλλον μάθησης που προωθεί την ευημερία των μαθητών, των εκπαιδευτικών και της ευρύτερης κοινότητας. Καθώς τα σχολεία σε όλο τον κόσμο αναγνωρίζουν τη σημασία της βιωσιμότητας στην εκπαίδευση, το διανεμητικό μοντέλο βιώσιμης σχολικής ηγεσίας γίνεται ένα όλο και πιο σημαντικό εργαλείο για την προώθηση της θετικής αλλαγής στα σχολεία (Day et al., 2016).

Οικολογικό Μοντέλο. Το οικολογικό μοντέλο της βιώσιμης εκπαιδευτικής ηγεσίας βασίζεται στην ιδέα ότι οι βιώσιμες πρακτικές είναι αλληλένδετες και αλληλεξαρτώμενες, καθώς οι ηγέτες που χρησιμοποιούν αυτό το μοντέλο βλέπουν τη βιωσιμότητα ως ένα σύνθετο σύστημα οικολογικών, κοινωνικών και οικονομικών παραγόντων, ενώ εργάζονται προκειμένου να εντοπίσουν και να αντιμετωπίσουν τις βαθύτερες αιτίες των προκλήσεων της βιωσιμότητας, αντί να αντιμετωπίζουν απλώς τα συμπτώματά τους. Αναγνωρίζουν, επίσης, τη σημασία της καινοτομίας και των συνεργασιών στη δημιουργία βιώσιμων λύσεων. Αυτό το μοντέλο, δηλαδή, υπογραμμίζει τη σημασία της συστημικής σκέψης για τη δημιουργία ενός βιώσιμου μέλλοντος (Berkovich & Eyal, 2017).

Συγκεκριμένα, το οικολογικό μοντέλο αποτελεί ένα πλαίσιο που παρέχει μια ολιστική προσέγγιση για την προώθηση της βιωσιμότητας στα σχολεία, αναγνωρίζει ότι τα σχολεία είναι πολύπλοκα συστήματα που επηρεάζονται από ένα ευρύ φάσμα παραγόντων, συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών παραγόντων και επιδιώκει να αντιμετωπίσει αυτούς τους παράγοντες προωθώντας βιώσιμες πρακτικές σε όλους τους τομείς λειτουργίας του σχολικού συστήματος.

Στο επίκεντρο του οικολογικού μοντέλου βρίσκεται η ιδέα ότι η βιωσιμότητα πρέπει να ενσωματωθεί σε όλες τις πτυχές των σχολικών λειτουργιών. Αυτό περιλαμβάνει την ανάπτυξη των προγραμμάτων σπουδών, τον σχεδιασμό και την κατασκευή κτιρίων, τη διαχείριση της ενέργειας και των πόρων αλλά και τη συμμετοχή της κοινότητας. Με την προώθηση βιώσιμων πρακτικών σε όλους αυτούς τους τομείς,

τα σχολεία μπορούν να δημιουργήσουν ένα πιο βιώσιμο περιβάλλον μάθησης που προάγει την ευημερία των μαθητών, των εκπαιδευτικών και της ευρύτερης κοινότητας (Crowther & Abawi, 2017).

Ωστόσο, αξίζει να αναφερθεί ότι και σε αυτή την περίπτωση βασική πτυχή του εν λόγω μοντέλου είναι η *εστίαση στη συνεργασία* και στη *συστημική σκέψη*. Αυτό σημαίνει ότι τα σχολεία πρέπει να λαμβάνουν υπόψη το ευρύτερο οικολογικό πλαίσιο μέσα στο οποίο λειτουργούν αλλά και τις αλληλεξαρτήσεις μεταξύ των διαφορετικών συνιστωσών του συστήματος. Ακολουθώντας μια προσέγγιση συστημικής σκέψης, τα σχολεία μπορούν να εντοπίσουν τις βαθύτερες αιτίες των προβλημάτων βιωσιμότητας και να αναπτύξουν πιο αποτελεσματικές στρατηγικές για την αντιμετώπισή τους (Tornroos & Soini, 2019).

Το οικολογικό μοντέλο της σχολικής βιώσιμης ηγεσίας τονίζει, επίσης, τη σημασία της ηγεσίας για την προώθηση της βιωσιμότητας, καθώς οι διευθυντές των σχολείων διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο στον καθορισμό και τη δημιουργία μιας κουλτούρας βιωσιμότητας στη σχολική κοινότητα. Οι ηγέτες πρέπει να είναι αφοσιωμένοι στη βιωσιμότητα και να είναι πρόθυμοι να επενδύσουν τόσο τον χρόνο, όσο και τους πόρους που απαιτούνται για την προώθηση βιώσιμων πρακτικών σε όλο το σχολείο. Τέλος, το οικολογικό μοντέλο της σχολικής βιώσιμης ηγεσίας αναγνωρίζει ότι η βιωσιμότητα είναι μια συνεχής διαδικασία που απαιτεί συνεχή βελτίωση. Τα σχολεία πρέπει να αξιολογούν τακτικά τις πρακτικές βιωσιμότητας και να τις αναδιαμορφώνουν, όποτε αυτό απαιτείται για να διασφαλιστεί ότι πληρούνται όλοι οι στόχοι της αειφορίας (Soini & Tornroos, 2016).

Συμπερασματικά, το οικολογικό μοντέλο της σχολικής βιώσιμης ηγεσίας παρέχει ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο για την προώθηση της αειφορίας στα σχολεία. Προάγοντας βιώσιμες πρακτικές σε όλους τους τομείς λειτουργίας του σχολείου, οικοδομώντας συνεργασίες, υιοθετώντας μια προσέγγιση συστημικής σκέψης, δίνοντας έμφαση στην ηγεσία και υιοθετώντας μια κουλτούρα συνεχούς βελτίωσης, τα σχολεία μπορούν να δημιουργήσουν ένα πιο βιώσιμο περιβάλλον μάθησης (Merga, 2019).

Ηθικό μοντέλο. Όπως κατανοεί κανείς και από όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, τα αειφόρα σχολεία αποσαφηνίζονται ως τα συστήματα αυτά που δεσμεύονται να προωθούν τις βιώσιμες πρακτικές σε όλες τις πτυχές των λειτουργιών τους, συμπεριλαμβανομένου του προγράμματος σπουδών, των κτηρίων και των προσπαθειών συμμετοχής της κοινότητας (Hill & Childs-Bowen, 2019). Ωστόσο,

σύμφωνα με την ερευνητική και επιστημονική κοινότητα, τα αειφόρα σχολεία πρέπει, επίσης, να χαρακτηρίζονται και ως ηθικά, που σημαίνει ότι πρέπει να δεσμευτούν απέναντι στην προώθηση της κοινωνικής δικαιοσύνης και της ισότητας. Αυτό απαιτεί μια παρέμβαση που ενσωματώνει τόσο ηθικές όσο και βιώσιμες αρχές και η οποία, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, είναι γνωστή ως *ηθική βιώσιμη σχολική παρέμβαση*. Συγκεκριμένα, λοιπόν, η ηθική βιώσιμη σχολική παρέμβαση αποτελεί μια διαδικασία που στοχεύει στην προώθηση της βιωσιμότητας και των ηθικών αρχών στα σχολεία, αντιμετωπίζοντας συστημικές δυσκολίες που εμποδίζουν την πρόοδο προς αυτούς τους στόχους (Oroku-Asare, 2018; Cizek & Berg, 2017).

Αναλυτικότερα, η προαναφερθείσα αυτή παρέμβαση ξεκινάει με την αξιολόγηση της υπάρχουσας βιωσιμότητας και των ηθικών πρακτικών του σχολείου, καθώς και με την ανάλυση των παραγόντων που διαμορφώνουν αυτές τις πρακτικές, στάδιο που βοηθάει στον εντοπισμό περιοχών που χρήζουν βελτίωσης τόσο αναφορικά με τη βιωσιμότητα όσο και με την ηθική. Το επόμενο βήμα στη διαδικασία αυτής της παρέμβασης είναι η ανάπτυξη ενός σχεδίου αλλαγής. Αυτό το σχέδιο θα πρέπει να βασίζεται σε ένα κοινό όραμα για τη βιωσιμότητα και την ηθική που αναπτύσσεται σε συνεργασία με όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς, συμπεριλαμβανομένων των μαθητών, των εκπαιδευτικών, των γονέων και των μελών της κοινότητας, ενώ θα πρέπει, επίσης, να περιλαμβάνει σαφείς στόχους, χρονοδιαγράμματα και μέτρα απόδοσης.

Μόλις αναπτυχθεί το σχέδιο, λοιπόν, η ομάδα παρέμβασης θα πρέπει να αρχίσει να το εφαρμόζει με μια σταδιακή προσέγγιση. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει την εφαρμογή νέων προγραμμάτων σπουδών ή παιδαγωγικών προσεγγίσεων που δίνουν έμφαση στη βιωσιμότητα και την ηθική, τη μετασκευή των κτηρίων, ώστε να είναι πιο ενεργειακά αποδοτικά και βιώσιμα, ή τη συνεργασία με την κοινότητα για την προώθηση βιώσιμων πρακτικών. Είναι σημαντικό η ομάδα παρέμβασης να συνεργάζεται στενά με όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη για να διασφαλίσει ότι οι αλλαγές γίνονται αποδεκτές και υποστηρίζονται από τη σχολική κοινότητα.

Επιπροσθέτως, η παρέμβαση αυτή πρέπει να περιλαμβάνει και μια διαδικασία συνεχούς αξιολόγησης προκειμένου να διασφαλιστεί ότι σημειώνεται πρόοδος προς τους στόχους που καθορίζονται στο σχέδιο. Στάδιο το οποίο περιλαμβάνει τη συλλογή δεδομένων για τη βιωσιμότητα και τις ηθικές πρακτικές, την αξιολόγηση του αντίκτυπου της παρέμβασης στα μαθησιακά αποτελέσματα των μαθητών και τη

διεξαγωγή ερευνών με στόχο τη μέτρηση των αντιλήψεών τους για τις αλλαγές (Toombs & Kretovics, 2019).

Γίνεται κατανοητό, επομένως, ότι το μοντέλο της ηθικής βιώσιμης σχολικής παρέμβασης αποφέρει πολυάριθμα οφέλη. Πρώτον, μπορεί να βοηθήσει τα σχολεία να επιτύχουν τους στόχους βιωσιμότητας και ηθικής τους με αποτελεσματικό τρόπο, αντιμετωπίζοντας τα συστημικά εμπόδια, ενώ δεύτερον, μπορεί να βελτιώσει τα μαθησιακά αποτελέσματα των μαθητών προωθώντας ένα πρόγραμμα σπουδών που βασίζεται στη βιωσιμότητα και την ηθική. Τέλος, βοηθάει τις σχολικές μονάδες να οικοδομήσουν ισχυρότερες σχέσεις με τις κοινότητές τους, εμπλέκοντάς τες, παράλληλα, σε βιώσιμες και ηθικές πρακτικές.

Συμπερασματικά, η ηθική βιώσιμη σχολική παρέμβαση αποτελεί μια ισχυρή προσέγγιση για την προώθηση της βιωσιμότητας και της ηθικής στα σχολεία. Αξιολογώντας τις υπάρχουσες πρακτικές, αναπτύσσοντας ένα κοινό όραμα για αλλαγή, εφαρμόζοντας στρατηγικές βασισμένες σε στοιχεία και αξιολογώντας την πρόοδο, τα σχολεία μπορούν να δημιουργήσουν ένα πιο βιώσιμο και ηθικό περιβάλλον μάθησης που προάγει την κοινωνική δικαιοσύνη και ισότητα για όλους τους μαθητές (Shi, 2017). **Αυθεντικό Μοντέλο.** Το αυθεντικό μοντέλο σχολικής ηγεσίας αποτελεί μια ιδιαίτερα σημαντική πρακτική στο πλαίσιο της βιώσιμης εκπαίδευσης, καθώς τονίζει την ανάγκη ανάπτυξης ηγετών που είναι σε θέση να καλλιεργήσουν μια κουλτούρα βιωσιμότητας εντός των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Προκειμένου να δημιουργηθούν βιώσιμα εκπαιδευτικά συστήματα, λοιπόν, είναι σημαντικό να υπάρχουν ηγέτες που είναι αφοσιωμένοι στη λήψη αποφάσεων ηθικής και, ταυτόχρονα, ικανοί να οικοδομήσουν ισχυρές σχέσεις με τους υφιστάμενους τους (Spillane, 2017).

Κατ' επέκταση, μια από τις βασικότερες πτυχές της αυθεντικής ηγεσίας στο πλαίσιο της βιώσιμης εκπαίδευσης είναι η εστίαση στον μακροπρόθεσμο αντίκτυπο των αποφάσεων. Οι αυθεντικοί ηγέτες, δηλαδή, αναγνωρίζουν ότι η βιώσιμη εκπαίδευση απαιτεί δέσμευση στη λήψη αποφάσεων που έχουν τη δυνατότητα να προάγουν το συμφέρον των μελλοντικών γενεών και όχι μόνο βραχυπρόθεσμα οφέλη, γεγονός που σημαίνει την υιοθέτηση μιας ολιστικής προσέγγισης στη λήψη αποφάσεων κατά την επίλυση των επιπτώσεων του περιβάλλοντος, της κοινωνίας και της οικονομίας (Harris, 2018; Bolden & O'regan, 2016).

Ακόμη, μια άλλη σημαντική πτυχή της αυθεντικής ηγεσίας είναι η *οικοδόμηση μιας κουλτούρας βιωσιμότητας* εντός των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Αυτό απαιτεί ηγέτες που είναι σε θέση να δημιουργήσουν ένα κοινό όραμα γύρω από τη

βιωσιμότητα, μέσω της έμπνευσης και της παρακίνησης των εκπαιδευτικών να εργαστούν για την επίτευξη αυτών των στόχων (Hopkins, 2016). Τέλος, όπως και τα άλλα μοντέλα που αναλύθηκαν παραπάνω, το αυθεντικό τονίζει τη σημασία της *συνεργασίας* και των βέλτιστων πρακτικών, καθώς η αειφόρος εκπαίδευση απαιτεί μια συλλογική προσέγγιση που φέρνει σε επαφή εκπαιδευτικούς, μαθητές, γονείς και μέλη της κοινότητας προκειμένου να εργαστούν προς έναν κοινό στόχο (Leithwood & Sun, 2018).

3.4 Σύνοψη

Συμπερασματικά, η βιώσιμη σχολική ηγεσία αποτελεί μια σύνθετη έννοια που απαιτεί ολοκληρωμένη κατανόηση του εκπαιδευτικού πλαισίου, της οργανωσιακής κουλτούρας και των πρακτικών ηγεσίας, ενώ τα μοντέλα της βιώσιμης σχολικής ηγεσίας που συζητούνται σε αυτό το κεφάλαιο – το μετασχηματιστικό, διανεμητικό, οικολογικό, ηθικό και αυθεντικό – παρέχουν διαφορετικές προοπτικές και προσεγγίσεις για την επίτευξη της βιωσιμότητας στα σχολεία. Ωστόσο, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να αναφερθεί πως το κάθε μοντέλο έχει τα δυνατά και αδύνατα σημεία του και, επομένως, η επιλογή του καθενός εξαρτάται από τις συγκεκριμένες ανάγκες και στόχους του σχολείου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΕΡΕΥΝΩΝ

Καθώς τα τελευταία χρόνια η βιώσιμη ανάπτυξη και ηγεσία στις σύγχρονες σχολικές κοινότητες λαμβάνει όλο και μεγαλύτερες διαστάσεις στην ερευνητική και επιστημονική κοινότητα, κρίνεται σκόπιμο σε αυτό το κεφάλαιο να διενεργηθεί μια ερευνητική ανασκόπηση, η οποία θα εξετάσει μελέτες που δημοσιεύθηκαν από το 2013 και μετά σχετικά με το εν λόγω ζήτημα με στόχο τη συσχέτιση των πορισμάτων τους με τα ευρήματα της εν λόγω έρευνας.

Αρχικά, λοιπόν, μια από τις κυριότερες μελέτες που επιλέχθηκε να αναφερθεί είναι αυτή των Alshuwaikhat & Abubakar (2014), η οποία εξέτασε τον ρόλο της ηγεσίας στην προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης στα σχολεία. Η μελέτη διαπίστωσε ότι η αποτελεσματική ηγεσία είναι κρίσιμη για την επιτυχία της εφαρμογής δράσεων βιώσιμης ανάπτυξης εντός των σχολικών κοινοτήτων, ενώ κατέληξε, επίσης, στο συμπέρασμα ότι οι ηγέτες που ήταν αφοσιωμένοι στη φιλοσοφία της βιωσιμότητας και είχαν ένα σαφές όραμα για το μέλλον ήταν πιο πιθανό να εφαρμόσουν με επιτυχία τις βιώσιμες πρακτικές στις σχολικές τους μονάδες.

Ειδικότερα, η μελέτη διεξήχθη σε δείγμα 386 εκπαιδευτικών από 22 σχολεία της Σαουδικής Αραβίας, ενώ περιλάμβανε ερωτήσεις σχετικά με τη στάση των εκπαιδευτικών απέναντι στις πρακτικές της βιώσιμης ανάπτυξης και τις αντιλήψεις τους για τα εμπόδια στην εφαρμογή, αυτών, στα σχολεία. Διαπιστώθηκε, λοιπόν, ότι αν και υπήρχε υψηλό επίπεδο ευαισθητοποίησης μεταξύ των εκπαιδευτικών σχετικά με τις πρακτικές της βιώσιμης ανάπτυξης, υπήρχαν αρκετά εμπόδια κατά την εφαρμογή τους στα σχολεία. Τα πιο σημαντικά εμπόδια που εντοπίστηκαν ήταν η έλλειψη πόρων, η έλλειψη υποστήριξης από τη διοίκηση του σχολείου και η ελλιπής κατάρτιση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σχετικά με τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης.

Για να ξεπεραστούν αυτά τα εμπόδια, η μελέτη συνέστησε διάφορες στρατηγικές, συμπεριλαμβανομένης της παροχής περισσότερων πόρων για την υιοθέτηση πρακτικών βιώσιμης ανάπτυξης, της προώθησης της συνεργασίας μεταξύ των σχολείων και της κοινότητας, της παροχής κατάρτισης και επιμόρφωσης για εκπαιδευτικούς και μαθητές αλλά και της προώθησης της συμμετοχής των μαθητών σε πρωτοβουλίες αειφορίας. Κατ' επέκταση, γίνεται κατανοητό ότι τα ευρήματα της

συγκεκριμένης έρευνας έχουν σημαντικές επιπτώσεις τόσο για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, τους εκπαιδευτικούς και τους σχολικούς ηγέτες στη Σαουδική Αραβία όσο, όμως, και για άλλες χώρες που επιδιώκουν να προωθήσουν βιώσιμες πρακτικές στα σχολεία τους.

Έπειτα, άξια αναφοράς είναι και η έρευνα των Αμανατίδου & Βαρσάμη (2016), η οποία διερεύνησε τον ρόλο της συνεργασίας μεταξύ σχολείου και κοινότητας στην προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης και κατέληξε στο πόρισμα ότι η συνεργασία αυτή ήταν ένας αποτελεσματικός τρόπος για την προώθηση της βιώσιμης εκπαίδευσης, καθώς επιτυγχάνεται η ανταλλαγή τεχνογνωσίας αλλά και η προώθηση της συμμετοχής της κοινότητας σε δράσεις βιωσιμότητας.

Επιπροσθέτως, σημαντική να αναφερθεί είναι και η έρευνα των Islam & Tan (2018), η οποία μελέτησε τον αντίκτυπο των στυλ ηγεσίας στις πρακτικές της βιώσιμης ανάπτυξης στα σχολεία και διαπίστωσε ότι η μετασχηματιστική ηγεσία ήταν το πιο αποτελεσματικό μοντέλο, καθώς οι μετασχηματιστικοί ηγέτες ήταν πιο πιθανό να εμπνεύσουν και να παρακινήσουν τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές να συμμετάσχουν σε βιώσιμες πρακτικές. Η μελέτη περιλάμβανε 500 εκπαιδευτικούς, από 50 διαφορετικά σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στη Μαλαισία, ενώ εμπεριείχε ερωτήσεις σχετικά με τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για τις πρακτικές της βιώσιμης ηγεσίας και ανάπτυξης στα σχολεία τους.

Ειδικότερα, διαπιστώθηκε ότι υπήρχε μια σημαντική θετική σχέση μεταξύ των πρακτικών της βιώσιμης ηγεσίας και της βιώσιμης ανάπτυξης στα σχολεία, καθώς οι πρακτικές της βιώσιμης ηγεσίας συσχετίστηκαν θετικά με τη συμμετοχή των εκπαιδευτικών σε πρακτικές βιώσιμης ανάπτυξης. Για την προώθηση πρακτικών βιώσιμης ανάπτυξης στα σχολεία, η μελέτη συνέστησε στους διευθυντές των σχολείων να υιοθετήσουν πρακτικές, όπως η προώθηση της συνεργασίας, η ενίσχυση της θετικής σχολικής κουλτούρας, η παροχή πόρων για πρακτικές βιώσιμης ανάπτυξης και η ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών και των μαθητών προκειμένου να αναλάβουν δράση σε θέματα αειφορίας.

Ακόμη, μια μελέτη που αξίζει να αναφερθεί είναι αυτή των Fossey & Nguyen (2019), η οποία εξέτασε τον αντίκτυπο της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στην ακαδημαϊκή απόδοση των μαθητών και διαπίστωσε ότι οι μαθητές που διδάχθηκαν κατά τη διάρκεια των σπουδών τους τις αρχές της βιωσιμότητας είχαν καλύτερη ακαδημαϊκή επίδοση συγκριτικά με εκείνους που δεν έλαβαν την ανάλογη γνώση, αλλά και των Franch et al. (2016), που διερεύνησαν τον ρόλο των συντονιστών βιωσιμότητας

στην προώθηση πρακτικών αειφορίας στα σχολικά συγκροτήματα της Αυστραλίας και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι μπόρεσαν να διευκολύνουν την ανάπτυξη και την εφαρμογή βιώσιμων δράσεων συνεργαζόμενοι με τους διευθυντές των σχολείων, τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές.

Από την άλλη, ιδιαίτερη εντύπωση προκαλεί και η έρευνα των Chen & Wu (2017), η οποία στόχευε στη διερεύνηση των επιπτώσεων ενός προγράμματος βιώσιμης εκπαίδευσης στις περιβαλλοντικές γνώσεις, στάσεις και συμπεριφορές των μαθητών στην Ταϊβάν σε μαθητές της πέμπτης τάξης δημοτικού μεταξύ 10 και 12 ετών. Συγκεκριμένα, λοιπόν, το πρόγραμμα αυτό περιείχε τρεις ενότητες, την περιβαλλοντική εκπαίδευση, την εκπαίδευση εξοικονόμησης ενέργειας και την εκπαίδευση μείωσης του άνθρακα, ενώ υλοποιήθηκε σε διάστημα τριών μηνών με τις περιβαλλοντικές γνώσεις, στάσεις και συμπεριφορές των μαθητών να αξιολογούνται πριν και μετά το πρόγραμμα μέσω της χρήσης ερωτηματολογίου.

Εντούτοις, τα αποτελέσματα της μελέτης έδειξαν ότι δεν υπήρξε σημαντική βελτίωση στις περιβαλλοντικές γνώσεις, στάσεις και συμπεριφορές των μαθητών μετά τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα βιώσιμης εκπαίδευσης, καθώς οι συγγραφείς κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι το πρόγραμμα δεν είχε σημαντικό αντίκτυπο στην περιβαλλοντική εκπαίδευση των μαθητών και δεν υπήρχαν στοιχεία που να υποδηλώνουν ότι το πρόγραμμα είχε μακροπρόθεσμη επίδραση στις βιώσιμες συμπεριφορές των μαθητών. Οι ερευνητές απέδωσαν τα αρνητικά αυτά αποτελέσματα της μελέτης σε διάφορους παράγοντες, όπως είναι για παράδειγμα η σύντομη διάρκεια του προγράμματος, το περιορισμένο πεδίο εφαρμογής του και η έλλειψη ενίσχυσης βιώσιμων συμπεριφορών, ενώ πρότειναν ότι τα προγράμματα βιώσιμης εκπαίδευσης στα σχολεία θα πρέπει να εφαρμόζονται για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, να ενσωματώνουν ένα ευρύτερο φάσμα περιβαλλοντικών θεμάτων και να παρέχουν ευκαιρίες στους μαθητές να εφαρμόσουν τις γνώσεις και τις δεξιότητες τους σε πραγματικές καταστάσεις.

Στη συνέχεια, μια άλλη μελέτη που διεξήχθη από τους Olimpia et al. (2018), εξέτασε την εφαρμογή του μετασχηματιστικού μοντέλου ηγεσίας στα δημοτικά σχολεία της Ιταλίας, καθώς είχε ως στόχο να διερευνήσει την επίδρασή του στις περιβαλλοντικές στάσεις και συμπεριφορές των μαθητών. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το μοντέλο της μετασχηματιστικής ηγεσίας επηρέασε θετικά τη στάση των μαθητών απέναντι στη βιωσιμότητα και τη συμμετοχή τους σε βιώσιμες πρακτικές, ενώ αποκάλυψε, επίσης, ότι το μετασχηματιστικό μοντέλο ηγεσίας διευκόλυνε την

ανάπτυξη ενός συνεργατικού περιβάλλοντος μάθησης που ενθάρρυνε τη βιώσιμη εκπαίδευση. Επιπλέον, η μελέτη των Tripathi et al. (2018), εξέτασε την αποτελεσματικότητα του μετασχηματιστικού μοντέλου ηγεσίας στην προώθηση της βιώσιμης εκπαίδευσης στα ινδικά σχολεία. Η μελέτη επικεντρώθηκε στον αντίκτυπο των πρακτικών της μετασχηματιστικής ηγεσίας στις βιώσιμες στάσεις και συμπεριφορές των μαθητών, ενώ τα αποτελέσματά της αποκάλυψαν ότι οι πρακτικές της μετασχηματιστικής ηγεσίας επηρέασαν θετικά τη στάση των μαθητών απέναντι στη βιωσιμότητα και τη συμμετοχή τους στην εφαρμογή βιώσιμων πρακτικών. Ακόμη, αξίζει να αναφερθεί ότι η εν λόγω μελέτη κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το συγκεκριμένο μοντέλο διευκόλυνε την ανάπτυξη ενός κοινού οράματος για τη βιωσιμότητα μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών.

Κλείνοντας και διερευνώντας την εγχώρια ερευνητική κοινότητα, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί η μελέτη των Τζιμογιάννη και συν. (2017), που εξέτασε την αποτελεσματικότητα ενός προγράμματος βιώσιμης εκπαίδευσης στα ελληνικά σχολεία. Οι ερευνητές χρησιμοποίησαν έναν οιονεί πειραματικό σχεδιασμό με δύο ομάδες μαθητών από δύο διαφορετικά σχολεία της Ελλάδας. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το πρόγραμμα βιώσιμης εκπαίδευσης είχε θετικό αντίκτυπο στις περιβαλλοντικές γνώσεις και στάσεις των μαθητών, αλλά δεν είχε σημαντική επίδραση στις περιβαλλοντικές συμπεριφορές τους.

Μια ακόμη μελέτη που διεξήχθη στην ελληνική ερευνητική κοινότητα είναι αυτή των Καργιωτίδου και συν. (2018), η οποία διερεύνησε τις αντιλήψεις και τις στάσεις των Ελλήνων μαθητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για θέματα αειφορίας. Η μελέτη χρησιμοποίησε συγχρονικό σχεδιασμό και ερεύνησε δείγμα 305 μαθητών Λυκείου από τρεις διαφορετικές περιοχές της Ελλάδας. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι μαθητές είχαν υψηλό επίπεδο περιβαλλοντικής συνείδησης και θετική στάση απέναντι σε θέματα αειφορίας, αλλά οι γνώσεις τους σε συγκεκριμένα θέματα αειφορίας ήταν περιορισμένες.

Συμπερασματικά, η πρόσφατη έρευνα για την αειφόρο εκπαίδευση στα ελληνικά σχολεία έδειξε ότι τα εκπαιδευτικά προγράμματα αειφορίας μπορούν να έχουν θετικό αντίκτυπο στις περιβαλλοντικές γνώσεις και συμπεριφορές των μαθητών καθώς και στη γενική συμπεριφορά τους. Ωστόσο, απαιτείται περισσότερη έρευνα για τη διερεύνηση της αποτελεσματικότητας των διαφορετικών προσεγγίσεων για τη βιώσιμη εκπαίδευση και για τον εντοπισμό των παραγόντων που μπορεί να εμποδίσουν ή να διευκολύνουν την υιοθέτηση βιώσιμων πρακτικών στα ελληνικά σχολεία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

5.1 Ερευνητικός Στόχος

Στόχος της παρούσας έρευνας είναι να διερευνήσει το επίπεδο της βιώσιμης ανάπτυξης και της βιώσιμης ηγεσίας εντός των σύγχρονων ελληνικών σχολικών μονάδων. Ειδικότερα, μέσω της εν λόγω έρευνας επιχειρείται η μελέτη του ρόλου των σχολικών ηγετών στην προώθηση των βιώσιμων πρακτικών αλλά και στην επίτευξη θετικών περιβαλλοντικών, κοινωνικών και οικονομικών αποτελεσμάτων, ενώ επιδιώκεται, επίσης, να αναδειχθούν οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι σχολικοί ηγέτες στο συγκεκριμένο ζήτημα και να εντοπιστούν επιτυχημένες στρατηγικές που μπορούν να εφαρμοστούν με αποτελεσματικό τρόπο. Μελετώντας τα προαναφερθέντα πεδία, δηλαδή, η έρευνα στοχεύει στην παροχή γνώσεων και συστάσεων προκειμένου να προωθηθεί η βιώσιμη ανάπτυξη και η αποτελεσματική ηγεσία στα σημερινά περίπλοκα και ταχέως μεταβαλλόμενα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα.

5.2 Ερευνητικά Ερωτήματα

Η παρούσα ερευνητική μελέτη διεξήχθη με υπόβαθρο τα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα:

1. Αναγνωρίζουν οι εκπαιδευτικοί την έννοια της βιωσιμότητας και το περιεχόμενο των ΣΒΑ;
2. Υιοθετούνται βιώσιμες πρακτικές στα σύγχρονα σχολεία;
3. Ποια είναι η στάση των εκπαιδευτικών απέναντι στο αειφόρο σχολείο;
4. Στην Ελλάδα έχει δοθεί έμφαση στην έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης στην εκπαίδευση;
5. Ποια εμπόδια αντιμετωπίζει, σήμερα, η βιώσιμη εκπαίδευση;
6. Πως μπορούν να επιλυθούν τα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα η βιώσιμη εκπαίδευση;

5.3 Δείγμα

Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από 143 εκπαιδευτικούς, που αντιπροσωπεύουν διαφορετικές ομάδες από ποικίλα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Αυτό το μέγεθος δείγματος επιλέχθηκε προκειμένου να εξασφαλιστεί η επαρκής εκπροσώπηση των προοπτικών και των εμπειριών που σχετίζονται με τη βιώσιμη ανάπτυξη και τη βιώσιμη ηγεσία στα σύγχρονα σχολικά συστήματα. Λαμβάνοντας υπόψη 143 εκπαιδευτικούς, λοιπόν, η έρευνα στοχεύει στην ανάδειξη ενός ολοκληρωμένου φάσματος γνώσεων αλλά και στη συλλογή σημαντικών δεδομένων για την ανάλυση.

5.4 Μέθοδος Δειγματοληψίας

Η μέθοδος που ακολουθήθηκε όσον αφορά στη δειγματοληψία της εν λόγω έρευνας είναι η τυχαία, με βάση την αυτο-επιλογή, η οποία αποτελεί μια μη πιθανοστατική μέθοδο δειγματοληψίας, κατά την οποία οι συμμετέχοντες επιλέγονται με βάση την ευκολία τους για να συμμετάσχουν στην έρευνα. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, οι συμμετέχοντες επέλεξαν να απαντήσουν το ερωτηματολόγιο, επειδή ήταν διαθέσιμο στην πλατφόρμα Google Forms, χωρίς να ακολουθείται κάποια συγκεκριμένη διαδικασία επιλογής από την πλευρά της ερευνήτριας.

5.5 Ερευνητική Μέθοδος

Στην εν λόγω μελέτη επιλέχθηκε να χρησιμοποιηθεί μια ποσοτική ερευνητική προσέγγιση προκειμένου να διερευνηθεί η σχέση μεταξύ της βιώσιμης ανάπτυξης και της βιώσιμης ηγεσίας στα σύγχρονα σχολικά συγκροτήματα. Ο στόχος, όπως προαναφέρθηκε, ήταν να αναδειχθούν οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών ως βασικών ενδιαφερομένων και να αξιολογηθεί η κατανόηση, οι πρακτικές και οι πεποιθήσεις τους σχετικά με τη βιώσιμη ανάπτυξη και τον ρόλο της ηγεσίας στην προώθηση της βιωσιμότητας. Κατ' επέκταση, η ερευνήτρια έκρινε σκόπιμο να χρησιμοποιήσει την ποσοτική μέθοδο, καθώς σύμφωνα με την ερευνητική και επιστημονική κοινότητα επιτρέπει τη συστηματική συλλογή δεδομένων, την ανάλυση, αλλά και τη δημιουργία στατιστικά σημαντικών ευρημάτων. Για αυτόν τον λόγο, λοιπόν, η ερευνήτρια διαμόρφωσε ένα ερωτηματολόγιο με βάση την υπάρχουσα βιβλιογραφία αλλά και τις επικυρωμένες κλίμακες μέτρησης για τη συλλογή δεδομένων από ένα δείγμα εκπαιδευτικών.

Το ερωτηματολόγιο – όπως διαφαίνεται στο Παράρτημα Ι – αποτελείται από ερωτήσεις κλειστού τύπου, επιτρέποντας τυποποιημένες απαντήσεις που μπορούσαν να ποσοτικοποιηθούν και να αναλυθούν. Αυτό, ωστόσο, που αξίζει να αναφερθεί είναι ότι η ποσοτική ερευνητική προσέγγιση παρείχε πολυάριθμα πλεονεκτήματα στην παρούσα μελέτη, εφόσον επέτρεψε την αποτελεσματική συλλογή δεδομένων από ένα ιδιαίτερα μεγάλο αριθμό συμμετεχόντων, ενισχύοντας τη γενίκευση των ευρημάτων, ενώ η χρήση των τυποποιημένων μέτρων διευκόλυνε τη σύγκριση με την υπάρχουσα έρευνα, επιτρέποντας μια ευρύτερη κατανόηση της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης και της βιώσιμης ηγεσίας στο εκπαιδευτικό πλαίσιο (Mills, 2018).

Αναλυτικότερα, ένα από τα κυριότερα οφέλη της χρήσης της ποσοτικής μεθόδου είναι η δυνατότητα συλλογής τυποποιημένων δεδομένων μέσω δομημένων ερωτηματολογίων. Χρησιμοποιώντας ερωτήσεις κλειστού τύπου, η ερευνήτρια μπορεί να αποσπάσει ακριβείς και μετρήσιμες απαντήσεις από τους συμμετέχοντες. Αυτή η τυποποίηση διασφαλίζει τη συνέπεια σε όλη τη διαδικασία συλλογής δεδομένων, μειώνοντας τις πιθανές προκαταλήψεις και ενισχύοντας την αξιοπιστία των ευρημάτων (Leavy, 2017).

Επιπλέον, η χρήση επικυρωμένων κλιμάκων μέτρησης στο ερωτηματολόγιο βοηθάει στη διατήρηση της ακεραιότητας και της εγκυρότητας της μελέτης, επιτρέποντας ακριβή και συγκρίσιμα αποτελέσματα, ενώ η ποσοτική μέθοδος προσφέρει, επιπλέον, ένα ευρύ φάσμα στατιστικών τεχνικών για την ανάλυση δεδομένων, παρέχοντας στην ερευνήτρια τη δυνατότητα να αντλήσει ουσιαστικές γνώσεις. Οι περιγραφικές στατιστικές επιτρέπουν τη σύνοψη και την ερμηνεία των δεδομένων που συλλέχθηκαν, διευκολύνοντας την πλήρη κατανόηση των μεταβλητών της έρευνας, ενώ τα στατιστικά στοιχεία, όπως η ανάλυση συσχέτισης και η ανάλυση παλινδρόμησης, επιτρέπουν την εξέταση των σχέσεων και τον έλεγχο υποθέσεων. Αυτές οι στατιστικές αναλύσεις παρέχουν αντικειμενικά στοιχεία και επιτρέπουν στους ερευνητές να εντοπίσουν πρότυπα, τάσεις και σημαντικά ευρήματα, συμβάλλοντας στην ευρωστία και στην αυστηρότητα της μελέτης.

Ωστόσο, σε αυτό το σημείο δεν πρέπει να παραλειφθεί και το γεγονός ότι η εν λόγω μέθοδος επιτρέπει τη συλλογή δεδομένων από ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα, ενισχύοντας τη γενίκευση των ευρημάτων. Χρησιμοποιώντας κατάλληλες τεχνικές δειγματοληψίας και διασφαλίζοντας ένα επαρκές μέγεθος δείγματος, οι ερευνητές μπορούν να βγάλουν συμπεράσματα για μεγαλύτερο πληθυσμό. Αυτή η γενίκευση επιτρέπει την προέκταση των αποτελεσμάτων της έρευνας σε άλλα παρόμοια πλαίσια

και ενισχύει τη δυνατότητα εφαρμογής των ευρημάτων σε πρακτικά περιβάλλοντα. Η ικανότητα γενίκευσης των αποτελεσμάτων είναι ιδιαίτερα πολύτιμη κατά τη διερεύνηση της βιώσιμης ανάπτυξης και της βιώσιμης ηγεσίας, καθώς επιτρέπει τον εντοπισμό τάσεων και πρακτικών που μπορούν να εφαρμοστούν σε ευρύτερη κλίμακα για την προώθηση της θετικής αλλαγής (Fraenkel et al., 2018).

Τέλος, μέσω της ποσοτικής μεθόδου η ερευνήτρια έχει τη δυνατότητα να συγκρίνει τα αποτελέσματά της με τις ήδη υπάρχουσες μελέτες, διευκολύνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την πρόοδο της γνώσης στον συγκεκριμένο τομέα. Αυτή η σύγκριση, λοιπόν, επιτρέπει την ενσωμάτωση ευρημάτων από διάφορες μελέτες, συμβάλλοντας στην ανάπτυξη μιας συνολικής κατανόησης επί του θέματος, ενώ επιτρέπει επίσης στην ερευνήτρια να εντοπίσει αποκλίσεις και κενά στο υπάρχον σώμα της έρευνας, επισημαίνοντας τομείς που απαιτούν περαιτέρω διερεύνηση και βελτίωση (Cohen et al., 2018). Συμπερασματικά, η ποσοτική ερευνητική προσέγγιση ήταν καθοριστική για τη διερεύνηση της βιώσιμης ανάπτυξης και της βιώσιμης ηγεσίας στα σύγχρονα σχολεία, καθώς διευκόλυνε την αυστηρή συλλογή, ανάλυση και ερμηνεία των δεδομένων που συλλέχθηκαν.

5.6 Ερευνητικό Εργαλείο

Με υπόβαθρο τις αρχές της μεθοδολογίας και συγκεκριμένα της ποσοτικής προσέγγισης το ερευνητικό εργαλείο που επιλέχθηκε να χρησιμοποιηθεί για τη συλλογή των δεδομένων της παρούσας έρευνας είναι το ερωτηματολόγιο κλειστού τύπου. Ένας από τους κύριους λόγους για την επιλογή αυτή είναι η ικανότητα που έχουν τα ερωτηματολόγια να αποσπούν τυποποιημένες απαντήσεις. Οι ερωτήσεις κλειστού τύπου παρέχουν στους ερωτηθέντες προκαθορισμένες επιλογές απάντησης, επιτρέποντας συνεπείς και ποσοτικοποιήσιμες απαντήσεις. Αυτή η τυποποίηση ελαχιστοποιεί την ασάφεια και την υποκειμενικότητα που μπορεί να προκύψει από ερωτήσεις ανοιχτού τύπου, διασφαλίζοντας την ύπαρξη σαφήνειας και ομοιομορφίας στα δεδομένα που συλλέγονται.

Ακόμη, η διαχείριση των ερωτηματολογίων κλειστού τύπου είναι σχετικά απλή, καθώς οι ερωτηθέντες μπορούν να συμπληρώσουν τα ερωτηματολόγια ελαχιστοποιώντας την ανάγκη για άμεση αλληλεπίδραση μεταξύ του ερευνητή και των συμμετεχόντων. Αυτό το χαρακτηριστικό καθιστά το εν λόγω εργαλείο μια βολική και αποτελεσματική μέθοδο, ενώ οι ερευνητές μπορούν να διανείμουν τα ερωτηματολόγια

μέσω διαφόρων τρόπων, συμπεριλαμβανομένων των διαδικτυακών πλατφορμών, λαμβάνοντας υπόψη τις προτιμήσεις και την προσβασιμότητα των συμμετεχόντων (Creswell, 2018)

Συνεχίζοντας, σημαντικό να επισημανθεί είναι και το γεγονός ότι τα ερωτηματολόγια κλειστού τύπου διευκολύνουν την αποτελεσματική διαχείριση και ανάλυση των δεδομένων. Η δομημένη φύση των ερωτήσεων κλειστού τύπου επιτρέπει στους ερευνητές να κωδικοποιούν και να κατηγοριοποιούν τις απαντήσεις συστηματικά, απλοποιώντας την εισαγωγή και την οργάνωση δεδομένων. Τα δεδομένα μπορούν εύκολα να εισαχθούν σε στατιστικό λογισμικό για ανάλυση, επιτρέποντας την ταχεία επεξεργασία και ερμηνεία των αποτελεσμάτων, ενώ οι προκαθορισμένες επιλογές απόκρισης εξαιρούν το βάρος της δημιουργίας απαντήσεων ανοιχτού τύπου, μειώνοντας την κόπωση των ερωτώμενων και αυξάνοντας τη συμμετοχή. Η δομημένη φύση των ερωτήσεων κλειστού τύπου διευκολύνει τους συμμετέχοντες να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο, ενισχύοντας έτσι το συνολικό ποσοστό ανταπόκρισης. Επιπλέον, τα ερωτηματολόγια κλειστού τύπου επιτρέπουν την αποτελεσματική συλλογή δεδομένων, η οποία είναι ιδιαίτερα επωφελής κατά τη διεξαγωγή έρευνας σε εκπαιδευτικά περιβάλλοντα όπου οι εκπαιδευτικοί μπορούν να έχουν περιορισμένο χρόνο διαθεσιμότητας (Johnson & Christensen, 2019).

Εν κατακλείδι, η επιλογή της χρήσης ερωτηματολογίων κλειστού τύπου στην έρευνα για την αειφόρο ανάπτυξη και τη βιώσιμη ηγεσία στα σύγχρονα σχολεία καθοδηγείται από τα οφέλη των τυποποιημένων απαντήσεων, της ευκολίας όσον αφορά στη διαχείριση, της διευκόλυνσης της στατιστικής ανάλυσης και της βελτιστοποίησης των ποσοστών απόκρισης.

5.7 Στατιστική Ανάλυση

Σε αυτήν την ερευνητική μελέτη, η διαδικασία ανάλυσης δεδομένων διεξήχθη μέσω της χρήσης του λογισμικού *IBM SPSS Statistics (Statistical Package for the Social Sciences)*. Η απόφαση να χρησιμοποιηθεί το SPSS οφείλεται στην ευρεία δημοτικότητα του και στις ισχυρές δυνατότητες που έχει αναφορικά με την ποσοτική ανάλυση των δεδομένων. Επιπροσθέτως, το SPSS παρέχει μια ολοκληρωμένη πλατφόρμα για τη διαχείριση των δεδομένων, την εξερεύνηση και τη στατιστική ανάλυση, ενώ αυτό το λογισμικό επιτρέπει την αποτελεσματική εισαγωγή δεδομένων,

τον καθορισμό και την κωδικοποίησή τους, διασφαλίζοντας την ακρίβεια και την αξιοπιστία του συνόλου (Field, 2018).

5.8 Ερευνητικός Σχεδιασμός

Ο ερευνητικός σχεδιασμός που ακολούθησε η ερευνήτρια εμπεριέχει ορισμένα βασικά στάδια που περιγράφονται, λεπτομερώς, παρακάτω:

1. Ερευνητικά Ερωτήματα και Στόχοι. Πριν την έναρξη της συγγραφής και της διεξαγωγής της εν λόγω έρευνας διατυπώθηκαν με σαφήνεια τα ερευνητικά ερωτήματα και οι στόχοι προκειμένου να καθοδηγήσουν τη μελέτη. Αυτά επικεντρώθηκαν στην κατανόηση των αντιλήψεων, των πρακτικών και των προκλήσεων που σχετίζονται με τη βιώσιμη ανάπτυξη και τη βιώσιμη ηγεσία στα σύγχρονα σχολεία.

2. Στρατηγική δειγματοληψίας. Έπειτα, χρησιμοποιήθηκε η τυχαία δειγματοληψία προκειμένου να συλλεχθούν τα δεδομένα. Το δείγμα αποτελούνταν από 143 εκπαιδευτικούς από διάφορα εκπαιδευτικά ιδρύματα, συμπεριλαμβανομένων δημόσιων και ιδιωτικών σχολείων.

3. Διαμόρφωση Ερωτηματολογίου. Καθώς ως κύριο εργαλείο συλλογής δεδομένων επιλέχθηκε το ερωτηματολόγιο κλειστού τύπου, η ερευνήτρια σχεδίασε με βάση τους ερευνητικούς στόχους και τη σχετική βιβλιογραφία για τη βιώσιμη ανάπτυξη και τη βιώσιμη ηγεσία το κάθε ερώτημα ξεχωριστά. Οι ερωτήσεις κάλυψαν βασικές διαστάσεις, όπως τις βιώσιμες πρακτικές, τις ηγετικές συμπεριφορές και τις αντιλήψεις για τη βιωσιμότητα στην εκπαίδευση.

4. Διαδικασία συλλογής δεδομένων. Η διαδικασία συλλογής δεδομένων περιλάμβανε τη δημοσίευση των ερωτηματολογίων στην πλατφόρμα του google forms και έπειτα τη συλλογή του μέσω της εξαγωγής από την πλατφόρμα.

5. Ανάλυση δεδομένων. Τα δεδομένα που συλλέχθηκαν αναλύθηκαν χρησιμοποιώντας το λογισμικό IBM SPSS Statistics. Περιγραφικά στατιστικά στοιχεία, όπως μέσοι όροι, συχνότητες και ποσοστά, χρησιμοποιήθηκαν για τη σύνοψη των δεδομένων και την παροχή μιας επισκόπησης των απαντήσεων των συμμετεχόντων. Συμπερασματικές στατιστικές, συμπεριλαμβανομένης της ανάλυσης συσχέτισης, χρησιμοποιήθηκαν για την εξέταση των σχέσεων μεταξύ των μεταβλητών.

6. Δεοντολογικά ζητήματα. Καθ' όλη τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας τηρήθηκαν οι δεοντολογικές οδηγίες. Ελήφθη ενημερωμένη συγκατάθεση από όλους τους συμμετέχοντες, διασφαλίζοντας την εθελοντική συμμετοχή τους και την

κατανόηση του σκοπού της έρευνας. Η εμπιστευτικότητα των δεδομένων διατηρήθηκε με την ανωνυμοποίηση των απαντήσεων και την ασφαλή αποθήκευση των συλλεγόμενων δεδομένων.

7. Περιορισμοί και εγκυρότητα. Αναγνωρίστηκαν οι περιορισμοί του σχεδιασμού της έρευνας, συμπεριλαμβανομένων των πιθανών μεροληψιών απόκρισης, της αντιπροσωπευτικότητας του δείγματος και της γενίκευσης. Λήφθηκαν μέτρα για τον μετριασμό αυτών των περιορισμών, όπως η διασφάλιση της ανωνυμίας, η χρήση κατάλληλων τεχνικών δειγματοληψίας και η συζήτηση των ευρημάτων στο συγκεκριμένο πλαίσιο της μελέτης.

8. Αποτελέσματα και ευρήματα. Η ανάλυση δεδομένων έδωσε ποσοτικά αποτελέσματα που παρείχαν πληροφορίες για τη βιώσιμη ανάπτυξη και τις πρακτικές βιώσιμης ηγεσίας στα σύγχρονα σχολεία. Τα ευρήματα παρουσιάστηκαν χρησιμοποιώντας κατάλληλους στατιστικούς πίνακες, διαγράμματα και γραφήματα, που υποστηρίζουν την ερμηνεία και τη συζήτηση των αποτελεσμάτων.

9. Συζήτηση και συμπέρασμα. Τα αποτελέσματα συζητήθηκαν κριτικά, παρέχοντας μια ολοκληρωμένη κατανόηση του ερευνητικού θέματος. Επισημάνθηκαν οι επιπτώσεις των ευρημάτων για την εκπαιδευτική πρακτική και πολιτική, δίνοντας έμφαση στον πιθανό αντίκτυπο της βιώσιμης ανάπτυξης και της βιώσιμης ηγεσίας στα σύγχρονα σχολεία.

5.9 Εγκυρότητα & Αξιοπιστία

Μια σημαντική πτυχή που συνέβαλε στην αξιοπιστία της έρευνας ήταν η αυστηρή μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε σε όλη τη διάρκεια της μελέτης. Ο σχεδιασμός της έρευνας καταρτίστηκε και εκτελέστηκε προσεκτικά για να ελαχιστοποιηθούν οι πιθανές προκαταλήψεις και να αυξηθεί η αξιοπιστία των ευρημάτων.

Πρώτον, η χρήση ενός ποσοτικού ερευνητικού σχεδιασμού επέτρεψε τη συστηματική συλλογή και ανάλυση δεδομένων. Το ερωτηματολόγιο κλειστού τύπου παρείχε τυποποιημένα και μετρήσιμα δεδομένα, επιτρέποντας μια δομημένη προσέγγιση για τη συλλογή πληροφοριών από τους συμμετέχοντες. Αυτή η προσέγγιση ενίσχυσε τη δυνατότητα αναπαραγωγής της μελέτης, καθώς το ίδιο ερωτηματολόγιο θα μπορούσε να χορηγηθεί σε διαφορετικά δείγματα ή σε μελλοντικές ερευνητικές μελέτες για την επικύρωση ή την αξιοποίηση των ευρημάτων. Επιπλέον, για την

περαιτέρω ενίσχυση της αξιοπιστίας των ευρημάτων, ελήφθησαν μέτρα για την αντιμετώπιση πιθανών προκαταλήψεων, καθώς το ερωτηματολόγιο σχεδιάστηκε χρησιμοποιώντας καθιερωμένες και επικυρωμένες κλίμακες. Αυτό συνέβαλε στη διασφάλιση της αξιοπιστίας και της εγκυρότητας των δεδομένων που συλλέχθηκαν. Επιπλέον, έγιναν προσπάθειες για την ελαχιστοποίηση των μεροληπιών απόκρισης μέσω της ανωνυμίας, επιτρέποντας στους συμμετέχοντες να παρέχουν ειλικρινείς και αμερόληπτες απαντήσεις.

Τέλος, τα αποτελέσματα και τα ευρήματα αναλύθηκαν κριτικά και ερμηνεύτηκαν υπό το φως της υπάρχουσας βιβλιογραφίας και των θεωρητικών πλαισίων. Αυτή η συστηματική προσέγγιση βοήθησε στη δημιουργία συνδέσεων μεταξύ των ευρημάτων της έρευνας και του ευρύτερου σώματος γνώσεων στον τομέα της βιώσιμης ανάπτυξης και της βιώσιμης ηγεσίας. Επίσης, επέτρεψε στην ερευνήτρια να εντοπίσει συνέπειες ή ασυνέπειες με προηγούμενες μελέτες, συμβάλλοντας στην αξιοπιστία και στην εγκυρότητα της έρευνας.

5.10 Περιορισμοί έρευνας

Κατά τη διεξαγωγή της έρευνας η ερευνήτρια ήρθε αντιμέτωπη με ποικίλους περιορισμούς που πρέπει να διατυπωθούν στη συγκεκριμένη υποενότητα του κεφαλαίου, καθώς ενδέχεται να έχουν επηρεάσει την ερευνητική διαδικασία και τη γενίκευση των ευρημάτων. Αν και έγιναν, λοιπόν, προσπάθειες για να συμπεριληφθεί ένα ποικίλο δείγμα 143 εκπαιδευτικών, το μέγεθος του δείγματος μπορεί να μην είναι πλήρως αντιπροσωπευτικό για ολόκληρο τον πληθυσμό των εκπαιδευτικών στα σύγχρονα σχολεία. Ένα μεγαλύτερο μέγεθος δείγματος θα είχε αυξήσει τη γενίκευση των ευρημάτων και θα παρείχε μια πιο ολοκληρωμένη κατανόηση του θέματος.

Επίσης, η έρευνα βασίστηκε σε αυτο-αναφερόμενα δεδομένα που ελήφθησαν μέσω ερωτηματολογίων. Αυτό εισάγει την πιθανότητα μεροληπτικών απαντήσεων, όπου οι συμμετέχοντες μπορούν να παρέχουν απαντήσεις που θεωρούν πιο αποδεκτές από την κοινωνία ή ευθυγραμμισμένες με τους ερευνητικούς στόχους. Παρά τις προσπάθειες για διασφάλιση της ανωνυμίας και της εμπιστευτικότητας, αυτές οι προκαταλήψεις μπορεί να έχουν επηρεάσει την ακρίβεια και την αξιοπιστία των απαντήσεων. Ακόμη, και ενώ η ποσοτική μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε στη μελέτη παρείχε πολύτιμες γνώσεις, κρίνεται σκόπιμο να επισημανθεί ότι είχε επίσης και εγγενείς περιορισμούς, εφόσον η χρήση ερωτηματολογίων κλειστού τύπου περιόρισε

τις απαντήσεις των συμμετεχόντων, χάνοντας ενδεχομένως εμπειριστατωμένες προοπτικές και εμπειρίες.

Τέλος, αν και το SPSS χρησιμοποιήθηκε για την ανάλυση των δεδομένων, είναι σημαντικό να αναγνωριστεί ότι κανένα λογισμικό δεν είναι εντελώς απαλλαγμένο από σφάλματα. Μπορεί να υπάρχουν περιορισμοί ή υποθέσεις στις στατιστικές τεχνικές που χρησιμοποιήθηκαν που θα μπορούσαν να επηρεάσουν την ακρίβεια ή την ερμηνεία των αποτελεσμάτων. Κατ' επέκταση, μελλοντικές έρευνες θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν αυτούς τους περιορισμούς χρησιμοποιώντας μεγαλύτερα και ανομοιογενή δείγματα, ενσωματώνοντας προσεγγίσεις μικτών μεθόδων και λαμβάνοντας υπόψη διαχρονικούς ή πειραματικούς σχεδιασμούς για να ενισχύσουν τη γενίκευση των ευρημάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

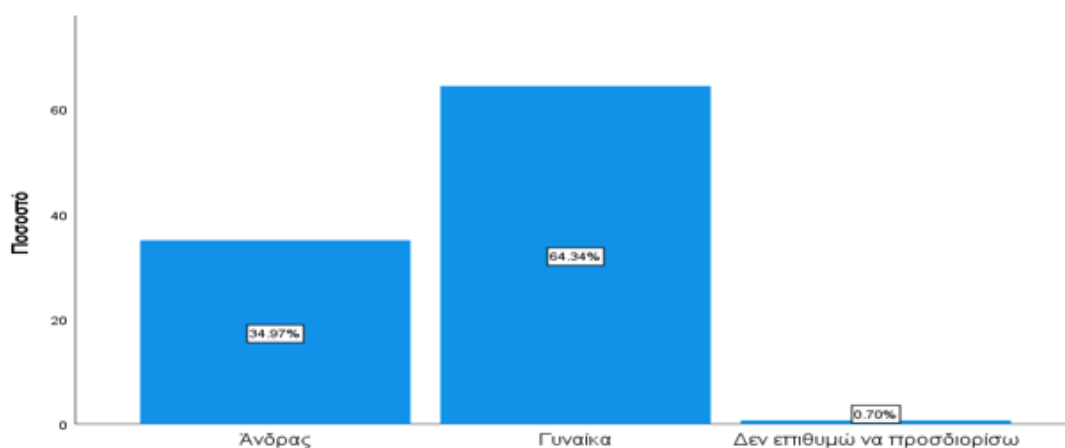
6.1 Εισαγωγή

Όπως κατανοεί κανείς από όλα όσα αναλύθηκαν στο θεωρητικό μέρος της παρούσας διπλωματικής εργασίας, ο ρόλος της εκπαίδευσης στην επιδίωξη ενός βιώσιμου μέλλοντος, γίνεται όλο και πιο σημαντικός, καθώς τα αειφόρα σχολεία, ως καταλύτες θετικής αλλαγής, έχουν αναδειχθεί σε ζωτικούς θεσμούς που επιχειρούν να ενσταλάξουν τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης και να ενθαρρύνουν την αποτελεσματική ηγεσία. Αυτό το κεφάλαιο, λοιπόν, παρουσιάζει μια εις βάθος ανάλυση μιας ολοκληρωμένης μελέτης που διεξήχθη για τη διερεύνηση της περίπλοκης σχέσης μεταξύ της βιώσιμης ανάπτυξης και ηγεσίας στο πλαίσιο των σύγχρονων βιώσιμων σχολείων. Βασιζόμενο σε εκτεταμένη έρευνα αλλά και στα δεδομένα που συλλέχθηκαν μέσω προσεκτικά σχεδιασμένων ερωτηματολογίων που διανεμήθηκαν μεταξύ των εκπαιδευτικών, αυτό το κεφάλαιο εμβαθύνει στα ευρήματα και τις γνώσεις που προέκυψαν από τη μελέτη.

Μέσω της χρήσης της στατιστικής ανάλυσης, τα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν αναπαραστάθηκαν οπτικά με τη μορφή ενημερωτικών διαγραμμάτων. Διαγράμματα που χρησιμεύουν ως ένα ισχυρό εργαλείο για την κατανόηση και την ερμηνεία των αποτελεσμάτων της έρευνας, αναδεικνύοντας τη δυναμική της βιώσιμης ανάπτυξης και της ηγεσίας στο σύγχρονο βιώσιμο σχολικό περιβάλλον. Στόχος του εν λόγω κεφαλαίου, λοιπόν, είναι η παροχή μιας ολοκληρωμένης επισκόπησης των ευρημάτων της έρευνας, προσφέροντας πολύτιμες γνώσεις για την τρέχουσα κατάσταση της βιώσιμης ανάπτυξης και τις πρακτικές ηγεσίας στα αειφόρα σχολεία. Εξετάζοντας τα δεδομένα που ελήφθησαν από τους εκπαιδευτικούς, αυτή η ανάλυση συμβάλλει στο υπάρχον σύνολο γνώσεων για τη βιώσιμη εκπαίδευση, υπογραμμίζοντας τη σημασία της ηγεσίας στην προώθηση των προσπαθειών της βιώσιμης ανάπτυξης.

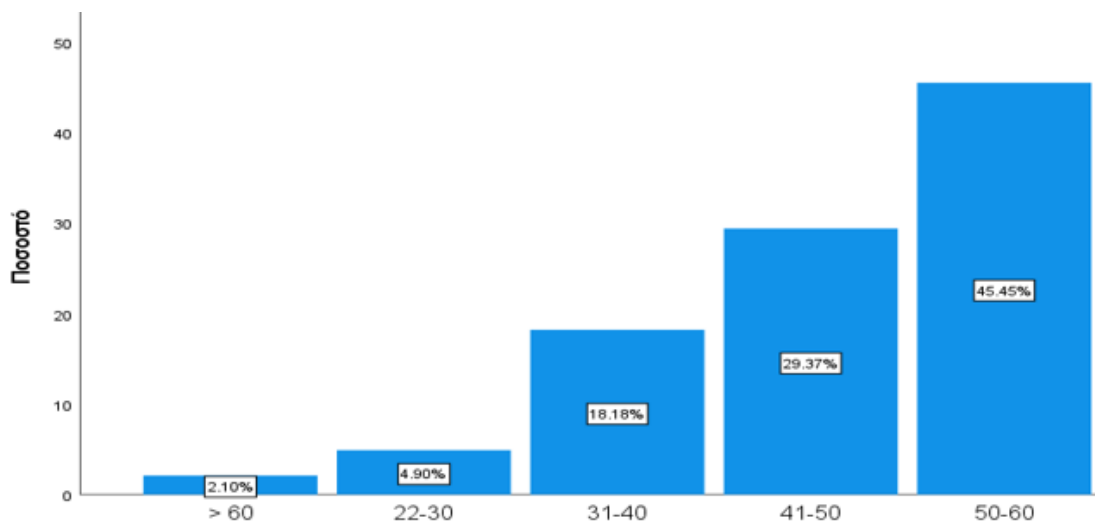
6.2 Ανάλυση δεδομένων

Γράφημα 2: Φύλο

Από το παραπάνω γράφημα (Γράφημα 1) σχετικά με το φύλο των συμμετεχόντων, διαφαίνεται ότι η πλειοψηφία των υποκειμένων είναι γυναίκες σε ποσοστό 64.34%, ενώ ποσοστό 34.97% κατέχουν οι άνδρες. Ωστόσο, αξίζει να αναφερθεί ότι υπάρχει και ένα μικρό ποσοστό ίσο με 0.7 % που δεν επιθυμούσε να προσδιορίσει το φύλο του.

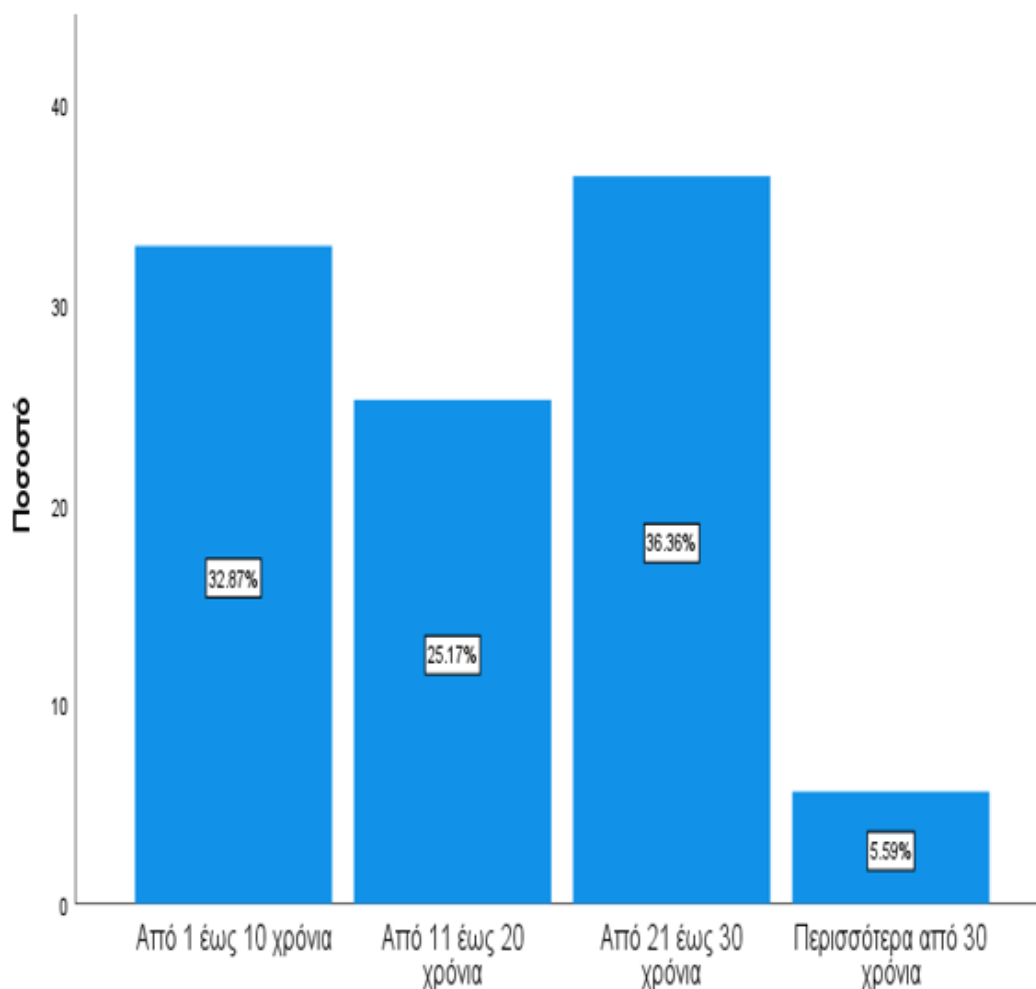
Γράφημα 3: Ηλικία

Στο παραπάνω γράφημα (Γράφημα 2) που αναφέρεται στο δεύτερο ερώτημα που έπρεπε να απαντήσουν οι συμμετέχοντες και σχετίζεται με την ηλικιακή κατηγορία που εντάσσονται, παρατηρείται πως το 45.45% είναι ηλικίας 50 - 60 ετών, το 29.37%

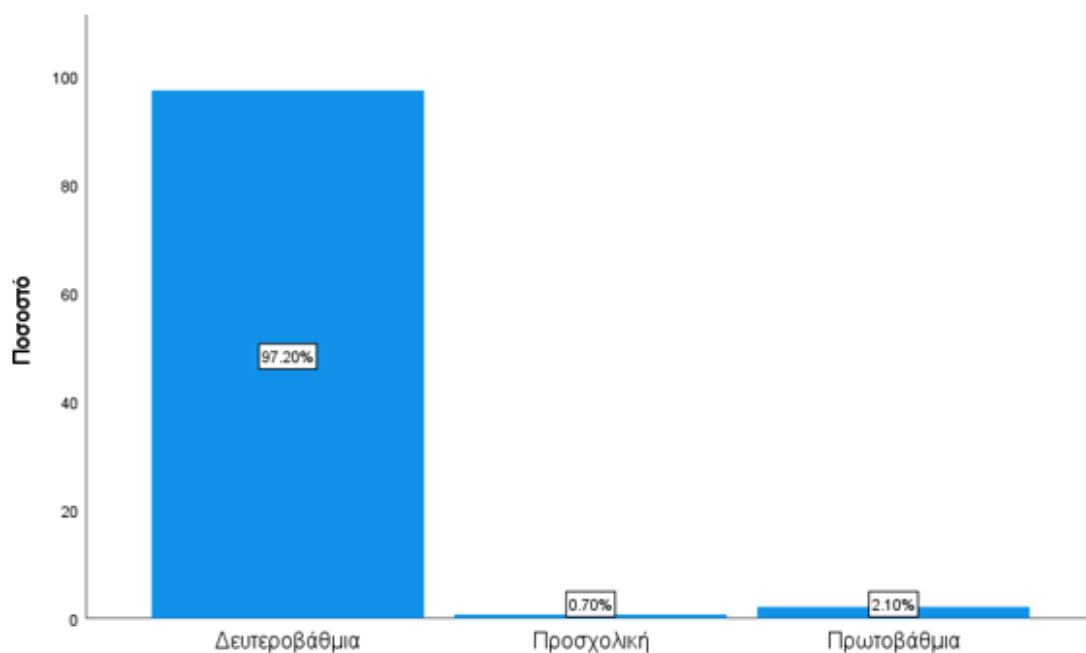
41 - 50 ετών, το 18.18% 31 - 40, το 4.9% 22 - 30 ετών και, τέλος, μόλις το 2.1% είναι άνω των 60 ετών.

Γράφημα 4: Έτη προϋπηρεσίας

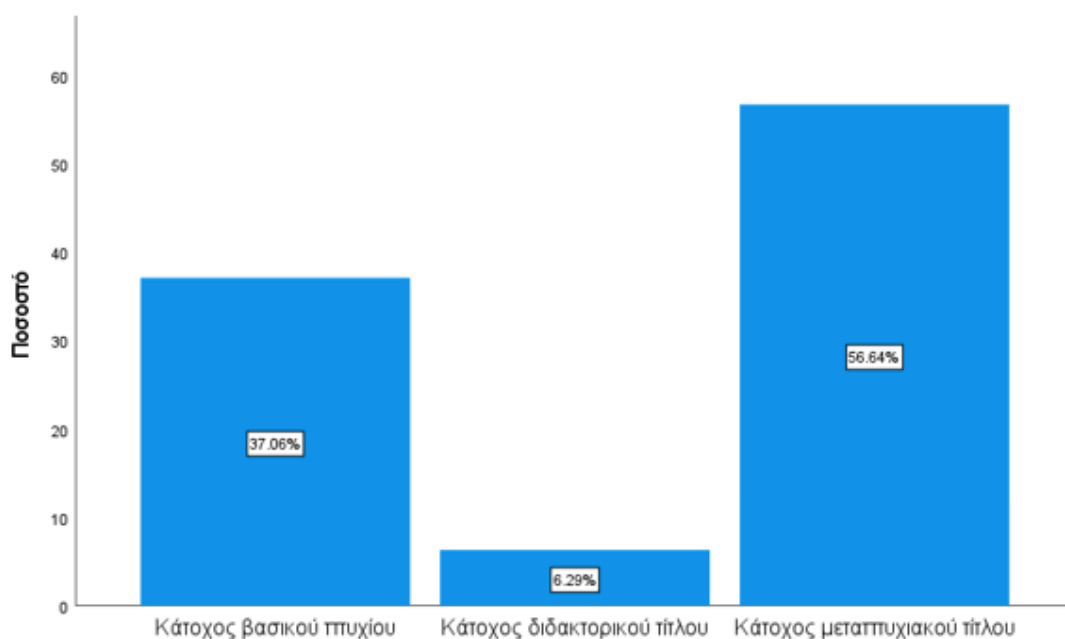
Συνεχίζοντας με την ανάλυση του τρίτου ερωτήματος και συγκεκριμένα με τα έτη προϋπηρεσίας των συμμετεχόντων, διακρίνει κανείς στο Γράφημα 3 ότι το μεγαλύτερο ποσοστό και συγκεκριμένα το 36.36% επέλεξε την απάντηση 21 έως 30 χρόνια προϋπηρεσίας, ενώ ακολουθούν με ποσοστό 32.87% τα άτομα που δηλώνουν ότι έχουν από 1 έως 10 χρόνια προϋπηρεσία. Ακόμη, τα άτομα με 11 έως 20 έτη προϋπηρεσίας λαμβάνουν το 25.17% του συνόλου, ενώ, αυτά, με μεγαλύτερη των 30 ετών προϋπηρεσία κατέχουν το ποσοστό των 5.59%.

Γράφημα 5: Βαθμίδα εκπαίδευσης

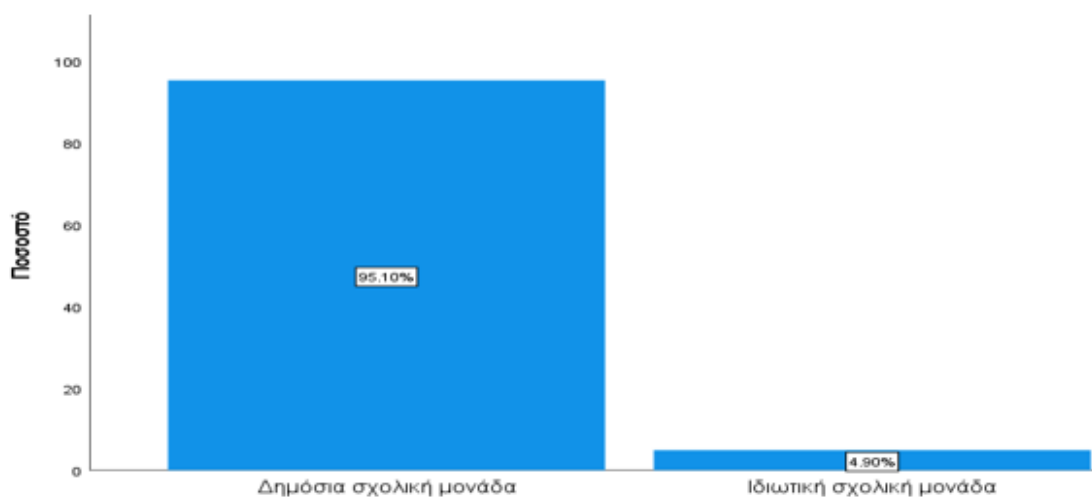
Από το παραπάνω γράφημα (Γράφημα 4), κατανοεί κανείς πως το συντριπτικό ποσοστό των 97.2% εργάζεται στη δευτεροβάθμια βαθμίδα εκπαίδευσης, το 2.1% στην πρωτοβάθμια, ενώ μόλις το 0.7% στην προσχολική βαθμίδα εκπαίδευσης.

Γράφημα 6: Επίπεδο σπουδών

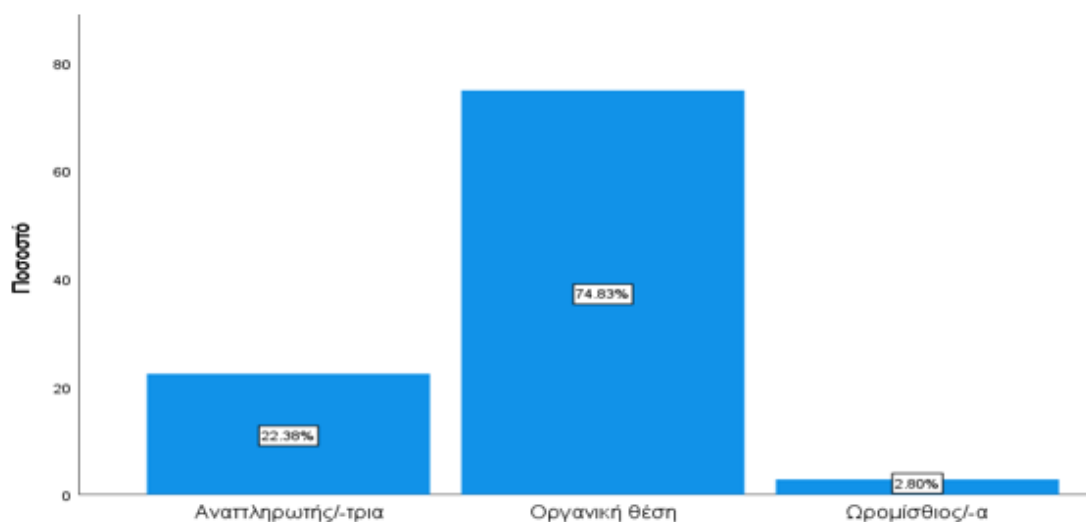
Αναλύοντας, έπειτα, το επίπεδο σπουδών των συμμετεχόντων αξίζει να επισημανθεί ότι το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών, και συγκεκριμένα το 56.64%, κατέχει μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών, το 37.06% είναι κάτοχοι βασικού τίτλου σπουδών, ενώ μόλις το 6.29% δηλώνει κάτοχος διδακτορικού τίτλου.

Γράφημα 7: Χώρος εργασίας

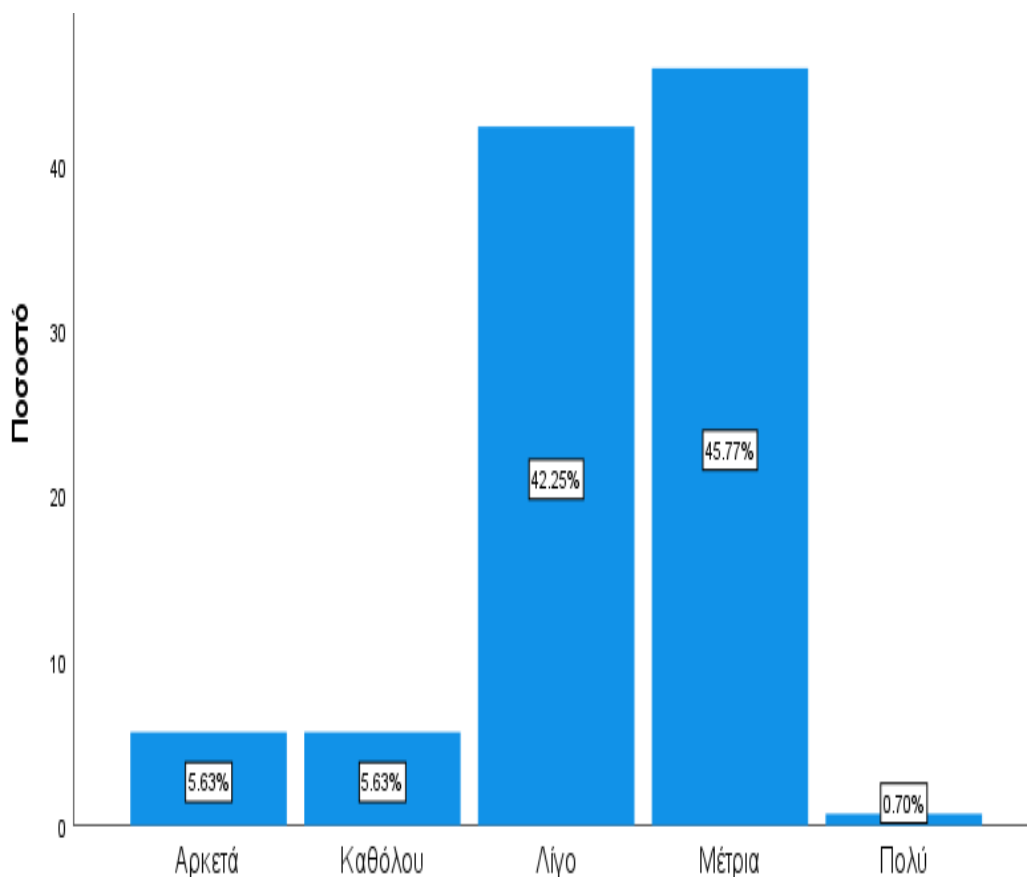
Στην ερώτηση σχετικά με τον χώρο εργασίας των συμμετεχόντων, το 95.10% απάντησε σε δημόσια σχολική μονάδα, ενώ το 4.9% σε ιδιωτική.

Γράφημα 8: Σχέση εργασίας

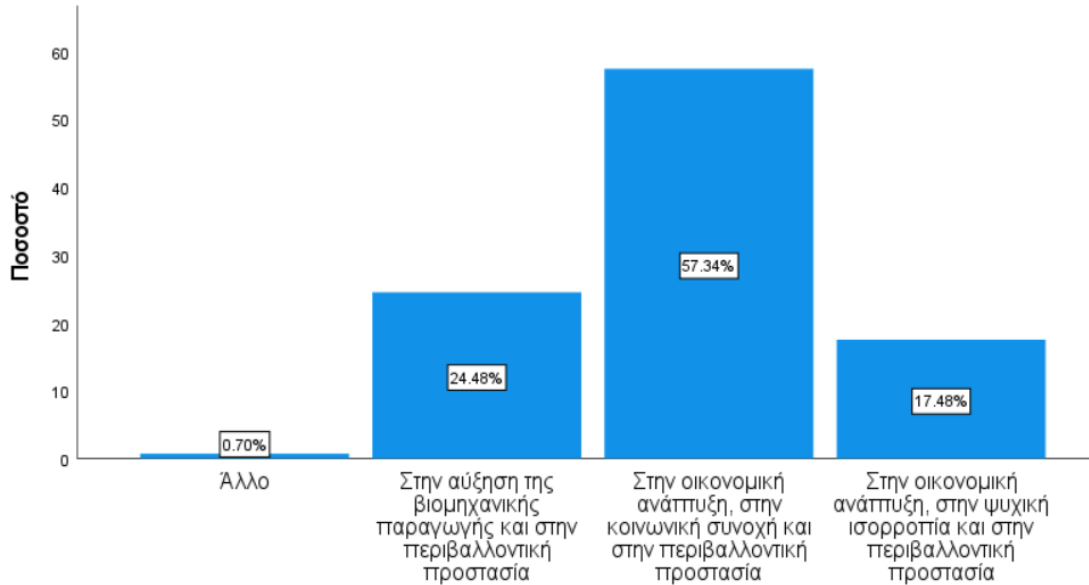
Όσον αφορά στη σχέση εργασίας των συμμετεχόντων, οι περισσότεροι, και συγκεκριμένα το 74.83%, κατέχει οργανική θέση, το 22.38% δηλώνει αναπληρωτής/τρια και το 2.8%, αντίστοιχα, ωρομίσθιος/-α.

Γράφημα 9: Κατά την άποψη σας υιοθετούνται από το κοινωνικό σύνολο οι αρχές της βιωσιμότητας στην καθημερινή ζωή;

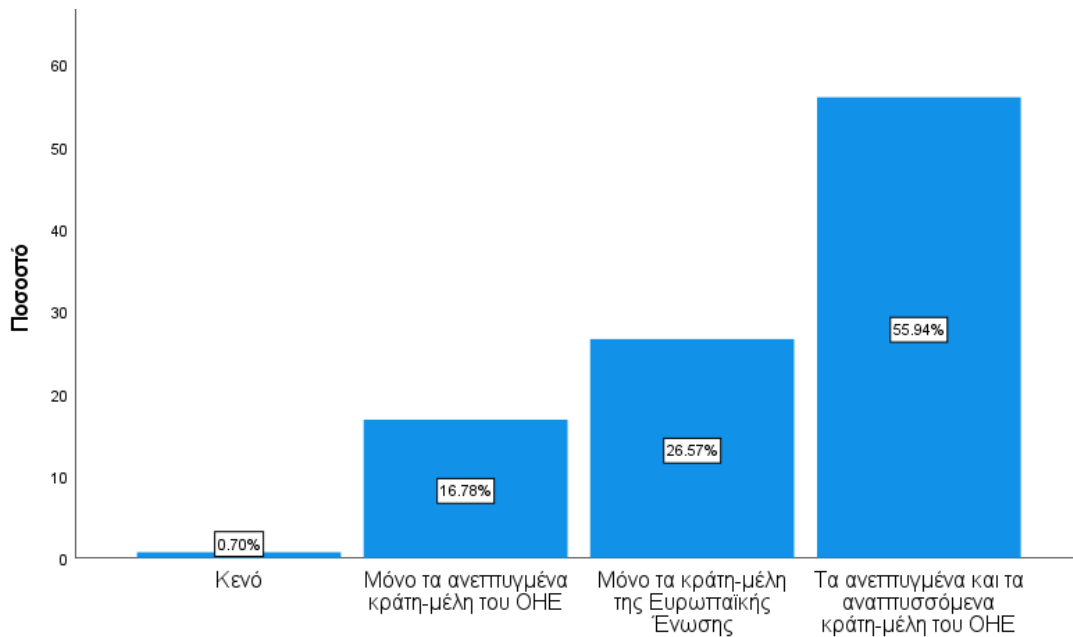
Στην ερώτηση σχετικά με το αν οι συμμετέχοντες θεωρούν ότι υιοθετούνται από το κοινωνικό σύνολο οι αρχές της βιωσιμότητας στην καθημερινότητα, οι περισσότεροι απάντησαν «Λίγο» και «Μέτρια» με ποσοστό 42.25% και 45.77% αντίστοιχα, ενώ ακολουθούν οι απαντήσεις «Αρκετά» και «Καθόλου» με ποσοστό 5.63% η καθεμία. Τέλος, ποσοστό 0.7% συγκέντρωσε η απάντηση «Πολύ».

Γράφημα 10: Σε ποιους τομείς πιστεύετε ότι αναγνωρίζει στενή συσχέτιση η στρατηγική της ΕΕ για τη βιώσιμη ή αειφόρο ανάπτυξη;

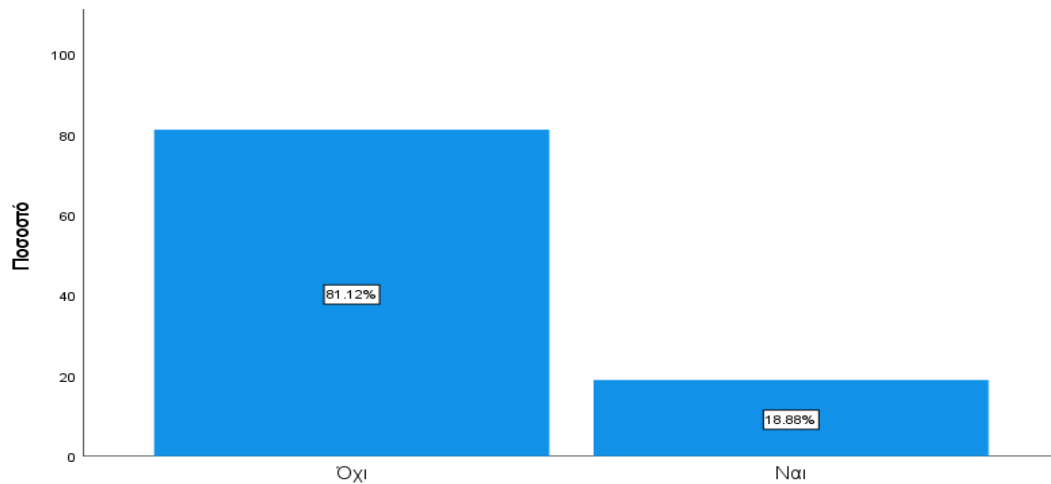
Στο παραπάνω γράφημα (Γράφημα 9) παρατηρείται πως στο ερώτημα 9, που δόθηκε στους συμμετέχοντες προς απάντηση, αναφορικά με τη στρατηγική της ΕΕ για τη βιώσιμη ή αειφόρο ανάπτυξη, το 57.34% υποστηρίζει πως αναγνωρίζει τη στενή συσχέτιση ανάμεσα στην οικονομική ανάπτυξη, στην κοινωνική συνοχή και στην περιβαλλοντική προστασία, ενώ το ποσοστό των 24.48% επέλεξε την απάντηση αναφορικά με την αύξηση της βιομηχανικής παραγωγής και την περιβαλλοντική προστασία. Ωστόσο, μόλις το 17.48% υποστηρίζει πως η στρατηγική της ΕΕ για τη βιώσιμη ή αειφόρο ανάπτυξη αναγνωρίζει τη σχέση ανάμεσα στην οικονομική ανάπτυξη, στην ψυχική ισορροπία και στην περιβαλλοντική προστασία. Ωστόσο, σε αυτό το σημείο δεν θα πρέπει να παραλειφθεί και το μηδαμινό ποσοστό των 0,7% που επέλεξε την απάντηση «άλλο».

Γράφημα 11: Ποιοι πιστεύετε ότι έχουν αναλάβει δεσμεύσεις για την υλοποίηση των Στόχων της Βιώσιμης Ανάπτυξης;

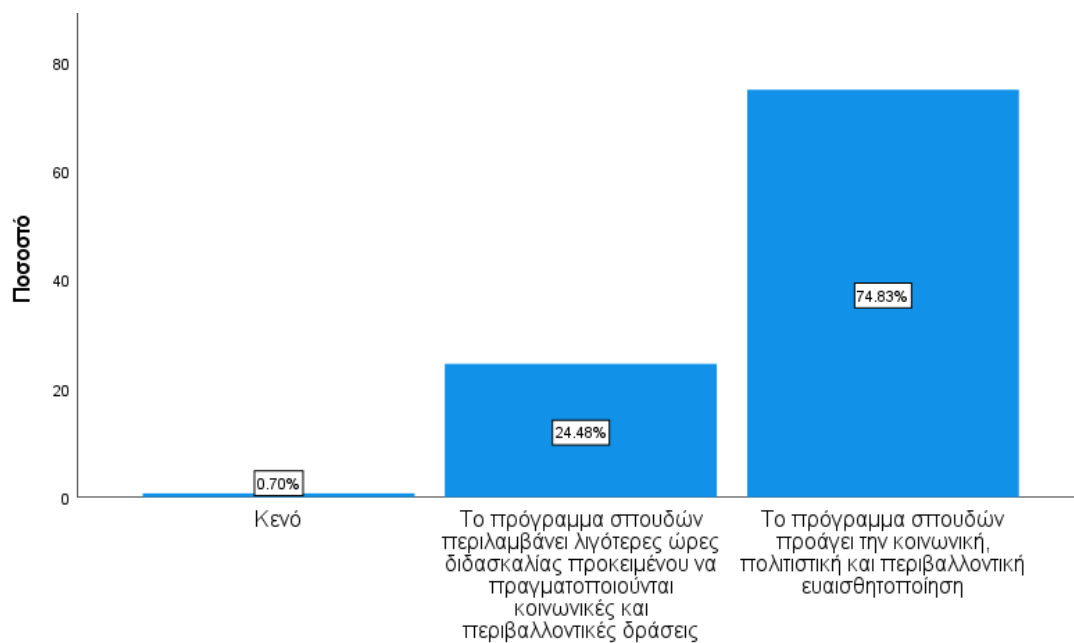
Αναφορικά με το δέκατο ερώτημα σχετικά με το ποιος έχει δεσμευτεί για την υλοποίηση των Στόχων της Βιώσιμης Ανάπτυξης οι ερωτηθέντες δήλωσαν, κατά πλειοψηφία σε ποσοστό 55.94% τα ανεπτυγμένα και τα αναπτυσσόμενα κράτη - μέλη του ΟΗΕ, ενώ το 26.57% θεωρεί πως έχουν δεσμευτεί μόνο τα κράτη - μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το 16.78% μόνο τα ανεπτυγμένα κράτη - μέλη του ΟΗΕ. Ωστόσο, υπάρχει και ένα μικρό ποσοστό (0.7%) που δεν απάντησε.

Γράφημα 12: Θεωρείται ότι στην Ελλάδα έχει δοθεί έμφαση στην έννοια της Βιώσιμης Ανάπτυξης ή Αειφορίας στην εκπαίδευση;

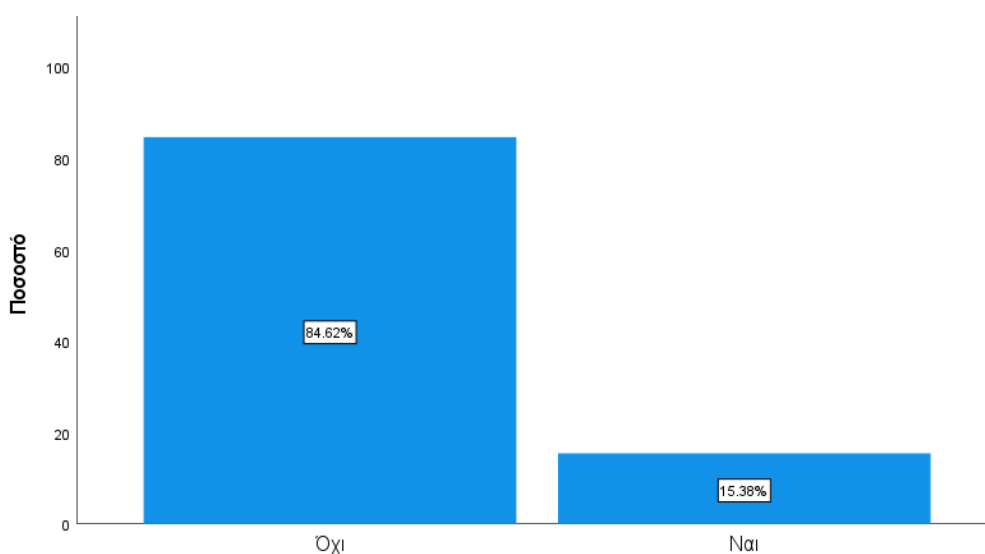
Στην ερώτηση σχετικά με τον αν στην Ελλάδα δίνεται έμφαση στην έννοια της Βιώσιμης Ανάπτυξης ή της Αειφορίας στον τομέα της εκπαίδευσης το συντριπτικό και ιδιαίτερα σημαντικό ποσοστό των 81.12% απάντησε αρνητικά, ενώ μόλις το υπόλοιπο 18.88% θετικά.

Γράφημα 13: Ποια είναι η φιλοσοφία του προγράμματος σπουδών στο Αειφόρο Σχολείο;

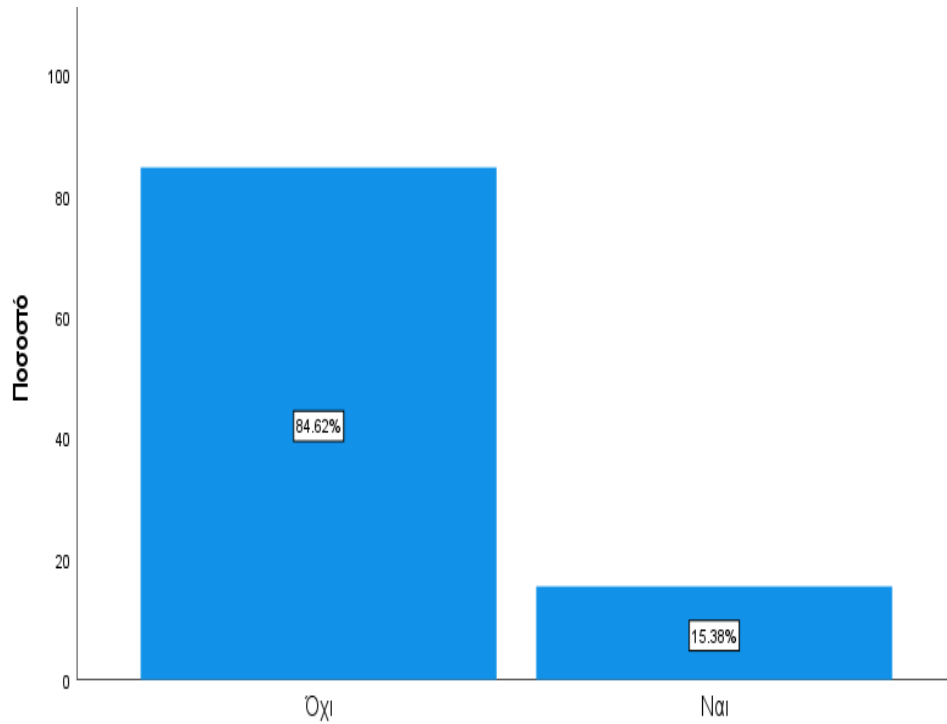
Στο παραπάνω γράφημα (Γράφημα 12) διερευνάται ποια είναι κατά την άποψη των ερωτηθέντων η φιλοσοφία του προγράμματος σπουδών στο Αειφόρο Σχολείο. Ειδικότερα, λοιπόν, παρατηρείται ότι το 74.83% των ερωτηθέντων θεωρεί πως το πρόγραμμα σπουδών προάγει την κοινωνική, πολιτιστική και περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση, ενώ το 24.48% επέλεξε να απαντήσει πως το πρόγραμμα σπουδών περιλαμβάνει λιγότερες ώρες διδασκαλίας προκειμένου να πραγματοποιούνται κοινωνικές και περιβαλλοντικές δράσεις. Ωστόσο, και σε αυτή την περίπτωση υφίσταται το ποσοστό των 0.7% που επέλεξε να μην απαντήσει στην ερώτηση.

Γράφημα 14: Κατά την άποψη σας, οι εκπαιδευόμενοι και οι εκπαιδευτικοί εφοδιάζονται με τις γνώσεις, τις δεξιότητες και τις συμπεριφορές που χρειάζονται για να ζήσουν, να εργαστούν και να συμβάλουν στην επίτευξη της βιωσιμότητας;

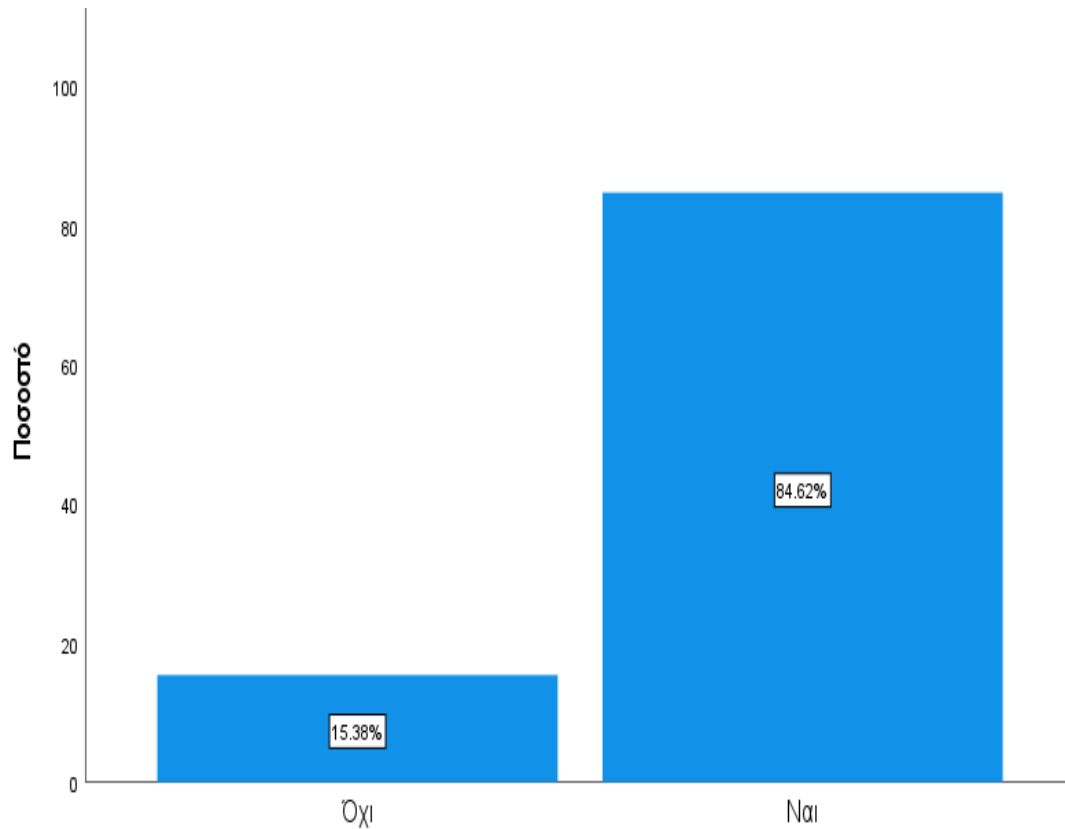
Στα ποσοστά που έλαβε το 13^ο ερώτημα σχετικά με το αν οι εκπαιδευόμενοι και οι εκπαιδευτικοί εφοδιάζονται με τις γνώσεις, τις δεξιότητες και τις συμπεριφορές που χρειάζονται για να ζήσουν, να εργαστούν και να συμβάλουν στην επίτευξη της βιωσιμότητας παρατηρείται ότι το 84.62% των συμμετεχόντων απάντησε αρνητικά, ενώ μόλις το 15.38% είχε την αντίθετη άποψη.

Γράφημα 15: Θεωρείτε ότι το ελληνικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα στηρίζει την ενσωμάτωση της βιωσιμότητας στη διδασκαλία, στη μάθηση και σε άλλες πτυχές των δραστηριοτήτων των μαθητών;

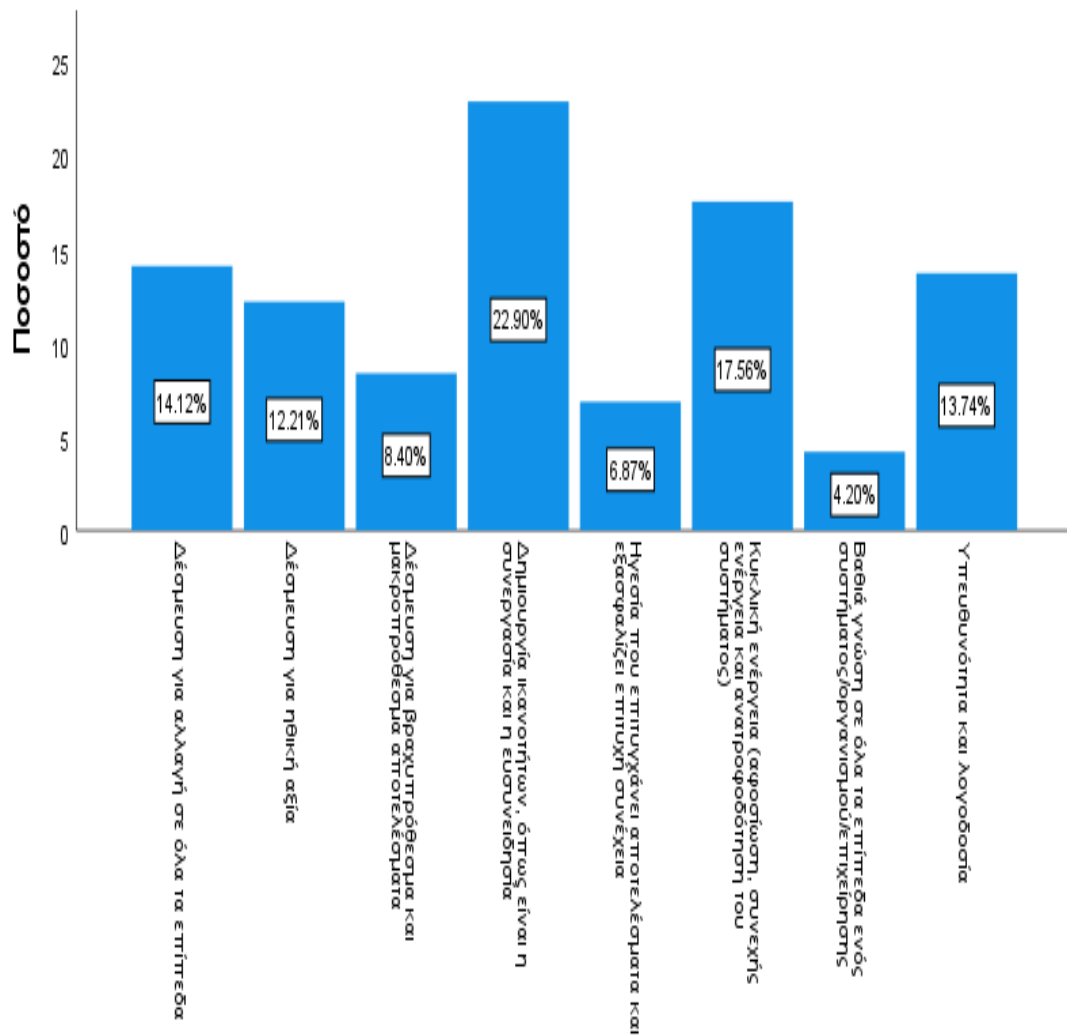
Στη συνέχεια και συγκεκριμένα στην ερώτηση 14 σχετικά με το αν οι συμμετέχοντες θεωρούν ότι το ελληνικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα στηρίζει την ενσωμάτωση της βιωσιμότητας στη διδασκαλία, στη μάθηση και σε άλλες πτυχές των δραστηριοτήτων των μαθητών, το 84.62% απάντησε αρνητικά, και το 15.38% θετικά.

Γράφημα 16: Θα σας ενδιέφερε να επιμορφωθείτε σχετικά με εκπαιδευτικά προγράμματα που καλλιεργούν στους μαθητές στάσεις που συμβάλλουν στη βιώσιμη ανάπτυξη;

Στο παραπάνω γράφημα (Γράφημα 15) παρατηρείται πως οι ερωτηθέντες έδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον στο να επιμορφωθούν σε νέα εκπαιδευτικά προγράμματα που θα συμβάλλουν στη βιώσιμη ανάπτυξη, καθώς το 84.62% αυτών απάντησε θετικά, ενώ το μικρό, αλλά ανησυχητικό, ποσοστό των 15.38% αρνητικά.

Γράφημα 17: Κατά την άποψη σας ποιο/ -α από τα οκτώ σημεία της βιωσιμότητας πιστεύετε ότι είναι πιο σημαντικό/ -ά; (δυνατότητα μέχρι δύο επιλογές)

Πίνακας 1: Κατά την άποψη σας ποιο/-α από τα οκτώ σημεία της βιωσιμότητας πιστεύετε ότι είναι πιο σημαντικό/-ά; (δυνατότητα μέχρι δύο επιλογές)

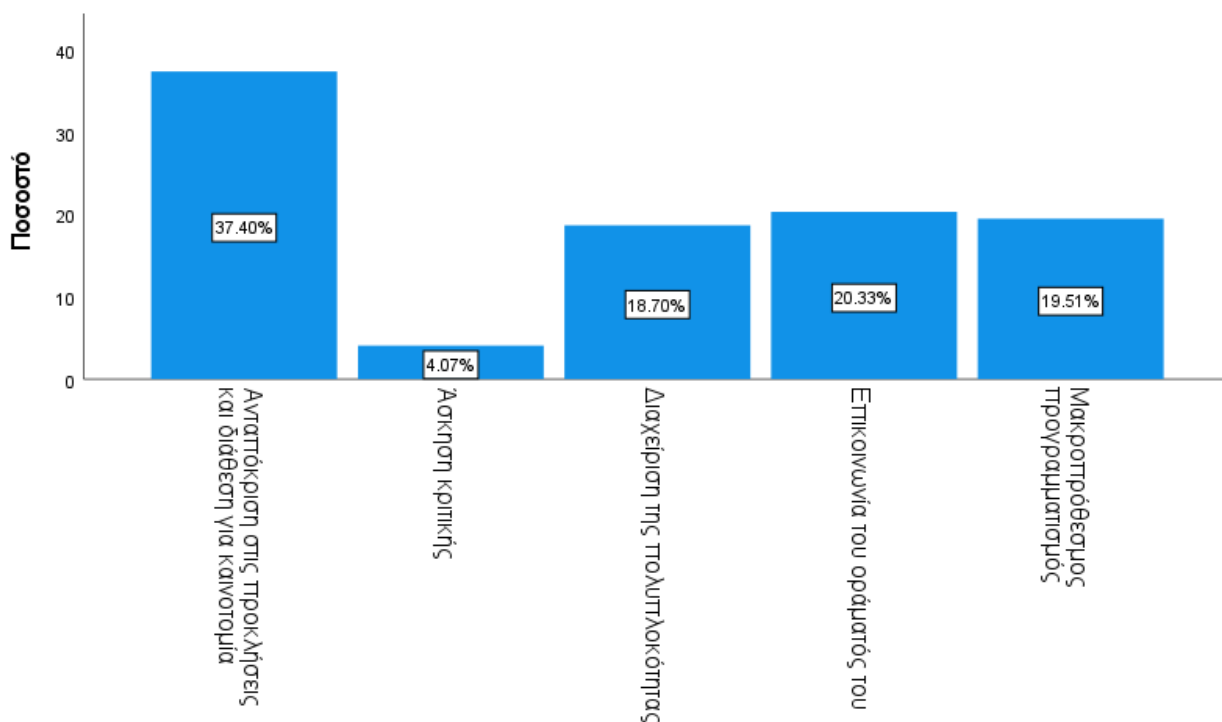
		Responses		Percent of Cases
		N	Percent	
Ποιο/-α από τα οκτώ σημεία της βιωσιμότητας πιστεύετε ότι είναι πιο σημαντικό/-ά; ^a	Δέσμευση για ηθική αξία	32	12.2%	22.4%
	Δέσμευση για αλλαγή σε όλα τα επίπεδα	37	14.1%	25.9%
	Δημιουργία ικανοτήτων, όπως είναι η συνεργασία και η ευσυνειδησία	60	22.9%	42.0%
	Υπευθυνότητα και λογοδοσία	36	13.7%	25.2%
	Βαθιά γνώση σε όλα τα επίπεδα ενός συστήματος/οργανισμού/επιχείρησης	11	4.2%	7.7%
	Δέσμευση για βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα αποτελέσματα	22	8.4%	15.4%
	Κυκλική ενέργεια (αφοσίωση, συνεχής ενέργεια και ανατροφοδότηση του συστήματος)	46	17.6%	32.2%
	Ηγεσία που επιτυγχάνει αποτελέσματα και εξασφαλίζει επιτυχή συνέχεια	18	6.9%	12.6%
	Total	262	100.0%	183.2%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Στο παραπάνω γράφημα (Γράφημα 16), αλλά και στον πίνακα 1, παρουσιάζονται τα ποσοστά που συγκέντρωσε η κάθε απάντηση στην ερώτηση σχετικά με το ποιο/-ά από τα οκτώ σημεία της βιωσιμότητας που έθεσε η ερευνήτρια θεωρούν οι συμμετέχοντες πιο σημαντικά. Ωστόσο, σημαντικό να σημειωθεί στο συγκεκριμένο σημείο είναι το γεγονός ότι οι συμμετέχοντες είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν ως δύο απαντήσεις. Το μεγαλύτερο ποσοστό, λοιπόν, και συγκεκριμένα το 22.90% απάντησε τη δημιουργία ικανοτήτων, όπως είναι η συνεργασία και η ευσυνειδησία, που αντιστοιχεί στο 42% των ερωτηθέντων. Στη συνέχεια, η κυκλική ενέργεια συγκέντρωσε ποσοστό 17.56% (32.2% των ερωτηθέντων), η δέσμευση για αλλαγή σε όλα τα επίπεδα 14.12% (25.9% των ερωτηθέντων), η υπευθυνότητα και λογοδοσία 13.74% (25.2% των ερωτηθέντων), η δέσμευση για ηθική αξία 12.21% (22.4% των

ερωτηθέντων), η δέσμευση για βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα αποτελέσματα 8.4% (15.4% των ερωτηθέντων), η ηγεσία που επιτυγχάνει αποτελέσματα και εξασφαλίζει επιτυχή συνέχεια 6.87% (12.6% των ερωτηθέντων), και, τέλος, η βαθιά γνώση σε όλα τα επίπεδα ενός συστήματος οργανισμού / επιχείρησης συγκέντρωσε ποσοστό 4.2% (7.7% των ερωτηθέντων).

Γράφημα 18: Ποια/-ες θεωρείτε κύρια/-ες δεξιότητα/-ες του βιώσιμου ηγέτη;
(δυνατότητα μέχρι δύο επιλογές)

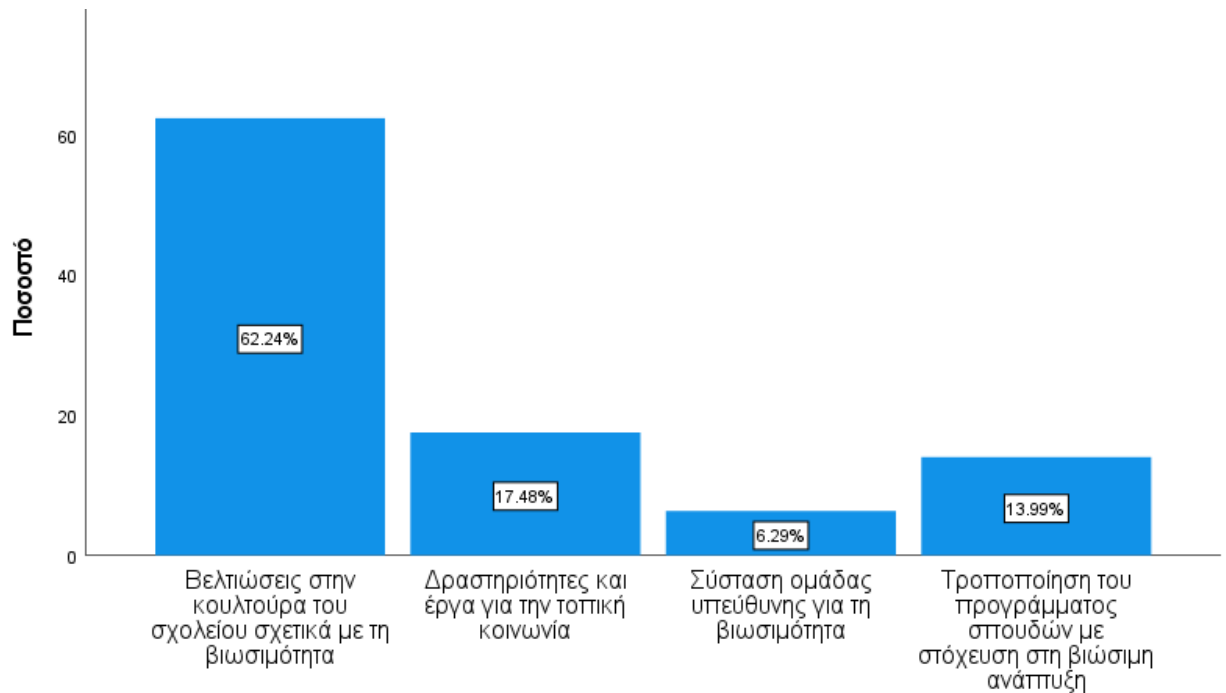
Πίνακας 2: Ποια/ -ες θεωρείτε κύρια/ -ες δεξιότητα/ -ες του βιώσιμου ηγέτη;
(δυνατότητα μέχρι δύο επιλογές)

		Responses		Percent of Cases
		N	Percent	
Ποια/-ες από τις παρακάτω θεωρείτε κύρια/-ες δεξιότητα/-ες του βιώσιμου ηγέτη: ^a	Άσκηση κριτικής	10	4.1%	10.9%
	Επικοινωνία του οράματός του	50	20.3%	54.3%
	Μακροπρόθεσμος προγραμματισμός	48	19.5%	52.2%
	Διαχείριση της πολυπλοκότητας	46	18.7%	50.0%
	Ανταπόκριση στις προκλήσεις και διάθεση για καινοτομία	92	37.4%	100.0%
Total		246	100.0%	267.4%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

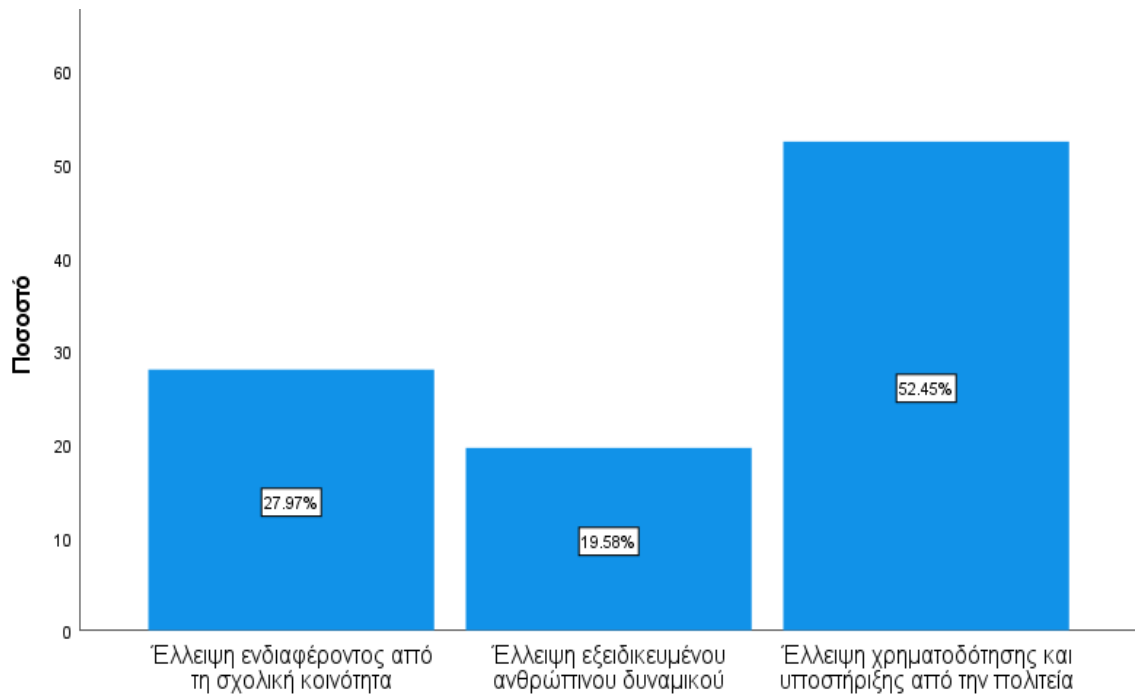
Στην ερώτηση σχετικά με το ποιες δεξιότητες του βιώσιμου ηγέτη θεωρούν κυριότερες οι συμμετέχοντες, οι οποίοι είχαν τη δυνατότητα και σε αυτή την περίπτωση να επιλέξουν έως δύο απαντήσεις, το μεγαλύτερο ποσοστό, δηλαδή το 37.4%, απάντησε «ανταπόκριση στις προκλήσεις και διάθεση για καινοτομία», που αντιστοιχεί στο σύνολο των ερωτηθέντων. Στη συνέχεια, «η επικοινωνία του οράματός του» συγκέντρωσε ποσοστό 20.3% (54.3% των ερωτηθέντων), «ο μακροπρόθεσμος προγραμματισμός» 19.5% (52.2% των ερωτηθέντων), «η διαχείριση της πολυπλοκότητας» 18.7% (50% των ερωτηθέντων) και, τέλος, «η άσκηση κριτικής» 4.1% (10.9% των ερωτηθέντων).

Γράφημα 19: Ποια από τις παρακάτω ενέργειες, κατά τη γνώμη σας, πρέπει να εφαρμόσει μια σχολική μονάδα ως αποτέλεσμα καλής βιώσιμης ηγεσίας;

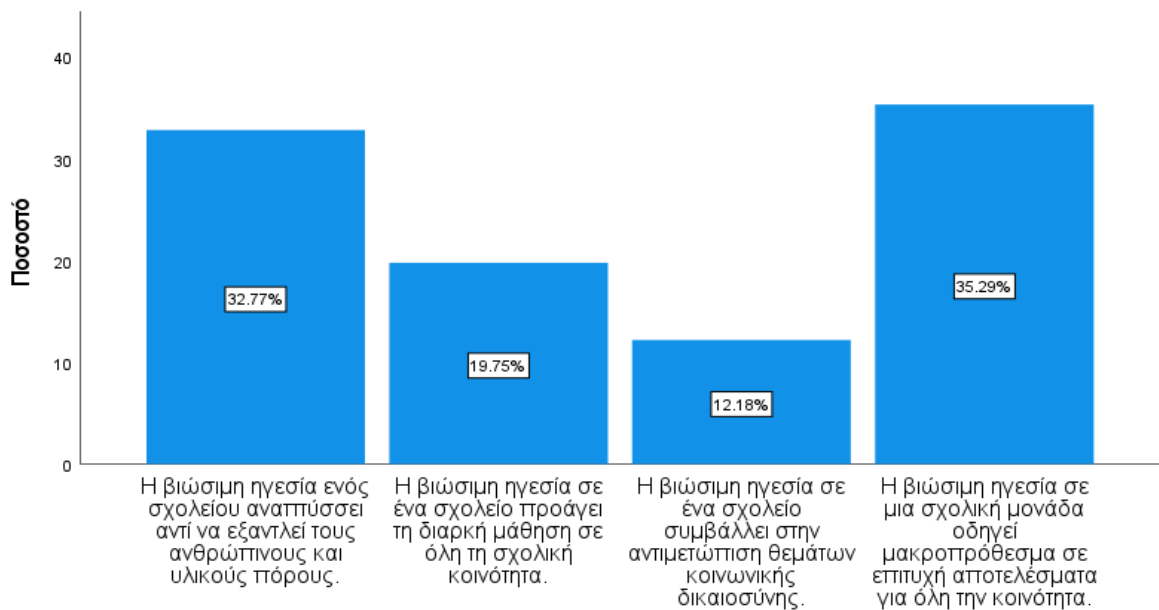
Το παραπάνω γράφημα (Γράφημα 18) παρουσιάζει τα αποτελέσματα στην ερώτηση σχετικά με ποιες ενέργειες πρέπει να εφαρμόσει μια σχολική μονάδα ως αποτέλεσμα καλής βιώσιμης ηγεσίας. Το μεγαλύτερο ποσοστό, λοιπόν, και ειδικότερα το 62.24%, συγκέντρωσε η απάντηση «βελτιώσεις στην κουλτούρα του σχολείου σχετικά με την βιωσιμότητα», ενώ το αμέσως μεγαλύτερο ποσοστό, το 17.48% συγκέντρωσε η απάντηση «οι δραστηριότητες και τα έργα για την τοπική κοινωνία». Τέλος, οι επιλογές «σύσταση ομάδας υπεύθυνης για τη βιωσιμότητα» και «τροποποίηση του προγράμματος σπουδών με στόχευση στη βιώσιμη ανάπτυξη» συγκέντρωσαν το ποσοστό των 6.29% και 13.9% αντίστοιχα.

Γράφημα 20: Ποιο στοιχείο, κυρίως, πιστεύετε ότι εμποδίζει τις προσπάθειες της σχολικής ηγεσίας για την επίτευξη της βιωσιμότητας;

Στο ερώτημα ποιο στοιχείο, κυρίως, εμποδίζει τις προσπάθειες της σχολικής ηγεσίας για την επίτευξη της βιωσιμότητας, το 52.45% του δείγματος επέλεξε ως απάντηση την «έλλειψη χρηματοδότησης και υποστήριξης από την πολιτεία», το 27.97% την «έλλειψη ενδιαφέροντος από τη σχολική κοινότητα» και, τέλος, το 19.58% την «έλλειψη εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού».

Γράφημα 21: Ποια χαρακτηριστικά της βιώσιμης ηγεσίας σε μια σχολική μονάδα θεωρείτε πιο σημαντικά; (δυνατότητα μέχρι δύο επιλογές)

Πίνακας 3: Ποια χαρακτηριστικά της βιώσιμης ηγεσίας σε μια σχολική μονάδα θεωρείτε πιο σημαντικά; (δυνατότητα μέχρι δύο επιλογές)

		Responses		Percent of Cases
		N	Percent	
Επιλέξτε ποια χαρακτηριστικά της βιώσιμης ηγεσίας σε μια σχολική μονάδα θεωρείτε πιο σημαντικά. ^a	Η βιώσιμη ηγεσία σε μια σχολική μονάδα οδηγεί μακροπρόθεσμα σε επιτυχή αποτελέσματα για όλη την κοινότητα.	84	35.4%	59.2%
	Η βιώσιμη ηγεσία σε ένα σχολείο προάγει τη διαρκή μάθηση σε όλη τη σχολική κοινότητα.	47	19.8%	33.1%
	Η βιώσιμη ηγεσία ενός σχολείου αναπτύσσει αντί να εξαντλεί τους ανθρώπινους και υλικούς πόρους.	78	32.9%	54.9%
	Η βιώσιμη ηγεσία σε ένα σχολείο συμβάλλει στην αντιμετώπιση θεμάτων κοινωνικής δικαιοσύνης.	28	11.8%	19.7%
Total		237	100.0%	166.9%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Ολοκληρώνοντας τη στατιστική ανάλυση των απαντήσεων που συλλέχθηκαν για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας, παρατηρείται ότι τόσο στο γράφημα 20 όσο και στον Πίνακα 3 παρουσιάζονται τα ποσοστά που συγκέντρωσε η κάθε απάντηση, όταν ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να επιλέξουν ποια από τα χαρακτηριστικά της βιώσιμης ηγεσίας θεωρούν πιο σημαντικά σε ένα σχολείο (δυνατότητα επιλογής μέχρι δύο απαντήσεις). Το μεγαλύτερο ποσοστό, λοιπόν, το 35.4% απάντησε «η βιώσιμη ηγεσία σε μια σχολική μονάδα οδηγεί μακροπρόθεσμα σε επιτυχή αποτελέσματα για όλη την κοινότητα», ποσοστό που πρέπει να επισημανθεί πως αντιστοιχεί στο 59,2% των ερωτηθέντων. Στη συνέχεια, η απάντηση «η βιώσιμη ηγεσία ενός σχολείου αναπτύσσει αντί να εξαντλεί τους ανθρώπινους και υλικούς πόρους» συγκέντρωσε το ποσοστό των 32.9% (54.9% των ερωτηθέντων), «η βιώσιμη ηγεσία σε ένα σχολείο προάγει τη διαρκή μάθηση σε όλη τη σχολική κοινότητα» το 19.8% (33,1% των ερωτηθέντων) και, τέλος, «η βιώσιμη ηγεσία σε ένα σχολείο συμβάλλει στην αντιμετώπιση θεμάτων κοινωνικής δικαιοσύνης» συγκέντρωσε το ποσοστό των 11.8% (19,7% των ερωτηθέντων).

Πίνακας 4: Συσχέτιση Πίνακα 3 με την μεταβλητή του επιπέδου σπουδών

		Κάτοχος βασικού πτυχίου	Κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου	Κάτοχος διδακτορικού τίτλου	Total	
Επιλέξτε ποια χαρακτηριστικά της βιώσιμης ηγεσίας σε μια σχολική μονάδα θεωρείτε πιο σημαντικά. ^a	Η βιώσιμη ηγεσία σε μια σχολική μονάδα οδηγεί μακροπρόθεσμα σε επιτυχή αποτελέσματα για όλη την κοινότητα.	Count	31	50	3	84
		% within Βιώσιμη Ηγεσία	36.9%	59.5%	3.6%	
		% within Επίπεδο Σπουδών	59.6%	61.7%	33.3%	
		% of Total	21.8%	35.2%	2.1%	59.2%
	Η βιώσιμη ηγεσία σε ένα σχολείο προάγει τη διαρκή μάθηση σε όλη τη σχολική κοινότητα.	Count	13	28	6	47
		% within Βιώσιμη Ηγεσία	27.7%	59.6%	12.8%	
		% within Επίπεδο Σπουδών	25.0%	34.6%	66.7%	
		% of Total	9.2%	19.7%	4.2%	33.1%
	Η βιώσιμη ηγεσία ενός σχολείου αναπτύσσει αντί να εξαντλεί τους ανθρώπινους και υλικούς πόρους.	Count	34	40	5	79
		% within Βιώσιμη Ηγεσία	43.0%	50.6%	6.3%	
		% within Επίπεδο Σπουδών	65.4%	49.4%	55.6%	
		% of Total	23.9%	28.2%	3.5%	55.6%
Η βιώσιμη ηγεσία σε ένα σχολείο συμβάλλει στην αντιμετώπιση θεμάτων κοινωνικής δικαιοσύνης.	Count	10	16	2	28	
	% within Βιώσιμη Ηγεσία	35.7%	57.1%	7.1%		
	% within Επίπεδο Σπουδών	19.2%	19.8%	22.2%		
	% of Total	7.0%	11.3%	1.4%	19.7%	
Total	Count	52	81	9	142	
	% of Total	36.6%	57.0%	6.3%	100.0%	

Percentages and totals are based on respondents.

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Σε αυτό το σημείο προκειμένου να είναι δυνατό να συσχετιστούν οι μεταβλητές της ηλικίας, των ετών προϋπηρεσίας και του επιπέδου σπουδών με την τελευταία ερώτηση του ερωτηματολογίου που αναλύθηκε παραπάνω χρησιμοποιήθηκε η *Cross-tabulation of Multiple Response Findings* ανάλυση του εργαλείου SPSS. Μια ανάλυση, η οποία, συσχετίζει την κάθε μια από τις παραπάνω μεταβλητές με τις απαντήσεις της ερώτησης.

Με βάση, λοιπόν, τον Πίνακα 4, παρατηρείται πως την επιλογή «*η βιώσιμη ηγεσία σε μια σχολική μονάδα οδηγεί μακροπρόθεσμα σε επιτυχή αποτελέσματα για όλη την κοινότητα*» την επέλεξαν σε ποσοστό 36.9% κάτοχοι βασικού πτυχίου, 59.5% κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου και σε ποσοστό 3.6% κάτοχοι διδακτορικού τίτλου, ενώ την επιλογή «*η βιώσιμη ηγεσία σε ένα σχολείο προάγει τη διαρκή μάθηση σε όλη τη σχολική κοινότητα*» επιλέχθηκε σε ποσοστό 27.7% από κατόχους βασικού πτυχίου, 59.6% κατόχους μεταπτυχιακού τίτλου και σε ποσοστό 12.8% από κατόχους διδακτορικού τίτλου.

Έπειτα, την επιλογή «*η βιώσιμη ηγεσία ενός σχολείου αναπτύσσει αντί να εξαντλεί τους ανθρώπινους και υλικούς πόρους*» επέλεξαν σε ποσοστό 43% κάτοχοι βασικού πτυχίου, 50.6% κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου και σε ποσοστό 6.3% κάτοχοι διδακτορικού τίτλου, ενώ την τελευταία επιλογή «*η βιώσιμη ηγεσία σε ένα σχολείο συμβάλλει στην αντιμετώπιση θεμάτων κοινωνικής δικαιοσύνης*» προτιμήθηκε σε ποσοστό 35.7% από κατόχους βασικού πτυχίου, 57.1% κατόχους μεταπτυχιακού τίτλου και σε ποσοστό 7.1% από κατόχους διδακτορικού τίτλου.

Πίνακας 5: Συσχέτιση Πίνακα 3 με την μεταβλητή των ετών προϋπηρεσίας

		Προϋπηρεσία				Total	
		Από 1 έως 10 χρόνια	Από 11 έως 20 χρόνια	Από 21 έως 30 χρόνια	Περισσότερα από 30 χρόνια		
Επιλέξετε ποια χαρακτηριστικά της βιώσιμης ηγεσίας σε μια σχολική μονάδα θεωρείτε πιο σημαντικά. ^a	Η βιώσιμη ηγεσία σε μια σχολική μονάδα οδηγεί μακροπρόθεσμα σε επιτυχή αποτελέσματα για όλη την κοινότητα.	Count	27	22	29	6	84
		% within Βιώσιμη Ηγεσία	32.1%	26.2%	34.5%	7.1%	
		% within Προϋπηρεσία	58.7%	61.1%	55.8%	75.0%	
		% of Total	19.0%	15.5%	20.4%	4.2%	59.2%
	Η βιώσιμη ηγεσία σε ένα σχολείο προάγει τη διαρκή μάθηση σε όλη τη σχολική κοινότητα.	Count	19	11	16	1	47
		% within Βιώσιμη Ηγεσία	40.4%	23.4%	34.0%	2.1%	
		% within Προϋπηρεσία	41.3%	30.6%	30.8%	12.5%	
		% of Total	13.4%	7.7%	11.3%	0.7%	33.1%
	Η βιώσιμη ηγεσία ενός σχολείου αναπτύσσει αντί να εξαντλεί τους ανθρώπινους και υλικούς πόρους.	Count	20	23	29	7	79
		% within Βιώσιμη Ηγεσία	25.3%	29.1%	36.7%	8.9%	
		% within Προϋπηρεσία	43.5%	63.9%	55.8%	87.5%	
		% of Total	14.1%	16.2%	20.4%	4.9%	55.6%
Η βιώσιμη ηγεσία σε ένα σχολείο συμβάλλει στην αντιμετώπιση θεμάτων κοινωνικής δικαιοσύνης.	Count	7	8	13	0	28	
	% within Βιώσιμη Ηγεσία	25.0%	28.6%	46.4%	0.0%		
	% within Προϋπηρεσία	15.2%	22.2%	25.0%	0.0%		
	% of Total	4.9%	5.6%	9.2%	0.0%	19.7%	
Total	Count	46	36	52	8	142	
	% of Total	32.4%	25.4%	36.6%	5.6%	100.0%	

Percentages and totals are based on respondents.

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Συνεχίζοντας με τη μεταβλητή των ετών προϋπηρεσίας των συμμετεχόντων στον παραπάνω Πίνακα 5, παρατηρείται πως η επιλογή «η βιώσιμη ηγεσία σε μια σχολική μονάδα οδηγεί μακροπρόθεσμα σε επιτυχή αποτελέσματα για όλη την κοινότητα» επιλέχθηκε σε ποσοστό 32.1% από εκπαιδευτικούς με προϋπηρεσία από 1 έως 10 χρόνια, 26.2% με προϋπηρεσία από 11 έως 20 χρόνια, 34.5% με προϋπηρεσία από 21 έως 30 χρόνια και σε ποσοστό 7.1% από εκπαιδευτικούς με περισσότερα από 30 χρόνια προϋπηρεσία.

Έπειτα, την απάντηση «η βιώσιμη ηγεσία σε ένα σχολείο προάγει τη διαρκή μάθηση σε όλη τη σχολική κοινότητα» προτίμησαν σε ποσοστό 40.4% εκπαιδευτικοί με προϋπηρεσία από 1 έως 10 χρόνια, 23.4% με προϋπηρεσία από 11 έως 20 χρόνια, ποσοστό 34% με προϋπηρεσία από 21 έως 30 χρόνια και σε ποσοστό 2.1% εκπαιδευτικοί με περισσότερα από 30 χρόνια προϋπηρεσία. Την επιλογή «η βιώσιμη ηγεσία ενός σχολείου αναπτύσσει αντί να εξαντλεί τους ανθρώπινους και υλικούς πόρους» την επέλεξαν σε ποσοστό 25.3% εκπαιδευτικοί με προϋπηρεσία από 1 έως 10 χρόνια, 29.1% με προϋπηρεσία από 11 έως 20 χρόνια, ποσοστό 36.7% με προϋπηρεσία από 21 έως 30 χρόνια και σε ποσοστό 8,9% εκπαιδευτικοί με περισσότερα από 30

χρόνια προϋπηρεσία. Τέλος, η απάντηση «η βιώσιμη ηγεσία σε ένα σχολείο συμβάλλει στην αντιμετώπιση θεμάτων κοινωνικής δικαιοσύνης» επιλέχθηκε σε ποσοστό 25% από εκπαιδευτικούς με προϋπηρεσία από 1 έως 10 χρόνια, 28.6% με προϋπηρεσία από 11 έως 20 χρόνια και σε ποσοστό 46.4% με προϋπηρεσία από 21 έως 30 χρόνια.

Πίνακας 6: Συσχέτιση Πίνακα 3 με την μεταβλητή της ηλικίας

			Ηλικία					Total
			22-30	31-40	41-50	51-60	> 60	
Επιλέξτε ποια χαρακτηριστικά της βιώσιμης ηγεσίας σε μια σχολική μονάδα θεωρείτε πιο σημαντικά. ^a	Η βιώσιμη ηγεσία σε μια σχολική μονάδα οδηγεί μακροπρόθεσμα σε επιτυχή αποτελέσματα για όλη την κοινότητα.	Count	5	14	26	37	2	84
		% within Βιώσιμη Ηγεσία	6.0%	16.7%	31.0%	44.0%	2.4%	
		% within Ηλικία	71.4%	53.8%	63.4%	56.9%	66.7%	
		% of Total	3.5%	9.9%	18.3%	26.1%	1.4%	59.2%
	Η βιώσιμη ηγεσία σε ένα σχολείο προάγει τη διαρκή μάθηση σε όλη τη σχολική κοινότητα.	Count	2	10	17	17	1	47
		% within Βιώσιμη Ηγεσία	4.3%	21.3%	36.2%	36.2%	2.1%	
		% within Ηλικία	28.6%	38.5%	41.5%	26.2%	33.3%	
		% of Total	1.4%	7.0%	12.0%	12.0%	0.7%	33.1%
	Η βιώσιμη ηγεσία ενός σχολείου αναπτύσσει αντί να εξαντλεί τους ανθρώπινους και υλικούς πόρους.	Count	2	13	23	38	3	79
		% within Βιώσιμη Ηγεσία	2.5%	16.5%	29.1%	48.1%	3.8%	
		% within Ηλικία	28.6%	50.0%	56.1%	58.5%	100.0%	
		% of Total	1.4%	9.2%	16.2%	26.8%	2.1%	55.6%
Η βιώσιμη ηγεσία σε ένα σχολείο συμβάλλει στην αντιμετώπιση θεμάτων κοινωνικής δικαιοσύνης.	Count	2	6	7	13	0	28	
	% within Βιώσιμη Ηγεσία	7.1%	21.4%	25.0%	46.4%	0.0%		
	% within Ηλικία	28.6%	23.1%	17.1%	20.0%	0.0%		
	% of Total	1.4%	4.2%	4.9%	9.2%	0.0%	19.7%	
Total	Count	7	26	41	65	3	142	
	% of Total	4.9%	18.3%	28.9%	45.8%	2.1%	100.0%	

Percentages and totals are based on respondents.

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Ολοκληρώνοντας τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων παρατηρείται από τον Πίνακα 6 πως η επιλογή «η βιώσιμη ηγεσία σε μια σχολική μονάδα οδηγεί μακροπρόθεσμα σε επιτυχή αποτελέσματα για όλη την κοινότητα» επιλέχθηκε σε ποσοστό 6% από εκπαιδευτικούς ηλικίας 22-30, 16.7% ηλικίας 31-40, 31% ηλικίας 41-50, 44% ηλικίας 51-60 και σε ποσοστό 2.4% από εκπαιδευτικούς ηλικίας άνω των 60 ετών. Συνεχίζοντας, την επιλογή «η βιώσιμη ηγεσία σε ένα σχολείο προάγει τη διαρκή μάθηση σε όλη τη σχολική κοινότητα» προτίμησε το ποσοστό των 4.3% εκπαιδευτικών ηλικίας 22-30, 21.3% ηλικίας 31-40, 36.2% ηλικίας 41-50, 36.2% ηλικίας 51-60 και σε ποσοστό 2.1% εκπαιδευτικοί ηλικίας άνω των 60 ετών. Την επιλογή «η βιώσιμη ηγεσία ενός σχολείου αναπτύσσει αντί να εξαντλεί τους ανθρώπινους και υλικούς πόρους» την επέλεξαν σε ποσοστό 2.5% εκπαιδευτικοί ηλικίας 22-30, 16.5% εκπαιδευτικοί ηλικίας

31-40, σε ποσοστό 29.1% εκπαιδευτικοί ηλικίας 41-50, σε ποσοστό 48.1% εκπαιδευτικοί ηλικίας 51-60 και σε ποσοστό 3.8% εκπαιδευτικοί ηλικίας άνω των 60 ετών. Τέλος, την επιλογή «η βιώσιμη ηγεσία σε ένα σχολείο συμβάλλει στην αντιμετώπιση θεμάτων κοινωνικής δικαιοσύνης» την επέλεξαν σε ποσοστό 7,1% εκπαιδευτικοί ηλικίας 22-30, 21.4% εκπαιδευτικοί ηλικίας 31-40, σε ποσοστό 25% εκπαιδευτικοί ηλικίας 41-50 και σε ποσοστό 46.4% εκπαιδευτικοί ηλικίας 51-60.

6.3 Συμπεράσματα συσχετίσεων - Προτάσεις

Η ανάλυση συσχέτισης που διεξήχθη μεταξύ του 20^{ου} ερωτήματος αναφορικά με το ποια χαρακτηριστικά της βιώσιμης ηγεσίας σε μια σχολική μονάδα θεωρούν οι συμμετέχοντες πιο σημαντικά και της μεταβλητής του επιπέδου σπουδών του δείγματος παρείχε πολύτιμες γνώσεις για τις αντιλήψεις των διαφορετικών κατόχων πτυχίου σχετικά με τον αντίκτυπο της βιώσιμης ηγεσίας σε ένα σχολείο. Τα ευρήματα τόνισαν διαφορετικά πρότυπα και παραλλαγές μεταξύ των συμμετεχόντων με βασικούς, μεταπτυχιακούς και διδακτορικούς τίτλους, ρίχνοντας φως στις προοπτικές τους σχετικά με την μακροπρόθεσμη επιτυχία, την προώθηση της δια βίου μάθησης, τη χρήση των πόρων και τη συμβολή σε ζητήματα κοινωνικής δικαιοσύνης σε ένα βιώσιμο σχολικό περιβάλλον.

Εξετάζοντας τον Πίνακα 4, λοιπόν, είναι προφανές ότι η πλειονότητα των ερωτηθέντων με διδακτορικό δίπλωμα έδειξαν μεγαλύτερη τάση προς την αναγνώριση των θετικών αποτελεσμάτων της βιώσιμης ηγεσίας. Συγκριτικά, οι ερωτηθέντες με βασικό τίτλο σπουδών εμφάνισαν σχετικά χαμηλότερα ποσοστά στην αναγνώριση των προαναφερθέντων πλεονεκτημάτων της βιώσιμης ηγεσίας. Ωστόσο, είναι ενθαρρυντικό να σημειωθεί ότι ένας σημαντικός αριθμός κατόχων βασικών τίτλων σπουδών εξακολουθεί να αναγνωρίζει τη θετική επίδραση της βιώσιμης ηγεσίας, με το 36,9% να τονίζει τις δυνατότητές της για μακροπρόθεσμη επιτυχία και το 27,7% να αναγνωρίζει τον ρόλο της στην προώθηση της δια βίου μάθησης.

Επιπλέον, η ανάλυση αποκάλυψε ενδιαφέρουσες παραλλαγές στις απαντήσεις που σχετίζονται με τη χρήση των πόρων και την αντιμετώπιση των θεμάτων της κοινωνικής δικαιοσύνης. Οι ερωτηθέντες με διδακτορικό έδειξαν μεγαλύτερη επίγνωση και αποδοχή της ικανότητας της βιώσιμης ηγεσίας να αναπτύσσει, αντί να εξαντλεί, ανθρώπινους και υλικούς πόρους, ενώ αντίθετα, οι ερωτηθέντες με μεταπτυχιακούς

τίτλους σπουδών εμφάνισαν χαμηλότερα ποσοστά σε όλες τις κατηγορίες, υποδηλώνοντας σχετικά χαμηλότερη αναγνώριση του αντίκτυπου της βιώσιμης ηγεσίας σε ένα σχολείο. Κατ' επέκταση, αυτά τα ευρήματα υπογραμμίζουν τη σημασία της ενίσχυσης της ευαισθητοποίησης και της κατανόησης των αρχών της βιώσιμης ηγεσίας μεταξύ των εκπαιδευτικών σε όλα τα επίπεδα σπουδών. Η ενίσχυση των προγραμμάτων επαγγελματικής ανάπτυξης και των ευκαιριών κατάρτισης για εκπαιδευτικούς με βασικούς και μεταπτυχιακούς τίτλους μπορεί να συμβάλει στην αυξημένη αναγνώριση και εκτίμηση των δυνατοτήτων της βιώσιμης ηγεσίας για μακροπρόθεσμη επιτυχία, προώθηση της δια βίου μάθησης, αποτελεσματική χρήση των πόρων και υπεράσπιση της κοινωνικής δικαιοσύνης στη σχολική κοινότητα.

Επομένως, αυτή η ανάλυση συσχέτισης υπογραμμίζει τη σημασία της βιώσιμης ηγεσίας στο πλαίσιο των σύγχρονων βιώσιμων σχολείων. Υιοθετώντας πρακτικές βιώσιμης ηγεσίας, τα σχολεία μπορούν να δημιουργήσουν ένα θετικό και μετασχηματιστικό εκπαιδευτικό περιβάλλον που προωθεί την ολιστική ανάπτυξη, εξοπλίζει τους μαθητές με βασικές δεξιότητες και τους προετοιμάζει να γίνουν ενεργοί πολίτες σε ένα βιώσιμο μέλλον.

Συνεχίζοντας και όσον αφορά την ανάλυση συσχέτισης που πραγματοποιήθηκε μεταξύ της μεταβλητής των ετών προϋπηρεσίας και των απαντήσεων των εκπαιδευτικών στο 2^ο ερώτημα, διαφαίνεται από τον Πίνακα 5 ότι αναδεικνύονται διακριτά πρότυπα και παραλλαγές στις προοπτικές των συμμετεχόντων σχετικά με τη μακροπρόθεσμη επιτυχία, την προώθηση της συνεχούς μάθησης, τη χρήση πόρων και τη συμβολή σε θέματα κοινωνικής δικαιοσύνης σε ένα βιώσιμο σχολικό περιβάλλον.

Αναλύοντας τα αποτελέσματα, είναι προφανές ότι οι εκπαιδευτικοί με διαφορετικά έτη προϋπηρεσίας επιδεικνύουν διαφορετικά επίπεδα συμφωνίας με τα θετικά αποτελέσματα της βιώσιμης ηγεσίας. Τα δεδομένα αποκαλύπτουν ότι οι εκπαιδευτικοί με εμπειρία 21 έως 30 έτη εμφάνισαν το υψηλότερο ποσοστό συμφωνίας στην αντίληψη της βιώσιμης ηγεσίας ως οδηγού σε μακροπρόθεσμα επιτυχημένα αποτελέσματα για ολόκληρη την κοινότητα. Αντίθετα, οι εκπαιδευτικοί με πάνω από 30 χρόνια εμπειρία είχαν το χαμηλότερο ποσοστό συμφωνίας σε αυτή την κατηγορία.

Όσον αφορά στην προώθηση της συνεχούς μάθησης, οι εκπαιδευτικοί με εμπειρία 1 έως 10 έτη κατείχαν το υψηλότερο ποσοστό συμφωνίας με τη δήλωση ότι η βιώσιμη ηγεσία σε ένα σχολείο προωθεί τη συνεχή μάθηση σε όλη τη σχολική κοινότητα. Από την άλλη πλευρά, οι εκπαιδευτικοί με πάνω από 30 χρόνια εμπειρία είχαν και πάλι το χαμηλότερο ποσοστό συμφωνίας σε αυτή την κατηγορία. Αυτά τα

ευρήματα, λοιπόν, υποδηλώνουν ότι τα χρόνια προϋπηρεσίας των εκπαιδευτικών μπορεί να επηρεάσουν τις αντιλήψεις τους για τη βιώσιμη ηγεσία σε διάφορες πτυχές. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι εκπαιδευτικοί με μεγαλύτερη εμπειρία τείνουν να εμφανίζουν χαμηλότερα ποσοστά συμφωνίας σε ορισμένες κατηγορίες, τα οποία θα μπορούσαν να αποδοθούν σε παράγοντες, όπως η αντίσταση στην αλλαγή ή οι διαφορετικές επαγγελματικές προοπτικές. Αντίθετα, οι εκπαιδευτικοί με λιγότερα χρόνια υπηρεσίας επιδεικνύουν υψηλότερα ποσοστά συμφωνίας, υποδηλώνοντας το άνοιγμα τους σε καινοτόμες πρακτικές και σύγχρονες εκπαιδευτικές προσεγγίσεις.

Συμπερασματικά, η ανάλυση συσχέτισης μεταξύ των ετών προϋπηρεσίας και των αντιλήψεων των εκπαιδευτικών για τη βιώσιμη ηγεσία υπογραμμίζει την ανάγκη για προσαρμοσμένες προσεγγίσεις για την προώθηση αρχών βιώσιμης ηγεσίας μεταξύ των εκπαιδευτικών σε διαφορετικά στάδια της σταδιοδρομίας τους. Λαμβάνοντας υπόψη τις μοναδικές προοπτικές και τις εμπειρίες των εκπαιδευτικών, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα μπορούν να σχεδιάσουν στοχευμένα προγράμματα επαγγελματικής ανάπτυξης, για να ενισχύσουν την κατανόηση και την εκτίμηση των αρχών της βιώσιμης ηγεσίας σε όλη τη σταδιοδρομία ενός εκπαιδευτικού. Τέτοιες πρωτοβουλίες μπορούν να συμβάλουν στη δημιουργία ενός περιεκτικού, προοδευτικού και βιώσιμου εκπαιδευτικού περιβάλλοντος που ανταποκρίνεται στις διαφορετικές ανάγκες τόσο των μαθητών όσο και της ευρύτερης κοινότητας.

Κλείνοντας και λαμβάνοντας υπόψη τη μεταβλητή της ηλικίας όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 6, τα ευρήματα υπογραμμίζουν ότι οι εκπαιδευτικοί διαφορετικών ηλικιακών ομάδων επιδεικνύουν διαφορετικά επίπεδα συμφωνίας με τα θετικά αποτελέσματα της βιώσιμης ηγεσίας. Συγκεκριμένα, οι εκπαιδευτικοί που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 51-60 ετών παρουσιάζουν το υψηλότερο ποσοστό συμφωνίας στην αντίληψη της βιώσιμης ηγεσίας ως οδηγού σε μακροπρόθεσμα επιτυχημένα αποτελέσματα για ολόκληρη την κοινότητα. Αντίθετα, οι εκπαιδευτικοί ηλικίας 22-30 ετών και οι άνω των 60 ετών έχουν τα χαμηλότερα ποσοστά συμφωνίας σε αυτή την κατηγορία. Όσον αφορά στην προώθηση της δια βίου μάθησης, οι εκπαιδευτικοί στις ηλικιακές ομάδες 51-60 και 41-50 επιδεικνύουν τα υψηλότερα ποσοστά συμφωνίας με τη δήλωση ότι η βιώσιμη ηγεσία σε ένα σχολείο προωθεί τη δια βίου μάθηση σε όλη τη σχολική κοινότητα. Οι εκπαιδευτικοί ηλικίας 22-30 και άνω των 60 ετών εμφανίζουν τα χαμηλότερα ποσοστά συμφωνίας και σε αυτή την κατηγορία.

Αυτά τα ευρήματα, λοιπόν, υποδηλώνουν ότι η ηλικία των εκπαιδευτικών μπορεί να επηρεάσει τις αντιλήψεις τους για τη βιώσιμη ηγεσία σε διάφορες πτυχές. Οι ανήκοντες στην ηλικιακή ομάδα 51-60 επιδεικνύουν γενικά υψηλότερα επίπεδα συμφωνίας με τις αρχές της βιώσιμης ηγεσίας σε όλες τις κατηγορίες, πιθανώς λόγω της εκτεταμένης εμπειρίας και της έκθεσής τους σε εκπαιδευτικές πρακτικές. Αντίθετα, οι εκπαιδευτικοί της νεότερης ηλικιακής ομάδας (22-30) και εκείνοι της μεγαλύτερης ηλικιακής ομάδας (άνω των 60) εμφανίζουν χαμηλότερα επίπεδα συμφωνίας σε ορισμένες κατηγορίες, τα οποία θα μπορούσαν να αποδοθούν σε διαφορές στις επαγγελματικές εμπειρίες, στις προοπτικές των γενεών ή στην έκθεση σε βιώσιμες έννοιες της εκπαίδευσης. Συμπερασματικά, η ανάλυση συσχέτισης μεταξύ της ηλικίας και των αντιλήψεων των εκπαιδευτικών για τη βιώσιμη ηγεσία τονίζει την ανάγκη να λαμβάνονται υπόψη παράγοντες που σχετίζονται με την ηλικία κατά την εφαρμογή πρωτοβουλιών βιώσιμης ηγεσίας στα σχολεία. Μια ολοκληρωμένη προσέγγιση που αναγνωρίζει τις διαφορετικές προοπτικές και εμπειρίες των εκπαιδευτικών σε διαφορετικές ηλικιακές ομάδες μπορεί να συμβάλει στην ενίσχυση ενός σχολικού περιβάλλοντος συνεργασίας και δίχως αποκλεισμούς.

6.4 Σύνοψη

Συμπερασματικά, τα ευρήματα της εν λόγω έρευνας υπογραμμίζουν τη σημασία της βιώσιμης ηγεσίας στα σύγχρονα αειφόρα σχολεία. Οι γνώσεις που προέκυψαν από την ανάλυση δεδομένων παρέχουν πολύτιμη καθοδήγηση για την ανάπτυξη στοχευμένων στρατηγικών που ενισχύουν τις αρχές της βιώσιμης ηγεσίας μεταξύ των εκπαιδευτικών ανεξάρτητα από το μορφωτικό τους επίπεδο, τα έτη προϋπηρεσίας ή την ηλικία τους. Υιοθετώντας πρακτικές βιώσιμης ηγεσίας, τα σχολεία μπορούν να καλλιεργήσουν ένα περιβάλλον που προωθεί τη μακροπρόθεσμη επιτυχία, τη δια βίου μάθηση, την αποτελεσματική χρήση των πόρων και την κοινωνική δικαιοσύνη, συμβάλλοντας σε ένα πιο βιώσιμο μέλλον για ολόκληρη τη σχολική κοινότητα.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ξεκινώντας, αξίζει να αναφερθεί ότι στόχος αυτής της ενότητας είναι η συζήτηση, μέσω μιας κριτικής οπτικής, των απαντήσεων των συμμετεχόντων σχετικά με τη βιώσιμη ανάπτυξη και ηγεσία. Εξετάζοντας, λοιπόν, αρχικά το ζήτημα της υιοθέτησης των αρχών της βιωσιμότητας από το κοινωνικό σύνολο στην καθημερινή ζωή, τα ευρήματα αποκάλυψαν ότι η πλειονότητα των συμμετεχόντων ανέφερε ένα μέτριο ή περιορισμένο επίπεδο υιοθεσίας, εύρημα που επιβεβαιώνεται και από τη μελέτη των Skanavis & Kostakis (2016), οι οποίοι αναφέρουν ότι ακόμα και αν η αειφορία αποτελεί ένα βασικό ζήτημα για την εκάστοτε ανθρώπινη οντότητα, εξακολουθεί να υπάρχει σημαντική έλλειψη κατανόησης μεταξύ του γενικού πληθυσμού σχετικά με τα θέματα αειφορίας και τις επιπτώσεις τους στο περιβάλλον και την κοινωνία.

Ως εκ τούτου, μια πιθανή εξήγηση για τις αρνητικές αυτές απαντήσεις θα μπορούσε να αποδοθεί στην έλλειψη ευαισθητοποίησης και κατανόησης των αρχών της βιωσιμότητας μεταξύ του γενικού πληθυσμού. Παρά την αυξημένη προσοχή που αποδίδεται στη βιώσιμη ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια, φαίνεται ότι εξακολουθεί να υπάρχει ένα σημαντικό κενό γνώσης που πρέπει να αντιμετωπιστεί. Πολλοί άνθρωποι είναι συνηθισμένοι σε συμβατικούς τρόπους ζωής και καταναλωτικά πρότυπα που δίνουν προτεραιότητα στην άνεση και την άμεση ικανοποίηση, έναντι της μακροπρόθεσμης βιωσιμότητας. Η υπέρβαση, λοιπόν, αυτών των ριζωμένων συνηθειών και η ενθάρρυνση της αλλαγής της συμπεριφοράς απαιτούν αποτελεσματική ηγεσία και μοντελοποίηση.

Ακόμη, τα ευρήματα υπογραμμίζουν την ανάγκη για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή ολοκληρωμένων πολιτικών που διευκολύνουν τις βιώσιμες πρακτικές στην καθημερινή ζωή, καθώς δεν είναι αποκλειστικά ευθύνη των ατόμων να υιοθετήσουν βιώσιμες συμπεριφορές αλλά και ευθύνη των κυβερνήσεων, των οργανισμών και των θεσμών να δημιουργήσουν ένα ευνοϊκό περιβάλλον. Επιπροσθέτως, η περιορισμένη υιοθέτηση των αρχών της βιωσιμότητας στην καθημερινή ζωή υπογραμμίζει τη σημασία της συνεργασίας και της συλλογικής δράσης, αφού η αειφόρος ανάπτυξη απαιτεί μια ολιστική προσέγγιση που υπερβαίνει τις ατομικές προσπάθειες. Συμπερασματικά, η ανάλυση των απαντήσεων των συμμετεχόντων σχετικά με την υιοθέτηση των αρχών της βιωσιμότητας στην καθημερινή ζωή αποκαλύπτει μια μικτή

εικόνα, με τους περισσότερους να υποδεικνύουν ένα μέτριο ή περιορισμένο επίπεδο υιοθέτησης.

Συνεχίζοντας και όσον αφορά στην αντίληψη των συμμετεχόντων για τη στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με την αειφόρο ανάπτυξη, ιδίως σε σχέση με τη διασύνδεση μεταξύ της οικονομικής ανάπτυξης, της κοινωνικής συνοχής και της προστασίας του περιβάλλοντος, παρατηρείται ότι τα ευρήματα ανέδειξαν ότι ένας σημαντικός αριθμός ερωτηθέντων αναγνώρισε τη στενή σχέση μεταξύ αυτών των τριών στοιχείων, όπως αναγνωρίζεται και από τη στρατηγική της ΕΕ. Ωστόσο, ένα μικρό ποσοστό συμμετεχόντων ανέφερε συγκεκριμένα την ψυχική ισορροπία ως αναπόσπαστο συστατικό της βιώσιμης ανάπτυξης.

Ενώ, λοιπόν, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων αναγνώρισε τη σχέση μεταξύ της οικονομικής ανάπτυξης, της κοινωνικής συνοχής και της προστασίας του περιβάλλοντος, η αναφορά της ψυχικής ισορροπίας κρίνεται ως αξιοσημείωτη, διότι η ψυχική ισορροπία αναφέρεται σε μια κατάσταση ψυχολογικής ευεξίας και αρμονίας και περιλαμβάνει παράγοντες, όπως η ισορροπία της επαγγελματικής και της προσωπικής ζωής και η διαχείριση του άγχους. Η συμπερίληψη της ψυχικής ισορροπίας, λοιπόν, αναγνωρίζει ότι η ατομική ευημερία και ευτυχία είναι βασικά στοιχεία της βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης. Άλλωστε, η στρατηγική της ΕΕ αναγνωρίζει τη σημασία της προώθησης μιας υγιούς ισορροπίας μεταξύ επαγγελματικής και προσωπικής ζωής, της αντιμετώπισης των ψυχοκοινωνικών κινδύνων αλλά και της ενίσχυσης της ψυχικής ευημερίας στον χώρο εργασίας.

Συμπερασματικά, η αναφορά της ψυχικής ισορροπίας αντανακλά την εξελισσόμενη κατανόηση της βιώσιμης ανάπτυξης ως μια ολιστική έννοια. Λαμβάνοντας υπόψη αυτές τις πρόσθετες πτυχές, είναι ζωτικής σημασίας για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής και τα ενδιαφερόμενα μέρη να συνεχίσουν να δίνουν προτεραιότητα στην ενσωμάτωση της ψυχικής ισορροπίας, της προστασίας του περιβάλλοντος και της οικονομικής ανάπτυξης προκειμένου να επιτευχθεί μια πιο ολοκληρωμένη και βιώσιμη προσέγγιση της ανάπτυξης.

Έπειτα, αναφορικά με τις οντότητες ή τις περιφέρειες που έχουν αναλάβει τις δεσμεύσεις των *Στόχων της Βιώσιμης Ανάπτυξης*, τα αποτελέσματα ανέδειξαν ότι η πλειοψηφία των ερωτηθέντων προσδιόρισε τόσο τα ανεπτυγμένα όσο και τα αναπτυσσόμενα κράτη μέλη των Ηνωμένων Εθνών ως τις οντότητες που αναλαμβάνουν αυτές τις δεσμεύσεις, ενώ ένα μικρότερο ποσοστό ανέφερε μόνο τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ένα ακόμη μικρότερο τα αναπτυσσόμενα

κράτη μέλη του ΟΗΕ. Συγκεκριμένα, λοιπόν, η αναγνώριση ότι τόσο τα ανεπτυγμένα, όσο και τα αναπτυσσόμενα κράτη μέλη του ΟΗΕ έχουν αναλάβει τη δέσμευση για την επίτευξη των ΣΒΑ ευθυγραμμίζεται με την καθολική φύση των στόχων. Οι ΣΒΑ προορίζονται να αποτελούν κοινή ευθύνη μεταξύ όλων των χωρών, ανεξάρτητα από το επίπεδο ανάπτυξής τους, ενώ οι συλλογικές προσπάθειες όλων των χωρών είναι ζωτικής σημασίας για την επιτυχή εφαρμογή των ΣΒΑ και την υλοποίηση της αειφόρου ανάπτυξης παγκοσμίως. Ωστόσο, και οι δύο παραπάνω τοποθετήσεις αναδεικνύουν ότι οι γνώσεις των εκπαιδευτικών αναφορικά με τη βιώσιμη ανάπτυξη χρήζουν άμεσης ενίσχυσης, καθώς επιβεβαιώνουν τα ευρήματα της έρευνας των Alshuwaikhat & Abubakar (2014), η οποία επισημαίνει την ανάγκη επιμόρφωσης και κατάρτισης των εκπαιδευτικών στο εν λόγω αντικείμενο.

Εντούτοις, αυτό που προκαλεί ιδιαίτερη εντύπωση είναι το γεγονός ότι τα ευρήματα αποκάλυψαν ότι η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων απάντησε αρνητικά στο ερώτημα αναφορικά με το αν έχει δοθεί έμφαση στην έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης στον τομέα της εκπαίδευσης αλλά και στο ερώτημα σχετικά με το αν το ελληνικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα στηρίζει την ενσωμάτωση της βιωσιμότητας στη διδασκαλία, στη μάθηση και σε άλλες πτυχές των δραστηριοτήτων των μαθητών, υποδηλώνοντας την αντίληψη ότι η αειφόρος ανάπτυξη δεν έχει λάβει την ανάλογη προσοχή που απαιτείται από το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Τα ευρήματα αυτά επιβεβαιώνονται και από την έρευνα των Καργιωτίδου και συν. (2018), η οποία διερεύνησε τις αντιλήψεις και τις στάσεις των Ελλήνων μαθητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για θέματα αειφορίας και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι αυτοί είχαν υψηλό επίπεδο περιβαλλοντικής συνείδησης και θετική στάση απέναντι στα θέματα της αειφορίας, αλλά οι γνώσεις τους στο συγκεκριμένο αντικείμενο ήταν ιδιαίτερα περιορισμένες.

Παραμελώντας αυτή την πτυχή στην εκπαίδευση, λοιπόν, η Ελλάδα μπορεί να χάσει την ευκαιρία να καλλιεργήσει μια γενιά που είναι καλά προετοιμασμένη να αντιμετωπίσει τις περιβαλλοντικές, οικονομικές και κοινωνικές προκλήσεις που συνδέονται με τη βιώσιμη ανάπτυξη. Κατ' επέκταση, η συντριπτική αυτή ανταπόκριση στην έρευνα που υποδηλώνει την έλλειψη έμφασης στη βιώσιμη ανάπτυξη ή τη βιωσιμότητα στην ελληνική εκπαίδευση εγείρει σημαντικές ανησυχίες. Η ενσωμάτωση της βιωσιμότητας στην εκπαίδευση είναι απαραίτητη για την ανάπτυξη περιβαλλοντικά και κοινωνικά συνειδητοποιημένων πολιτών που μπορούν να συμβάλουν σε ένα πιο βιώσιμο μέλλον. Με τη μεταρρύθμιση του προγράμματος σπουδών, την παροχή

κατάρτισης εκπαιδευτικών και την προώθηση συνεργασιών η Ελλάδα μπορεί να δώσει προτεραιότητα στη βιωσιμότητα στην εκπαίδευση και να ευθυγραμμιστεί με τις διεθνείς δεσμεύσεις. Η έμφαση, λοιπόν, στη βιώσιμη ανάπτυξη εντός του εκπαιδευτικού συστήματος όχι μόνο θα ωφελήσει την Ελλάδα, αλλά θα συμβάλει και στις παγκόσμιες προσπάθειες για μια πιο βιώσιμη και ανθεκτική κοινωνία.

Τα ευρήματα της μελέτης σχετικά με τις απόψεις των εκπαιδευτικών για τα αιεφόρα σχολεία αποκαλύπτουν μια ενδιαφέρουσα τάση. Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων ανέφερε ότι το πρόγραμμα σπουδών προάγει την κοινωνική και πολιτιστική ευαισθητοποίηση, υποδηλώνοντας ότι αυτές οι πτυχές της βιωσιμότητας τυγχάνουν προσοχής στο εκπαιδευτικό σύστημα. Ωστόσο, προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι ένας μικρός αριθμός συμμετεχόντων ανέφερε ότι το πρόγραμμα σπουδών περιλαμβάνει λιγότερες ώρες διδασκαλίας προκειμένου να υλοποιηθούν περιβαλλοντικές και κοινωνικές δράσεις. Αυτά τα ευρήματα χρήζουν περαιτέρω ανάλυσης και σχολιασμού για την κατανόηση των συνεπειών τους.

Η έμφαση στην κοινωνική και πολιτιστική ευαισθητοποίηση εντός του προγράμματος σπουδών ευθυγραμμίζεται με την ευρύτερη κατανόηση της βιωσιμότητας, η οποία περιλαμβάνει όχι μόνο περιβαλλοντικές ανησυχίες αλλά και κοινωνικές και οικονομικές διαστάσεις. Η προώθηση της κοινωνικής και πολιτιστικής ευαισθητοποίησης μεταξύ των μαθητών είναι ζωτικής σημασίας για την προώθηση της ένταξης, της διαφορετικότητας και της παγκόσμιας ιδιότητας του πολίτη. Με την ενσωμάτωση αυτών των θεμάτων στο πρόγραμμα σπουδών, τα βιώσιμα σχολεία μπορούν να συμβάλουν στη δημιουργία ολοκληρωμένων ατόμων που έχουν επίγνωση των κοινωνικών ζητημάτων και της πολιτιστικής ποικιλομορφίας που υπάρχουν στις κοινότητες τους και στον κόσμο.

Ωστόσο, η αναφορά λιγότερων διδακτικών ωρών για περιβαλλοντικές δράσεις εντός του προγράμματος σπουδών προκαλεί ανησυχία. Η περιβαλλοντική εκπαίδευση είναι ένα κρίσιμο συστατικό των βιώσιμων σχολείων, καθώς εξοπλίζει τους μαθητές με τις γνώσεις, τις δεξιότητες και τις συμπεριφορές που είναι απαραίτητες για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προκλήσεων και τη λήψη βιώσιμων επιλογών. Κατ' επέκταση, με τη μείωση των ωρών διδασκαλίας που αφιερώνονται σε περιβαλλοντικές δράσεις, υπάρχει ο κίνδυνος να παραμεληθεί η επείγουσα ανάγκη για περιβαλλοντική παιδεία και να υπονομευτεί ο γενικός στόχος της εκπαίδευσης για την αειφορία.

Στη συνέχεια, η παρούσα έρευνα προσπάθησε να διερευνήσει το κατά πόσο οι εκπαιδευτικοί αντιλαμβάνονται τους εαυτούς τους αλλά και τους μαθητές τους ως άτομα εξοπλισμένα με τις απαραίτητες γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις προκειμένου να ζήσουν, να εργαστούν και να συμβάλουν στον πυρήνα μιας βιώσιμης κοινωνίας. Τα ευρήματα της μελέτης αποκάλυψαν μια συντριπτική συναίνεση μεταξύ των συμμετεχόντων, με την πλειοψηφία να δείχνει ότι δεν αισθάνεται επαρκώς προετοιμασμένη από αυτή την άποψη.

Ειδικότερα, από το σύνολο των ερωτηθέντων, ένα σημαντικό ποσοστό απάντησε αρνητικά στην ερώτηση που τέθηκε, υποδεικνύοντας μια διαδεδομένη πεποίθηση ότι δεν έχουν τις βασικές ικανότητες για τη βιωσιμότητα. Αυτό το συναίσθημα συμμερίζονταν οι εκπαιδευτικοί τόσο για τους εαυτούς τους όσο και για τους μαθητές τους, υπογραμμίζοντας ένα συστημικό ζήτημα που υπερβαίνει τους παραδοσιακούς ρόλους στην εκπαίδευση, ευρήματα που επιβεβαιώνονται και από τους Alshuwaikhat & Abubakar (2014), οι οποίοι ανέφεραν ως ένα από τα κυριότερα εμπόδια της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης την ελλιπή κατάρτιση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σχετικά με τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης.

Συμπερασματικά, τα ποσοτικά ευρήματα της μελέτης δείχνουν ξεκάθαρα ότι μια σημαντική πλειονότητα των εκπαιδευτικών αισθάνεται ανεπαρκώς εξοπλισμένη όσον αφορά στις γνώσεις, τις δεξιότητες και τις στάσεις που είναι απαραίτητες για τη βιωσιμότητα. Αυτά τα αποτελέσματα υπογραμμίζουν την επείγουσα ανάγκη για ολοκληρωμένες μεταρρυθμίσεις στην εκπαίδευση για την αειφορία, ώστε να γεφυρωθεί το χάσμα που εντοπίστηκε και να ενδυναμωθούν τα άτομα προκειμένου να συμβάλουν ενεργά σε βιώσιμες πρακτικές διαβίωσης και εργασίας, καθώς, όπως διαφαίνεται από τα ευρήματα, η πλειονότητα αυτών επιθυμεί να προχωρήσει στο στάδιο της επιμόρφωσης.

Έπειτα, δεν θα μπορούσε να μείνει ασχολίαστο το γεγονός ότι η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών αναγνώρισε ως βασικές δεξιότητες του βιώσιμου ηγέτη την ικανότητα ανταπόκρισης στις προκλήσεις και τη διάθεση για καινοτομία. Αυτό το εύρημα ευθυγραμμίζεται με τις προσδοκίες των βιώσιμων ηγετών που αναμένεται να αντιμετωπίσουν σύνθετα και συνεχώς μεταβαλλόμενα ζητήματα βιωσιμότητας (Nguni & Killinc, 2018). Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι ένα μικρό ποσοστό των συμμετεχόντων επέλεξε την απάντηση «άσκηση κριτικής» ως κύρια δεξιότητα ενός βιώσιμου ηγέτη. Αυτή η απάντηση είναι ενδιαφέρουσα, καθώς υποδηλώνει την αναγνώριση του κρίσιμου ρόλου της κριτικής σκέψης και της εποικοδομητικής

κριτικής στην προώθηση της βιώσιμης αλλαγής. Η ικανότητα άσκησης κριτικής συνεπάγεται την ικανότητα κριτικής ανάλυσης των υπαρχόντων συστημάτων, πρακτικών και πολιτικών.

Επομένως, οι ηγέτες αυτοί μπορούν να αμφισβητήσουν το status quo και τις υποθέσεις και να προσφέρουν εποικοδομητικές προτάσεις για πιο αποτελεσματικές και δίκαιες βιώσιμες στρατηγικές. Αυτό το εύρημα, λοιπόν, υπογραμμίζει την πολύπλευρη φύση της βιώσιμης ηγεσίας, όπου οι ηγέτες πρέπει να διαθέτουν έναν συνδυασμό δεξιοτήτων, συμπεριλαμβανομένης της επίλυσης προβλημάτων, της καινοτομίας και της κριτικής σκέψης. Με την ενσωμάτωση αυτών των δεξιοτήτων, οι βιώσιμοι ηγέτες μπορούν να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις, να επιφέρουν την καινοτομία και να δημιουργήσουν θετικές αλλαγές, διασφαλίζοντας παράλληλα τη συνεχή βελτίωση μέσω της υπευθυνότητας.

Άξιο να επισημανθεί, ακόμη, είναι ότι ένα σημαντικό μεγάλο ποσοστό εκπαιδευτικών αναδεικνύει την ανάγκη βελτίωσης της κουλτούρας του σχολείου σχετικά με τη βιωσιμότητα, μέσω της ενθάρρυνσης μιας βιώσιμης νοοτροπίας και της εφαρμογής δράσεων εντός του εκπαιδευτικού ιδρύματος. Μερικές πιθανές ενέργειες, επομένως, που επιβεβαιώνονται και από το θεωρητικό μέρος που αναλύθηκε παραπάνω περιλαμβάνουν την εφαρμογή μιας διαθεματικής προσέγγισης στην εκπαίδευση για την αειφορία, την παροχή ευκαιριών επαγγελματικής εξέλιξης, ώστε να βελτιωθούν οι γνώσεις και οι δεξιότητες των εκπαιδευτικών για την αειφορία, αλλά και την αξιολόγηση και βελτίωση της φυσικής υποδομής του σχολείου (Tzilivakis et al., 2014).

Επίσης, όσον αφορά στα εμπόδια που αντιμετωπίζει η βιώσιμη ανάπτυξη στην εκπαίδευση οι απαντήσεις των εκπαιδευτικών κατανεμήθηκαν στην επιλογή διαφορετικών παραγόντων, όπως είναι για παράδειγμα η έλλειψη χρηματοδότησης και κοινοτικής υποστήριξης αλλά και η απουσία εξειδικευμένου δυναμικού και ενδιαφέροντος από τη σχολική κοινότητα, παράγοντες που σχετίζονται και με τα ευρήματα των Dyer et al. (2017), των Littledyke & Eames (2015) και των O'Brien & Rice (2019), οι οποίοι ανέφεραν ότι οι κυριότερες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα βιώσιμα σχολεία σήμερα είναι η έλλειψη χρηματοδότησης, η έλλειψη γνώσης και κατάρτισης του προσωπικού, αλλά και η έλλειψη συμμετοχής των μαθητών και της κοινότητας στις βιώσιμες δράσεις. Αναγνωρίζοντας και αντιμετωπίζοντας, λοιπόν, αυτές τις προκλήσεις, η ηγεσία του σχολείου μπορεί να αναπτύξει αποτελεσματικές στρατηγικές και λύσεις που ενθαρρύνουν μια κουλτούρα βιωσιμότητας στα σχολεία. Μέσα από συνεργατικές προσπάθειες, επαρκή χρηματοδότηση, εξειδικευμένο

δυναμικό και κοινοτική υποστήριξη, τα σχολεία μπορούν να εργαστούν για την προώθηση της βιωσιμότητας και την προετοιμασία των μαθητών, προκειμένου να μετατραπούν σε υπεύθυνους και ενεργούς πολίτες του κόσμου.

Με την ολοκλήρωση της στατιστικής ανάλυσης των απαντήσεων που συλλέχθηκαν είναι προφανές ότι οι συμμετέχοντες έδωσαν διαφορετικούς βαθμούς σημασίας στα διάφορα χαρακτηριστικά της βιώσιμης ηγεσίας σε ένα σχολείο. Τα ποσοστά που συγκεντρώθηκαν για κάθε απάντηση παρέχουν μια ποσοτική αναπαράσταση των προοπτικών των συμμετεχόντων. Για παράδειγμα, το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων επέλεξε την απάντηση *«η βιώσιμη ηγεσία σε μια σχολική μονάδα οδηγεί σε μακροπρόθεσμα επιτυχημένα αποτελέσματα για όλη την κοινότητα»* ως το πιο σημαντικό χαρακτηριστικό της βιώσιμης ηγεσίας σε ένα σχολείο. Αυτό το εύρημα δείχνει ότι οι συμμετέχοντες αναγνωρίζουν τη σημασία της βιώσιμης ηγεσίας στη δημιουργία θετικών και διαρκών αποτελεσμάτων που ωφελούν όχι μόνο τη σχολική κοινότητα αλλά και την ευρύτερη κοινωνία.

Κατόπιν αυτού, ένα μικρότερο ποσοστό συμμετεχόντων επέλεξε την απάντηση *«η βιώσιμη ηγεσία ενός σχολείου αναπτύσσει αντί να εξαντλεί τους ανθρώπινους και υλικούς πόρους»* ως το πιο σημαντικό χαρακτηριστικό. Αυτή η απάντηση υποδηλώνει μια αναγνώριση της σημασίας της βιώσιμης ηγεσίας για την αποτελεσματική και υπεύθυνη χρήση των πόρων, διασφαλίζοντας τη διατήρησή τους και προωθώντας μια βιώσιμη προσέγγιση στη διαχείριση αυτών. Τέλος, η απάντηση *«η βιώσιμη ηγεσία σε ένα σχολείο προωθεί τη δια βίου μάθηση σε όλη τη σχολική κοινότητα»* συγκέντρωσε ακόμη μικρότερο ποσοστό. Αυτό δείχνει ότι, ενώ οι συμμετέχοντες αναγνώρισαν τη σημασία της δια βίου μάθησης στο πλαίσιο της βιώσιμης ηγεσίας, αντιλήφθηκαν τα άλλα δύο χαρακτηριστικά που αναφέρονται παραπάνω ως πιο κρίσιμα. Αυτά τα ευρήματα υπογραμμίζουν τις προτεραιότητες και τις αντιλήψεις των συμμετεχόντων σχετικά με τη βιώσιμη ηγεσία σε ένα σχολείο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

- Αμανατίδου, Σ. & Βαρσάμη, Ε. (2016). Η ανάπτυξη της βιωσιμότητας στο πλαίσιο της διδακτικής των φυσικών επιστημών. *Προσχολική & Σχολική Εκπαίδευση*, 4 (2), 35-44.
- Καργιωτίδου, Ε., Μηλιωρή, Π., Σταματίου, Α. & Ανδρουτσόπουλος, Κ. (2018). *Οι αντιλήψεις και οι στάσεις μαθητών λυκείου για τη βιωσιμότητα στο πλαίσιο της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης*. Αθήνα: Ελληνική Εταιρεία Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.
- Παρασκευόπουλος, Σ. & Κορφιάτης, Κ. (2017). *Περιβαλλοντική εκπαίδευση. Θεωρίες και μέθοδοι*. Αθήνα: Αφοί Κυριακίδη.
- Πολύζος, Σ. (2022). *Διαχείριση φυσικών πόρων και βιώσιμη ανάπτυξη*. Αθήνα: Τζιόλας.
- Τζιμογιάννης, Α., Παπαναστασίου, Ε., Καλογήρου, Π., Αβραμίδου, Α. & Μαρκούλη, Σ. (2017). Αξιολόγηση προγράμματος βιωσιμότητας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση: Η περίπτωση των ελληνικών σχολείων. *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Επιμόρφωση*, 9, 38-55.

Ξένη

- Alshuwaikhat, H. M. & Abubakar, I. (2014). An integrated approach to achieving campus sustainability: Assessment of the current campus environmental management practices. *Journal of Cleaner Production*, 81, 1-12.
- Armitage, D. & Bene, C. (2012). Towards a social analysis of ecosystem services: A review of progress to date. In B. S. McIntosh, J. A. T. Healy, & S. R. W. Neill (Eds.), *Routledge handbook of ecosystem services* (pp. 376-387). UK: Routledge.
- Atkinson, G., Dietz, S., Neumayer, E. & Agarwala, M. (2014). *Handbook of Sustainable Development*. UK: Edward Elgar Publishing.
- Beckerman, W. (2017). *The Economics of Sustainability*. UK: Routledge.
- Berkovich, I. & Eyal, O. (2017). The ecological approach to educational leadership: A natural way to promote sustainability. *Journal of Educational Administration*, 55 (4), 365-379.
- Blewitt, J. (2014). *Understanding Sustainable Development*. UK: Routledge.
- Bolden, R. & O'Regan, N. (2016). Distributed leadership in the context of organizational change: A review of the literature. *Journal of Change Management*, 16 (1), 1-17.

- Borucke, M., Moore, D., Cranston, G., Gracey, K., Iha, K., Larson, J. & Lazarus, E. D. (2013). Accounting for demand and supply of the biosphere's regenerative capacity: The National Footprint Accounts' underlying methodology and framework. *Ecological Indicators*, 24, 518-533.
- Bouillion, L. M., & Gomez, L. M. (2015). Connecting school and community with science learning: Real-world problems and school-community partnerships as contextual scaffolds. *Journal of Research in Science Teaching*, 52 (7), 922-948.
- Chatterton, P., & Fuller, D. (2015). *Sustainable schools: Economy, ecology and equity in education*. Policy Press.
- Chatterton, P. & Halpin, D. (2020). Transformative sustainable school leadership: A case study of effective practice. *Educational Management Administration & Leadership*, 48 (3), 417-431.
- Chen, Y. T. & Wu, M. L. (2017). The effectiveness of a sustainable education program on students' environmental knowledge, attitudes, and behaviors. *Journal of Education for Sustainable Development*, 11 (2), 140-153.
- Cizek, G. J. & Berg, S. V. (2017). Moral leadership in schools: Discourses and practices surrounding sustainability. *Educational Administration Quarterly*, 53 (2), 268-299.
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2018). *Research methods in education*. UK: Routledge.
- Crowther, F. & Abawi, L. (2017). Ecological leadership in education: Towards a new understanding of educational leadership and management. *Management in Education*, 31 (1), 28-32.
- Davies, J. & Dierking, L. D. (2018). Advancing sustainable schools through museum-school partnerships. *Journal of Museum Education*, 43 (3), 273-283.
- Day, C., Gu, Q. & Sammons, P. (2016). The impact of leadership on student outcomes: How successful school leaders use transformational and instructional strategies to make a difference. *Educational Administration Quarterly*, 52 (2), 221-258.
- Dillard, J., Dujon, V. & King, M. C. (2016). *Understanding the social dimension of sustainability*. UK: Routledge.
- Edalat, H. & Hosseini, S. M. (2021). Exploring the role of transformational and sustainable leadership in promoting sustainability in higher education institutions. *Journal of Cleaner Production*, 305, 127282.
- Field, A. (2018). *Discovering statistics using IBM SPSS Statistics*. Sage Publications.

- Creswell, J. W. (2018). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approach*. California: Sage Publications.
- Fossey, R. & Nguyen, H. T. (2016). School leadership for environmental sustainability in Cambodia: A case study of three primary schools. *International Journal of Educational Development*, 50, 28-36.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E. & Hyun, H. H. (2018). *How to design and evaluate research in education*. New York: McGraw-Hill Education.
- Franch, M., Nussbaum, M., Novak, J. & López-Morteo, G. (2016). A meta-analysis of the impact of educational interventions on knowledge and attitudes toward sustainability. *Environmental Education Research*, 22 (5), 656-677
- Frumkin, H. (2018). Planetary health and the environmental agenda for sustainable development. *JAMA*, 319 (17), 1701-1702.
- Giroux, H. A. (2012). *Education and the crisis of public values: Challenging the assault on teachers, students, and public education*. NY: Peter Lang.
- Gough, A. & Scott, W. (2017). Sustainable schools: Challenges and opportunities for policy and practice. *Educational Review*, 69 (4), 438-453.
- Gür, M. & Yıldız, M. (2021). The impact of sustainable leadership on the environmental awareness of teachers: A structural equation model. *Sustainability*, 13 (5), 2814.
- Hargreaves, A. & Fink, D. (2019). *Sustainable leadership*. John Wiley & Sons.
- Harris, A., Jones, M. & Hadfield, M. (2017). The distributed leadership approach to school management: A review of the empirical evidence. *School Leadership & Management*, 37 (5), 463-479.
- Harris, A. & Spillane, J. P. (2017). Distributed leadership through the looking glass. *Management in Education*, 31 (3), 111-116.
- Harris, A. (2018). Authentic leadership and distributed leadership: An oxymoron or two sides of the same coin? *International Journal of Leadership in Education*, 21 (4), 442-456.
- Hesselbarth, C. & Schaltegger, S. (2015). Educating change agents for sustainability: Learnings from the first sustainability management Master of Business Administration. *Journal of Cleaner Production*, 108 537-548.
- Hill, M. R. & Childs-Bowen, D. (2019). A moral imperative for sustainable leadership in schools. *Journal of School Leadership*, 29 (1), 83-105.
- Hopkins, D. (2016). Distributed leadership: The uses and abuses of power. *Management in Education*, 30 (3), 99-103.

- Huang, X., Wang, H. & Chen, Y. (2020). Challenges and solutions for promoting waste recycling in schools: A case study of China. *Journal of Cleaner Production*, 276, 124132.
- Islam, M. A., & Tan, S. L. (2014). Sustainable development practices in schools: A study of leadership behaviors. *Journal of Educational and Developmental Psychology*, 4 (1), 187-198.
- Johnson, R. B. & Christensen, L. (2019). *Educational research: Quantitative, qualitative, and mixed approaches*. California: Sage Publications.
- Kaiser, F. G., Doka, G., Hofstetter, P. & Ranacher, P. (2019). Promoting sustainable transport behavior among students: Challenges and opportunities for schools. *Journal of Environmental Psychology*, 65, 101337.
- Kelemen, E. & Hillman, M. (2016). Pedagogies for sustainability in higher education: A systematic review. *Sustainability*, 8 (4), 350.
- Khan, R. & Breslin, C. (2016). Sustainable schools: Challenges and opportunities for policy and practice. *Environmental Education Research*, 22 (7), 1009-1027.
- Kim, Y. J. & Chun, M. (2019). A study on the effect of transformative sustainable school leadership on school culture, teachers' attitudes, and behavior. *Sustainability*, 11 (8), 2395.
- Koirala, H. P. (2021). Exploring the impact of transformative sustainable school leadership on academic achievement in Nepalese schools. *Journal of Educational Change*, 22 (1), 121-145.
- Kostakis, A. & Kanellopoulos, D. (2018). The role of education in promoting sustainable development in Greece. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 19 (3), 536-551.
- Larsson, S. (2015). Sustainable development and the challenge of intergenerational equity. *Sustainability*, 7 (2), 1662-1682.
- Lozano, J. F. & Poulson, L. (2017). Distributed leadership and sustainability in schools: Evidence from a systematic review of research. *Educational Management Administration & Leadership*, 45 (1), 118-137.
- Leal, W. (2018). Environmental Sustainability: A Definition for Environmental Professionals. *Journal of Cleaner Production*, 197 (1), 207-214.
- Leal Filho, W., Azeiteiro, U. M., Alves, F. & Caeiro, S. (2018). *Handbook of theory and practice of sustainable development in higher education*. UK: Springer.
- Leavy, P. (2017). *Handbook of arts-based research*. New York: Guilford Publications.

- Le Blanc, D. (2018). Towards integration at last? The sustainable development goals as a network of targets. *Sustainable Development*, 26 (5), 417-428.
- Leithwood, K. & Sun, J. (2018). The nature and effects of transformational school leadership: A meta-analytic review of unpublished research. *Educational Administration Quarterly*, 54 (3), 419-453.
- Lele, S. M. (2010). Sustainable development: A critical review. *World Development*, 38 (3), 299-307.
- Li, X. & Huang, J. (2019). Exploring sustainable leadership practices in promoting school sustainability in China. *Sustainability*, 11 (7), 1891.
- Littledyke, M., Layton, D. & Williams, J. (2016). Towards sustainable schools: Teaching environmental knowledge, skills and values in primary education. *Education 3-13*, 44 (5), 551-567.
- Liu, Y., Zheng, J., Jin, X., Zhang, H. & Fu, J. (2016). Understanding the multi-dimensional aspects of environmental sustainability in China: A comprehensive indicator system. *Ecological Indicators*, 69, 166-177.
- McEachern, M. G. & McClean, P. (2015). Sustainable food practices in schools: obstacles, enablers and key considerations. *International Journal of Educational Management*, 29 (1), 85-97.
- Merga, M. K. (2019). Advancing ecological approaches to educational leadership. *Educational Management Administration & Leadership*, 47 (1), 122-138.
- Mills, G. E. (2018). *Action research: A guide for the teacher researcher*. UK: Pearson.
- Mochizuki, J. & Eisenhardt, T. (2019). Governing the UN Sustainable Development Goals: Interactions, infrastructures, and institutions. *World Development*, 122, 628-643.
- Mulcahy, D., & Gray, T. (2018). Sustainable schools: A comparative analysis of policy and practice in England and Australia. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 19 (5), 846-862.
- Nguni, S. & Kilinc, A. (2018). The role of sustainable school leadership in fostering sustainable school culture. *Journal of Educational Administration*, 56 (3), 274-291.
- Nilsson, M., Griggs, D. & Visbeck, M. (2016). Map the interactions between Sustainable Development Goals. *Nature*, 534 (7607), 320-322.
- O' Connor, K., Mifsud, C. & Mifsud, J. (2018). The development and implementation of a whole-school approach to sustainability: A case study of a primary school in Malta. *Journal of Education for Sustainable Development*, 12 (1), 41-61.

- Olabi, A. G. (2019). Sustainable Development: Environmental Sustainability. In Olabi, A. G. (Ed.), *Sustainable Development in Energy Systems* (pp. 1-14). Springer International Publishing.
- Olimpia, N., Cristina, A. & Alina, S. (2018). The impact of transformational leadership on students' environmental attitudes and behaviors in primary school. *Sustainability*, *10* (7), 2295.
- Opoku-Asare, N. A. (2018). Sustainability and ethical leadership in education: A review of literature. *European Journal of Education Studies*, *4* (7), 330-339.
- Papagiannis, G. (2015). Environmental education and sustainability in Greek primary education: Teachers' perceptions and practices. *Environmental Education Research*, *21* (1), 127-144.
- Pedretti, E. (2012). Research trends in environmental education. *Canadian Journal of Environmental Education*, *17*, 13-31.
- Perez-Gonzalez, F., Fernandez-Cruz, F. J. & Solano-Fernandez, I. (2020). Sustainable leadership and teachers' pro-environmental behavior: A moderated mediation analysis. *Sustainability*, *12* (18), 7681,
- Raworth, K. (2017). *Doughnut economics: Seven ways to think like a 21st-century economist*. UK: Chelsea Green Publishing.
- Rickinson, M., Dillon, J., Teamey, K., Morris, M., Choi, M. Y., Sanders, D. & Benefield, P. (2012). A review of research on outdoor learning. *National Foundation for Educational Research*, *1*, 1-18.
- Rogers, P. P., Kazi, F. J. & Boyd, J. A. (2012). *An Introduction to Sustainable Development*. USA: Glen Ridge Educational Foundation.
- Sachs, J. D., Schmidt-Traub, G., Kroll, C., Durand-Delacre, D. & Teksoz, K. (2019). *SDG Index and Dashboards Report 2019*. New York: Bertelsmann Stiftung and Sustainable Development Solutions Network.
- Shaffer, S. & Sunal, D. (2015). Water conservation in schools: Challenges and opportunities. *Journal of Environmental Education*, *46* (2), 83-95.
- Shi, L. (2017). Exploring the nexus of ethical and sustainable school leadership in China: Evidence from a case study. *International Journal of Leadership in Education*, *20* (4), 458-477.
- Shiel, C., & Kogut, K. (2019). Implementing sustainability in schools: Barriers and facilitators. *Journal of Cleaner Production*, *233*, 1177-1189.

- Shields, C. M. & Edwards, L. (2017). Implementing transformative sustainable school leadership in rural areas: a review of literature. *Journal of Research in Rural Education*, 32 (3), 1-16.
- Sknavis, C. & Kostakis, A. (2016). Sustainable development education in Greece: An exploratory study of teachers' attitudes and practices. *Journal of Cleaner Production*, 137, 527-537.
- Soini, T. & Tornroos, J. (2016). Ecological sustainability as a challenge for educational leadership. *Journal of Educational Administration*, 54 (3), 259-272.
- Silvestre, B. S. & Tirca, D. M. (2019). Innovations for sustainable development: Moving toward a sustainable future. *Journal of Cleaner Production*, 208, 325-332.
- Sorrell, S., Fawcett, T. & Leach, M. (2018). Making the most of energy efficiency: Barriers to realising the potential in schools. *Energy Policy*, 120, 304-314.
- Soto-Silva, W. E. & de la Parra-Pérez, F. (2017). Designing sustainable schools: A participatory approach for teaching sustainability. *Journal of Cleaner Production*, 141, 643-652.
- Spillane, J. P. (2017). *Distributed leadership*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Stevance, A. S. & Nahman, A. (2017). The social construction of sustainable development goals: A discourse analysis of the 2030 Agenda for Sustainable Development. *Journal of Cleaner Production*, 166, 1398-1408.
- Stibbe, A. (2015). *Ecolinguistics: Language, ecology, and the stories we live by*. UK: Routledge.
- Tomislav, K. (2018). The Concept of Sustainable Development: From its Beginning to the Contemporary Issues. *Zagreb International Review of Economics & Business*, 21 (1), 67-94.
- Toombs, A. L. & Kretovics, M. A. (2019). The moral imperative of sustainable leadership: The intersectionality of social justice and ecological integrity. *Journal of Educational Leadership in Action*, 6 (2), 41-60.
- Tornroos, J. & Soini, T. (2019). *Handbook of Research on Leadership and Advocacy for Children and Families in Rural Poverty*. IGI Global.
- Tripathi, A., Kumar, R., & Singh, A. (2018). Role of transformational leadership in sustainable education: A study of Indian schools. *International Journal of Educational Management*, 32 (2), 271-283.

- Tsantopoulos, G. & Skanavis, C. (2018). Sustainable development education in Greek higher education institutions: The case of environmental management programs. *Journal of Cleaner Production*, 172, 2262-2272
- Tzilivakis, J., Warner, D. & Green, A. (2014). Environmental education in Greece: Past, present, and future. *Environmental Education Research*, 20 (5), 700-712.
- United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. New York, NY: United Nations.
- Wals, A. E. (2012). *Learning for sustainability in times of accelerating change*. Wageningen, Netherlands: Wageningen Academic Publishers.
- Wong, E. & Wong, D. (2018). The effectiveness of a transformative leadership program for school leaders in promoting sustainable practices in schools. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 19 (6), 1064-1083.
- Yannick, R., & Janssen, S. (2020). The sustainability of sustainable schools: A review of the literature. *Sustainability*, 12 (7), 2929.
- Yavuz, M. (2021). The mediating role of job satisfaction in the relationship between sustainable leadership and teacher engagement in environmental sustainability practices. *Sustainability*, 13 (11), 6293

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Ερωτηματολόγιο Ερευνητικής Εργασίας

Το ερωτηματολόγιο που ακολουθεί αποτελεί εργαλείο ερευνητικής μελέτης διπλωματικής εργασίας με τίτλο: «Βιώσιμη ανάπτυξη και βιώσιμη ηγεσία στο σύγχρονο σχολείο», στο πλαίσιο Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιώς. Απευθύνεται σε εκπαιδευτικούς όλων των βαθμίδων, είναι ανώνυμο και οι απαντήσεις προορίζονται για ακαδημαϊκή χρήση.

* Απαιτείται

* Αυτή η φόρμα θα καταγράψει το όνομά σας. Συμπληρώστε το όνομά σας.

Μέρος Α΄

Δημογραφικά στοιχεία

1. Φύλο: *

- Άνδρας
- Γυναίκα
- Δεν επιθυμώ να προσδιορίσω

2. Ηλικιακή ομάδα: *

- 22-30
- 31-40
- 41-50
- 50-60
- > 60

3. Έτη Προϋπηρεσίας: *

- 1-10
- 11-20
- 21-30
- > 30

4. Βαθμίδα εκπαίδευσης στην οποία εργάζεσθε: *

- Προσχολική
- Πρωτοβάθμια
- Δευτεροβάθμια

5. Επίπεδο σπουδών: *

- Κάτοχος βασικού πτυχίου
- Κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου
- Κάτοχος διδακτορικού τίτλου

6. Εργάζεστε σε: *

- Δημόσια σχολική μονάδα
- Ιδιωτική σχολική μονάδα

7. Σχέση εργασίας: *

- Οργανική θέση
- Αναπληρωτής/-τρια
- Ωρομίσθιος/-α

Μέρος Β΄

8. Θεωρείτε ότι υιοθετούνται από το κοινωνικό σύνολο οι αρχές της βιωσιμότητας στην καθημερινή ζωή; *

- Καθόλου
- Λίγο
- Μέτρια
- Αρκετά
- Πολύ

9. Η στρατηγική της ΕΕ για τη βιώσιμη ή αειφόρο ανάπτυξη αναγνωρίζει τη στενή συσχέτιση ανάμεσα: *

- στην οικονομική ανάπτυξη, στην ψυχική ισορροπία και στην περιβαλλοντική προστασία
- στην οικονομική ανάπτυξη, στην κοινωνική συνοχή και στην περιβαλλοντική προστασία
- στην αύξηση της βιομηχανικής παραγωγής και στην περιβαλλοντική προστασία

10. Δεσμεύσεις για την υλοποίηση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης έχουν αναλάβει: *

- μόνο τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης
- τα ανεπτυγμένα και τα αναπτυσσόμενα κράτη-μέλη του ΟΗΕ
- μόνο τα ανεπτυγμένα κράτη-μέλη του ΟΗΕ

11. Θεωρείτε ότι στην Ελλάδα έχει δοθεί έμφαση στην έννοια της Βιώσιμης Ανάπτυξης ή Αειφορίας στην εκπαίδευση; *

- Ναι
- Όχι

12. Στο Αειφόρο Σχολείο *

- το πρόγραμμα σπουδών περιλαμβάνει λιγότερες ώρες διδασκαλίας προκειμένου να πραγματοποιούνται κοινωνικές και περιβαλλοντικές δράσεις.
- το πρόγραμμα σπουδών προάγει την κοινωνική, πολιτιστική και περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση.

13. Κατά την άποψή σας, οι εκπαιδευόμενοι και οι εκπαιδευτικοί εφοδιάζονται με τις γνώσεις, τις δεξιότητες και τις συμπεριφορές που χρειάζονται για να ζήσουν, να εργαστούν και να συμβάλουν στην επίτευξη βιωσιμότητας; *

Ναι

Όχι

14. Θεωρείτε ότι το ελληνικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα στηρίζει την ενσωμάτωση της βιωσιμότητας στη διδασκαλία, στη μάθηση και σε άλλες πτυχές των δραστηριοτήτων των μαθητών; *

Ναι

Όχι

15. Θα σας ενδιέφερε να επιμορφωθείτε σχετικά με εκπαιδευτικά προγράμματα που να καλλιεργούν στους μαθητές στάσεις που συμβάλλουν στη βιώσιμη ανάπτυξη; *

Ναι

Όχι

16. Ποιο/-α από τα οκτώ σημεία της βιωσιμότητας πιστεύετε ότι είναι πιο σημαντικό/-ά; *

Επιλέξτε το πολύ 2 επιλογές.

- Δέσμευση για ηθική αξία
- Δέσμευση για αλλαγή σε όλα τα επίπεδα
- Δημιουργία ικανοτήτων, όπως είναι η συνεργασία και η ευσυνειδησία
- Υπευθυνότητα και λογοδοσία
- Βαθιά γνώση σε όλα τα επίπεδα ενός συστήματος/οργανισμού/επιχείρησης
- Δέσμευση για βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα αποτελέσματα
- Κυκλική ενέργεια (αφοσίωση, συνεχής ενέργεια και ανατροφοδότηση του συστήματος)
- Ηγεσία που επιτυγχάνει αποτελέσματα και εξασφαλίζει επιτυχή συνέχεια

17. Ποια/-ες από τις παρακάτω θεωρείτε κύρια/-ες δεξιότητα/-ες του βιώσιμου ηγέτη: *

Επιλέξτε το πολύ 2 επιλογές.

- Άσκηση κριτικής
- Επικοινωνία του οράματός του
- Μακροπρόθεσμος προγραμματισμός
- Διαχείριση της πολυπλοκότητας
- Ανταπόκριση στις προκλήσεις και διάθεση για καινοτομία

18. Ποια από τις παρακάτω ενέργειες, κατά τη γνώμη σας, πρέπει να εφαρμόσει μια σχολική μονάδα ως αποτέλεσμα καλής βιώσιμης ηγεσίας: *

- Τροποποίηση του προγράμματος σπουδών με στόχευση στη βιώσιμη ανάπτυξη
- Σύσταση ομάδας υπεύθυνης για τη βιωσιμότητα
- Βελτιώσεις στην κουλτούρα του σχολείου σχετικά με τη βιωσιμότητα
- Δραστηριότητες και έργα για την τοπική κοινωνία

19. Ποιο στοιχείο, κυρίως, εμποδίζει τις προσπάθειες της σχολικής ηγεσίας για την επίτευξη βιωσιμότητας; *

- Έλλειψη εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού
- Έλλειψη ενδιαφέροντος από τη σχολική κοινότητα
- Έλλειψη χρηματοδότησης και υποστήριξης από την πολιτεία

20. Επιλέξτε ποια χαρακτηριστικά της βιώσιμης ηγεσίας σε μια σχολική μονάδα θεωρείτε πιο σημαντικά. *

Επιλέξτε το πολύ 2 επιλογές.

- Η βιώσιμη ηγεσία σε μια σχολική μονάδα οδηγεί μακροπρόθεσμα σε επιτυχή αποτελέσματα για όλη την κοινότητα.
- Η βιώσιμη ηγεσία σε ένα σχολείο προάγει τη διαρκή μάθηση σε όλη τη σχολική κοινότητα.
- Η βιώσιμη ηγεσία ενός σχολείου αναπτύσσει αντί να εξαντλεί τους ανθρώπινους και υλικούς πόρους.
- Η βιώσιμη ηγεσία σε ένα σχολείο συμβάλλει στην αντιμετώπιση θεμάτων κοινωνικής δικαιοσύνης.

Αυτό το περιεχόμενο δεν δημιουργήθηκε και δεν προσυπογράφεται από τη Microsoft. Τα δεδομένα που υποβάλλετε θα αποσταλούν στον κάτοχο της φόρμας.

 Microsoft Forms